

Gustav Keller

İŞKENCE PSİKOLOJİSİ

FIRAT YAYINLARI

İŞKENCE PSİKOLOJİSİ / GUSTAV KELLER

İkinci Baskı

Almanca Orijinali 1981 © Gustav Keller

Türkçe Çeviri İkinci Baskı 2022 © Mıhrıcan Özdem

Gustav Keller'in izni ile

Kapak: Birinci Baskının Kopisi

Birinci Baskı Bilgileri

© Fırat Yayınları: 4

İnceleme ve Araştırma Dizisi: 1

Genel Dağıtım:

Fırat Dağıtım

Divanyolu Cad. Binbirdirek İşhanı

No:15 Zemin kat Sultanahmet/İSTANBUL

Tel: 516 05 91

Kapak: Umut Germeç

Yayına Hazırlayan: M. Selim Okçuoğlu

Dizgi – Baskı: Gözlem Yayıncılık ve Matbaacılık Kol. Őti.

Gustav Keller

İŞKENCE PSİKOLOJİSİ

İşkencecinin Psikolojisi

Psikolojik İşkence

Kurbanların Psikolojisi

Çeviri:

Mihrican Özdem

İÇİNDEKİLER

İkinci Baskının Çevirenin Notu	6
Çevirenin Notu.....	7
1 Giriş.....	8
2 İşkencecinin Psikolojisi.....	11
2.1 Kişisel Psikolojik Bakış Açısı.....	11
2.2 Sosyal Psikolojik Bakış Açısı.....	17
2.3 Politik Psikolojik Bakış Açısı.....	22
3 Psikolojik İşkence Metotları	28
3.1 Klasik Beyin Yıkama.....	29
3.2 Modern Psikoteknikler.....	34
3.2.1 Deprivasyon Teknikleri.....	36
3.2.2 Hipnoz Teknikleri.....	37
3.2.3 İlişki Teknikleri	38
3.2.4 İfade Alma Teknikleri	39
3.2.5 İletişim Teknikleri.....	40
3.2.6 Koşullandırma Teknikleri.....	42
3.3 Psikiyatrik Kliniklerde Hapis Etme	42
3.4 Psikofarmaka ile İşkence	46
4 İşkencenin Psikolojik Etkileri	49
4.1 İşkencenin Kısa Vadeli Etkileri	50
4.2 İşkencenin Uzun Vadeli Etkileri.....	53
4.3 İşkencenin Nesiller Arası Etkisi	56
4.4 İşkencenin Politik Psikolojik Etkileri	57
5 Sonuçlar	59

6 Belgeler	63
6.1 Psikolojik İşkence ve İşkencenin Psikolojik Etkileri Hakkında Güncel Haberler..	63
6.2 BM'nin 09.12.1975 tarihli Her İnsanı İşkenceden ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Davranış ya da Cezadan Koruma Bildirgesi	73
6.3 21. Uluslararası Psikologlar Kongresi Kararnamesi, Paris 1976	76
6.4 Psikiyatri Dünya Birliği 4. Kongre Kararnamesi, Honolulu 1977.....	77
6.5 Amnesty İnternational Doktorlar ve Psikologlar Çalışma Grubu.....	79
Dipnotlar	83

İkinci Baskının Çevirenin Notu

Almanca orijinali 1981’de basılmış bu kitabı, 1991 yılında psikoloji öğrencisiyken Türkçe’ye çevirdim. Bu çeviri artık piyasadan kalkmıştır. Almanca orijinalin telif hakları yazar Gustav Keller’dedir. Gustav Keller tercümeyle tekrar yayınlamama, demokrasi dostlarına faydalı olacağını dileyip hiç bir ödenti istemeden izin vermiştir. Bunun için ona teşekkür ederim.

Fakat bu kadar eski bir kitabı tekrar yayınlamaya niye gerek duydum?

Brinicişi: Eski kitapların da bir değeri vardır. O zaman nelerin geçerli olduğunu öğreniyoruz. Tabii ki içindeki bir çok bilgi güncelliğini yitirmiştir, bir çoğu ama hala doğrudur. İkincisi: Bu kitabın benim için önemi, işkenceyi farklı bakış açısından ele almasıdır. Bir olgunun sadece bir sebebi yoktur. Özellikle toplumsal önem taşıyan olguların kaynağı, farklı faktörlerin bir araya gelmesidir. Bir konu bu şekilde, yani kişisel, toplumsal ve politik bakış açısından işlenmesi gerektiği kanısındayım. Ve öğrenebildiğim kadar işkence konulu bunun gibi başka bir kitap yok. Üçüncüsü: Dünyaya baktığımızda ne yazık ki işkencenin hala gündemde olduğunu görüyoruz. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1948 yılında ilk kez yayınlanmasının üzerinden 75 yıl geçti. Ama insanlar bugünümüzde de cezaevlerinde işkence görüyor, zorla psikiyatri hastanelere kapatılıyor ve öldürülüyor.

Bu baskıda yazı hatalarını düzelttim ve bazı Arapçadan Türkçeye geçen kelimelerin Türkçesini kullandım. İlk baskıyı kopyalayıp Word’e geçiren Emin Serhat’a teşekkür ederim.

Mihrican Özdem, 2023

Çevirenin Notu

Bu kitabın önemi, işkence konusunu ele alan literatürler arasında işkenceci kişiliğine geniş ölçüde yer veren, Batı Almanya'da yaptığım araştırma sonucu çıkardığım tek yapıt olmasıdır. Yazar, bir insanın diğer insana acı çektirebilme yapısına nasıl gelebildiğini çeşitli bakış açısından aydınlatmaya çalışıyor. Bunu yaparken yalnızca hipotezlerle yetinmek zorunda, çünkü insan davranışlarını açıklamayla yükümlü psikoloji bilimi, hayati olmayan konulara çaba sarf ederken nedense bu konudan uzak duruyor. İnsan, çok kez kendi isteğiyle ve direkt ilişkisi olmayan şahsı dövebiliyor, şok verebiliyor...

Bu endişe verici olgu, ne bilimde ne de toplumda, işkencecinin “hasta” olduğu düşüncesinden öteye gitmeksizin yeterli ölçüde konuma gelmiyor.

İnsan bir işkenceci olarak yetiştirilmedikçe devlet otoriteleri de ondan faydalanamayacak. Yani vurgulanması gereken şey, işkenceyi mümkün kılan devletten çok yetiştirme tarzlarıdır. Ve işkence konusuna “yetiştirme” ya da “yetiştirme” terimleri girdiğinde, sorumluluk alanı genişlemeye el verir. Bilim başta gelmekle, yetiştiren tüm şahıslar ve bizzat yetişenler bu konuyu ve buna ilişkin kendi sorumluluğunu göz önünde bulundurmalıdır. İşte kitabın amaçlarından biri budur.

Türkçe çeviride mümkün oldukça yabancı kelimelerden kaçındım. Tam karşıtı olmayan kelimeleri parantez içinde açıklamaya, bazılarını da yalnız kullanmayı uygun gördüm. “Tutuklu” kelimesini, tutuklu ve hükümlü ayırt etmeden genel anlamda kullandım.

Çeviride büyük yardımları için teşekkür borcum Nursel K.’yedir.

Mihrican Özdem

1 Giriş

“Hiç kimse işkenceye ya da zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı bir davranış ve cezaya tabi olamaz.” (10.12.1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 5. maddesi)

“Hiçbir devlet, işkence veya başka zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı davranış veya cezayı kabul edemez veya buna göz yumamaz. İster bir savaş, ister bir savaş tehdidi, isterse iç siyasal kargaşa durumu ya da başka bir olağanüstü durum sözü konusu olsun, hiçbir olağan dışı koşul, işkenceyi ya da başka zalimce insanlık dışı ve onur kırıcı davranış ve cezaları haklı çıkaramaz.” (09.12.1975 tarihli Her İnsanı İşkenceden ve Diğer Zalimce İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Davranış ya da Ceza-dan Koruma Bildirgesi)

“Bir psikiyatrist, mesleksi bilgisini ve yetisini hiçbir zaman tek kişiye ya da gruplara eziyet etmek için kullanamaz.” (1977’de Honolulu’da Psikiyatri 4. Dünya Kongresinde çıkarılan etik yönergelerinden biri)

“Bir psikolog, mesleksi bilgisini ve yetisini hiçbir zaman işkence ve başka zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı davranışları ve cezaları mümkün kılmak ya da teşvik etmek için kullanamaz.” (1976 Paris’te 21. Uluslararası Psikologlar Kongresi’nde çıkarılan etik yönergelerinden biri)

Bu kitabın adının “İşkence Psikolojisi” olmasının birçok nedenleri vardır. İlk neden, “işkence” teriminin hala fiziksel metotları akla getirmesidir. Buna mutlaka kitle araçlarının (gazete, radyo, televizyon) güncel haberleri etkili olmuştur. Haberlerin maksadı, bu konuya dikkati çekmek ve insan haklarına ilişkin sebeplerden dolayı, bir insanın diğer insana karşı ne kadar zalim olabileceğini göstermektir. Ama kitle araçlarıyla gösterilen bu işkence şekli, artık bugün uygulanan işkence şekli değildir.

70’li yıllarda öyle bir değişim oldu ki, fiziksel işkence tekniklerinin yerini psikolojik işkence teknikleri aldı ya da psikolojik teknikler fiziksel tekniklere eklendi. Bu değişim kısmen, dünya çapındaki insan hakları hareketinin baskısıyla oluştu. Psikolojik işkence, geride iz bırakan fiziksel işkenceden daha zor kanıtlanabiliyor. Bu yüzden insan haklarını çiğneyenler klasik beyin yıkamayla, modern psikotekniklerle, psikiyatriye kapamayla ve psikofarmakolojik tedavilerle muhaliflere eziyet etmeye başladılar.

İşkence metotlarının böyle hassaslaştırılmasını Lauret ve Lassierra¹ “torture propre” (temiz işkence) olarak nitelendiriyorlar. Saf fiziksel işkence azalıyor, bunun yerine psikolojik-psikiyatrik bilgiler ve metotlar bu amaçla kötüye kullanılıyor, planlanıyor ve kısmen “white-collar” (akademik işkenceciler) tarafından uygulanıyor.

“Temiz” işkence eğilimine, BM’in işkence konusuna ilişkin çıkardığı sözleşmede bulunan bir tanımlamayla şöyle değiniliyor:

“İşkence, bir kimseyi kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bilgi ya da itiraf sağlamak, kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü, onu cezalandırmak, kendisine ya da üçüncü bir kişiye gözdağı verme ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi türden ayırımı gözetmeye dayalı bir nedenle bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da onayı ya da izniyle bilerek maddi ya da manevi ağır acı vermek ya da eziyette bulundurmaktır.”²

Ama “İşkence Psikolojisi”nin tek konusu psikolojinin kötüye kullanımı değildir. İşkencecinin psikolojisine de zamanla daha fazla ilgi duyuluyor. Psikoloji, insanların davranışlarını açıklayabileceğini iddia ettiğinden, bu sorunu ele almalıdır. Araştırması gereken şey, işkencecinin bir sadist, hastalıklı bir kişi ya da aşırı derecede hiyerarşik otorite baskısı altında hareket eden vatandaş olup olmadığıdır. Bu sorun hakkında düşünmenin zamanı gelmiştir artık. Çünkü ceza kanununda olduğu gibi, insan haklarının çiğnenmesi analizinde de yeterli derecede işkencecinin kişiliğine ve sosyal ortamına değil, daha çok işkence eylemine dikkat çekiliyor.

İşkencecinin psikolojisi üzerine çıkarılan bilgilerle, insanı barışa ve insan haklarına saygılı yetiştirme çerçevesinde, işkenceye karşı savaş hem kısa vadeli hem de uzun vadeli olarak yürütülebilir. Bilimsel psikoloji şimdiye kadar işkencecinin psikolojisiyle maalesef çok az ilgilendi. Bu olguyu, saldırganlık konusundaki geniş araştırma literatürünü gözden geçirdiğimizde anlıyoruz. İşkence lafının geçtiği yer, çoğunlukla Milgram’ın itaat deneyleridir.³

Bu bilgi eksikliği, bilimsel psikolojinin kendisini güncel politik ve toplumsal gerçeklerden uzak tuttuğunu gösteriyor.

Psikolojiden beklenen bir başka görev, işkencecinin psikolojik etkilerini araştırmasıdır. İşkence kurbanlarının, onların çocuklarının ve bundan öte ezilen halkın ne gibi

ruhsal acıları yaşadığını bilmek istiyoruz. Kurbanın serbest bırakıldığından çok zaman sonra bile acı çekmesi devam ediyor. İşkencede yaşadıkları olaylar çeşitli psikolojik semptomlar şeklinde tekrar yaşanıyor.

İşkencenin psikolojisiyle ilgilenmek, yalnız işkencecileri, işkence metotlarını ve işkencenin psikolojik tesirlerini analiz etmek demek değildir. Bu yüzden işkenceye ve psiko-ışkenceye karşı savaşımında neler yapılabileceği bu kitabın son bölümünde dile getiriliyor.

2 İşkencecinin Psikolojisi

“Yürüyemediğim için nasıl titrediğimi çok iyi hatırlıyorum. Ağzımdan kan akıyordu. İşkencecilerden biri gülerek, ‘Bak, neye benzedin’, diyordu. İşkenceden zevk alıyorlar. Onlar birer sadisttirler.” (Bir öğrenci çiftin anlatımı)

“Birincisi, bilimsel klinik anlayışa göre gardiyanların arasında sadistler bulunmakta. İkincisi, işte bu tip sadistler, kuvvetli bir nöbetçi ekibi oluşturulmasında seçiliyorlar.” (“... Yine de Yaşama ‘Evet’ Demek”, Victor E. Frankl)

“Kurbanı elektrik veren ortalama kişi, bunu saldırganlık eğiliminden dolayı değil, kafasındaki sorumluluk duygusundan ve vazifelerini yerine getirmekle yükümlü olma duygusundan dolayı yapıyordu.” (Stanley Milgram, Milgram araştırması)

“Duruma bağlı faktörler yıkıcı davranışta önemli etken oluyorlar ve bu davranışın açıklanmasında tüm taslaksal kişilik özelliklerden daha ağır basıyorlar.

Yıkıcı davranışı tahrik eden duruma bağlı faktörler, mecburi karakterini itaat isteyen ve çoğu zaman böyle bir yıkıcılığı tasvip eden otoritelerden, kuruluşlardan ve ideallerden kazanıyorlar.” (Hans Askerasy, “Biz Hepimiz Nazi miyiz?”)

2.1 Kişisel Psikolojik Bakış Açısı

İşkencecilerin kişisel sıfatları üzerine bilimsel araştırmalar yapılmamıştır. Mahkemeler bile çoğu işkencecileri soruşturmuyor ki, bu durumda onlarla nasıl bilimsel araştırma yapılabilir? Ülkelerdeki baskı rejimi çoğu zaman uzun süreyi kapsıyor ve çoğu işkenceciler kurbanlarından daha fazla yaşıyorlar.

Yine de birkaçının, içinden en azından hipotez şeklinde yargı çıkarılabilecek raporlar, açıklamalar ve gözlemler bulunmaktadır.

İlk etapta kurbanların kendi gözlemleri ele alınabilir. Yaşadıkları acı dolu, korkunç olaylardan dolayı, kurbanların algılarının deforme olması tehlikesi olduğu halde, değişik ülkelerde yapılmış olan gözlemlerden işkencecinin psikolojik niteliği üzerinde bazı yargılar çıkarılabilir.

İkinci kaynak, işkencecinin aile fertlerinin, arkadaşlarının ve tanıdıklarının mahkemede veya mahkeme dışında işkencecinin hakkındaki beyanlarından oluşabilir.

Müstesna olarak üçüncü kaynak da, insan haklarını çiğnemesinden dolayı hakkında açılan davada, işkencecinin kamuoyuna açıkladığı kendi gözlemleri olabilir.

İnsanların diğer insanlara elektrik vermesiyle, dövmesiyle, uyku deprivasyonu, tinsel deprivasyonu, cinsel organları yakmasıyla, sahte kurşuna dizmesiyle, psikofarmaka ve başka metotlarla işkence etmesini, hangi ferdi ve kişiselliğe özgü şartlara bağlamak gerekir; işte üzerinde durulması gereken sorun budur.

İşkence eyleminin yalnız işkenceciye yüklenmemesi gerektiğini, onun işkence emri aldığı sosyal ve politik ortamın da ele alınması gerektiği son yıllarda açıkça görülmüştür.

Bu olguya göre, işkence eyleminin hangi ferdi şartlara bağlandığını psikolojik yönden incelemek gerekir. Çünkü insan, sosyal baskıya o kadar da bağımlı değildir. İnsan tümüyle toplumsallaştırılmış bir varlık değildir. En azından işkence emrine itaat etmeye hazır olma, her insanda aynı boyuttadır denilemez... Çünkü Milgram'ın itaat etme deneylerine göre ve gerçek yaşamdaki gözlemlere göre, her zaman moral ve körü körüne itaati ayırt edebilen insanlar bulunmaktadır.

İşkenceciyi kişisel psikolojik yönden açıklayabilen ilk hipotez, işkencecinin agresif hislerini, işkence eylemiyle zevkle boşaltması olabilir. İşkenceci kötü muamele etmekten, eziyet etmekten zevk alıyor. O, kendini içsel kontrol edebilme yeteneğinden yoksundur. Ne toplumsal kuralların ve değerlerin temsilcisi olan benlik üstü, ne de kontrol merkezi olan benlik, agresif dürtünün boşalmasına mani olabiliyor. Söz konusu olan bu kişiliğe, psikoloji terminolojisinde “sadist karakterli işkenceci” denir.

İşkencecinin sadece yıkıcı eylemi ele alınır, her işkencecinin bir sadist olduğu düşüncesine kapılabilir. Fakat işkencecinin analizine sosyal psikolojik ve politik etkenler de katılırsa, işkenceciyi “acımasız sadist” diye genelleştiremeyiz. Buna rağmen sadizm hipotezini tümüyle reddedemeyiz. İşkenceyi görenlerin ve işkenceye şahit olanların açıklamalarına göre, işkencecinin davranışlarından çıkan sonuçta, sadist kişilikli işkenceciler var denilebilir. Bu tip işkenceciler saldırganlıklarını ve cinselliklerini kurbanlarına işkence sırasında sınırsız bir şekilde boşaltanlardır.

Sadist işkenceci tipinden olan insanların bu karakterlerinin işkence kuruluşlarında değil, daha uzun bir gelişme süreci içerisinde ortaya çıktığı tahmin edilebilir.

Belki çocukluk çağında kendileri agresyon yaşadılar. Saldırgan güçlerin boşal-
mında onların anne babaları ya da başka şahıslar belki model olmuşlardır. İçgüdüsel
saldırgan karakterli kişiler, faaliyet yahut meslek seçiminde, şiddet kullanan ku-
rumları çekici buluyorlar. Bu ortamı da, otoriter hükümetlerin siyasi düşmanına
karşı koyma ve saldırı için özel kurumlar tesis ettiklerinde veya mevcut olan ku-
rumlar için yıkıcı emirleri yerine getirecek kişileri aradıklarında bulabilirler.

İnsan haklarını çiğneyen devletlerin ordusu, ceza mahkemeleri veya polisi, şiddeti
işkence biçiminde kurumlaştırır ve saldırgan güçlere ihtiyaç duyulursa, psikolojik
bir seçim yapar. Bu seçimde daha az saldırgan kişilerden çok, sadist eğilimli kişiler
tercih eder. Hangi psikolojik karakterlerin seçildiğini E. Kogon SS Devletin anali-
zinde şöyle açıklıyor.

“Onların içlerini ne doğru dürüst bir inanç, ne de doğru dürüst idealler etkiliyor.
Onlar için önemli olan, içgüdüsel belirli boşaltım yolları bulabilmektir. Arkada-
şımınla tanıştığımız tüm SS adamları bu anlamda barbardılar. İçlerinde hiçbir gerçek
kültür unsuru taşıyorlardı. Yani mantık ve içgüdüyü kendileriyle, ortamları ile ve
genelde geçerli olan normlarla bir eleştirme içerisinde daha yüce bir bütünlüğe per-
çinleştirmeye kabiliyetleri yoktu.”¹

İşkence kurumlarının sundukları içgüdüyü boşaltma fırsatı, yukarıda bahsedilen
sado-işkenceciye bazen yeterli olmuyor. İşkence beyanlarında ara sıra ordu eleman-
larının, polislerin veya gardiyanların resmi talimatları dışında kendi başlarına iş-
kenceyi hala sürdürdüklerinden bahsediliyor. Ya çalışma saatleri dışında siyasi mu-
halif avına çıkılır ve onlara işkence edilir, öldürülür;² ya da kişiler rasgele alınarak,
bilinen işkence prosedürlerinden, dövmekten tecavüze kadar, yeniden işkenceden
geçirilir. Bu işkence eylemleri itiraf ettirmek veya bilgi çıkarmak için değil, sırf
yıkıcı zevkin tatmininden dolayı yapılır. Resmi işkencenin bile içgüdü tatminine
yetersiz kalma olgusu, bir sadist işkencecinin varlığına önemli ispat olabilir. Bu
işkencecinin örneğin Arjantin’deki, Brezilya’daki veya Uruguay’daki ölüm manga-
ları gibi yasa dışı takip organizasyonlarına ihtiyacı var, ve arta kalan saldırgan ve
seksüel içgüdü ihtiyacını karşılayabilmek için, resmi işkence saatleri dışında kendi
başına işkence yapar.

Sado-işkencecinin yanında, daha fazla normlara, değer yargılarına ve içsel kontrol
etme imkanlarına sahip işkenceciler de var.

Şimdi sormamız gereken, yine de bu kişilerin başka insanlara nasıl insanlık dışı ve gaddarca muamele ettikleridir. Hipotez şeklindeki cevap şudur: Onlar sado-işkenceciler gibi saldırgan eğilime değil, körü körüne itaat etme eğilime teslimdirler. Onlar hiç özerk kontrole sahip değildirler, bilakis bir aşırı kuvvetli, aşırı özdeşleşmeden oluşan üst benden kontrol edilmektedirler. Böyle bir kişilik yapısı, sadist bir kişilik yapısı gibi, işkenceyi kolaylaştırabiliyor. Burada üst ben ne anlama gelir? Her şeyden evvel içte biriken yasakların ve yasaların toplamıdır. Kuvvetli bir üst ben tarafından kontrol edilmek, örneğin bir özerk karar içerisinde itaat etme yasağını, işkence etme yasağından üstün tutmak, hiç de ahlaki hareket etmiş olmak demek değildir. Burada ikinci işkenceci tipin zayıf noktası belli olmakta. Bağımlılığı, boyun eğmesi, otoritelerden korkması onda aşırı derecede mevcuttur. Bunların tümü, içinde birikmiş normların yanında daha ağır basıyor. İtaat eden işkenceciyi oluşturan başlıca özellikler, otoritelerin çağırılmasına ve emirlerine boyun eğişi, hümanist değerlerle bağdaşıp bağdaşmadığını tartmadan bunları otomatik olarak eyleme geçirmeye hazır olmasıdır.

Bu işkencecinin üst beni, hiyerarşik uyarıya hemen uygun hareketle cevap veren otomatizm gibi işliyor. Bazı işkenceciler Hristiyan olduklarını ve sürekli kutsal ayine gittiklerini vurgulayarak söylerken, onlar için hayırseverlik yasası veya öldürme yasağı gibi Hristiyan değerler gerçekten mevcuttur. Fakat üst benin normatif hiyerarşisinde sadece alt kademede yer almaktadırlar. İşkencecinin üst benin bir itaat otomatizmine doğru gelişmesini önemli derecede etkileyen otorite figürler, oğullarının işkence yaptıklarından dolayı mahkemeye çıkarıldıkları zaman ana-babanın şaşırıp kalmasına yol açıyor:

“Biz fakir bir aileyiz ve şimdi onu işkenceci olarak sanık masasında görüyorum. Herkesin bir mücevher olduğunu söylediği çocuğumun bir işkenceciye dönüşmesinin nasıl mümkün olduğunu mahkemelerin araştırmasını rica ediyorum. Kimler benim ailemi mahvetti?”

Sadist işkenceci yaptıklarından dolayı vicdan azabı çekmezken, aşırı üst beni olan itaatçi işkenceci, işkence eylemini sindirmekte zorluk çekiyor denebilir. İşkence sırasında yıkıcı emirleri tatbik etse bile, genellikle daha sonra başka yasalar ve acıma hissi onu çok rahatsız ediyor. Emir esnasında kendisini emreden kişiyle özdeşleştiriyor. Fakat daha sonra kurbanıyla özdeşleşmekten kendini alıkoyamıyor.

Bazı işkenceciler vicdanını rahatlatabilmek için alkole ve uyuşturucuya sarılıyor.⁴ Yunanistan'da işkenceyle görevlendirilen askerlerin içtutmazlığın vahimleşmesi sebebiyle şizofren oldukları anlatılıyor.⁵ Psikiyatrist Franz Fanon "Bu Dünyanın Lanetlileri" adlı kitabında Cezayir'de özgürlük savaşçıları işkence yapmakla görevlendirilen bir Avrupalı polis örneği ile; itaat ile yönlendirilen işkencecinin nasıl ruhi bunalıma girebileceğini açıklıyor.

"Geceleri onu uyutmayan çılgınlık sinirine gidiyordu. Ve bize birkaç haftadır yatmadan evvel gerçekten tüm camları kapadığını ve (yaz ortası olmasına rağmen) aradaki boşlukları da tıkadığını, bunun yanında karısının sıcaktan patladığını anlatıyor. Bir de çılgınlıkların şiddetini bastırmak için, kulaklarına pamuk tıkiyormuş. Hatta bazen bu çılgınlıkları duymamak için, gecenin yarısında radyoyu açıyor veya plak çalıyormuş."⁶

Üçüncü yorumu Alfred Adler'in bireysel psikolojisi gösteriyor.⁷ Onun derin psikolojik öğretilerine göre, saldırganlık, aşağılık duygusunu ve aşağılık kompleksini telafi etmeye bir deneyiştir.

Organik zayıflıktan veya "under-dog" pozisyonlarından aşağılık duygusuna kapılan insanlar, bunları gaddarlıkla, kötülükle, işkence veya nefretle telafi etme eğilimi gösterebilirler. Böyle telafi davranışlar, gittikçe agresif bir karakterik yapıya bürünüyor. Bundan bir antisosyal kişilik oluşuyor.

Adler'in kategorileri, toplama kampı işkenceciler ve bugünün işkencecilerine uygulanabilir. Çünkü uzun ya da kısa dönem içerisinde aşağılık duygusunu kendi bünyesinde biriktiren işkenceciler bulunmakta. Bu görüşe Kogon da SS analizinde dikkati çekti.

"Mantıkta, duygularda, arzulara, fantezide ya da insani ruh sıfatlarının çeşitli sosyalleşmede yatabilen aşağılık duyguları onları, bünyesinde yüksek değerlilik taşıyan SS'te barınmaya yöneltti, onları buraya bağladı, kötülükten kötülüğe, cinayetten cinayete sürükledi."⁸

İşkencecinin diğer insanlara fiziksel ve psikolojik işkence yoluyla baskı yapma imkanı, aşağılık duygusunu değerlilik duygusuna, güçsüzlük duygusunu güçlülüğe dönüştürüyor. Böyle bir gücü kullanmak en azından bir süre için aşağılık kompleksini gideriyor. Ona, işkence dışı durumunda insanlar arası doğal ilişkisinde hiçbir zaman erişemeyeceği bir güçlülük hissi veriyor.

Dollard, Doob, Miller, Mowrer ve Sears'ın "früstrasyon-agresyon teorisi" de, insanın insana neden işkence yaptığına ipucu verebilir. Teori, sürekli mahrumiyetin saldırganlığı meydana getirdiğini ifade ediyor. Saldırganlığın mutlaka mahrumiyeti yaratana yönelik olması şart değil; saldırganlık yönünde bir kayma da olabilir.

Agresyon teorisi aracılığıyla, işkenceyi psikolojik yönden izah etmek istersek, mutlaka bu "kayma" etkisini göz önünde bulundurmamız gerekir.

Fakat işkenceci nasıl bu kadar mahrum kalmış ki, o denli bir kuvvetli hüsrana birikimi geliştirebiliyor ve bunları kurbanında saldırganlıkla boşaltabiliyor? Bunun en başta gelen sebepleri, işkencecinin ordudaki, karakoldaki ve hapisanedeki düzenin alçak seviyesinde yer alması ve işkenceyle görevlendirilen özel ekiplerin gördükleri sıkı eğitimidir.

Böyle eziklik yaratan durumlar öfkeyi, hırsı, kızgınlığı veya nefreti meydana getiriyor. Bu duyguları yüksek pozisyondakilere karşı boşaltma, doğuracağı sonuçlardan ve yaptırımlardan dolayı mümkün değil. Bu yüzden früstrasyonuna sebep olan kişiye değil, işkence kurbanına boşalıyor. Yunan Cuntasının askeri zabıtası ESA bilinçli olarak bu früstrasyon-agresyon mekanizmasını kullandı. ESA askerleri, yalnız askeri eğitimden değil, üstelik işkenceden de geçirildiler. İki yıl ESA'da görevli olan üniversite öğrencisi İoannis Kontos mahkemede şunları açıkladı:

"Bizim bazı tutuklulardan daha fazla ıstırap çektiğimizi söylemek mutlaka yerindedir. Okuldan ve aileden öğrendiklerimizi unutmaya zorlandık. İçimizdeki hayvanı uyandırmaya çalışıyorlardı."¹⁰

İşkencecinin nasıl böyle gaddarca ve insanlık dışı hareket edebileceğini dört psiko-dinamik hipotez ile izah etmeye çalıştık. İşkenceci kişisel psikolojik yönden daha ayrıntılı bir şekilde açıklanabilirdi. Ancak çoğu işkencecinin ömür boyu ceza görememesi gerçeğinden ve hümanist toplumların işkencecinin kişisel yaşam şartlarından daha fazla haberdar olmayışlarından dolayı, hipotezlerle yetinmek zorundayız. Zaten işkence araştırmalarında ağırlığı işkencecinin kişisel köküne vermek, avantajlı olmaz. Çünkü bunun sonucu, davranışları için yalnız işkenceciyi sorumlu tutmak olur; sosyal grupların, kuruluşların ve devletin etkenliğini ve sorumlulukları geniş ölçüde göz ardı edilmiş ve cezasız bırakılmış olurdu.

Sosyal psikolojik ve politik ortamın, işkenceciyi ne denli etkilediği gelecek bölümün konusudur.

2.2 Sosyal Psikolojik Bakış Açısı

İnsanın neden işkence yaptığı sorusunu sosyal psikolojisi açısından cevaplandırmak istiyorsak, işkenceciyi kişisel olarak analiz etmememiz gerekir. Daha çok kişiler arası ilişkilerin, işkence yapmaya içsel hazır olmayı nasıl etkilediğini sormalıyız. İşkencecinin sosyal ilişkilerindeki karanlığa, Amerikan Sosyal Psikolog Stanley Milgram itaat deneyleriyle ışık tuttu.

Milgram, sosyal psikolojik deneylerle, insanların otorite kişilerin emirleri üzerine başka insanlara acı çektirmeye ne kadar hazır olabileceklerini keşfetmek istiyordu. Deneye katılanlar, gazete ilanı veya mektup ile katılmaya davet edildiler. Bir “hafıza ve öğrenme gücü araştırması” için gelmeleri rica ediliyordu. Katılanlar çeşitli sosyodemografik gruplardan oluşuyordu.

Katılan kişi deneyde, deneyci ve hakiki olmayan ikinci bir denek ile karşılaşılıyor. Deneyci, deneyin maksadını açıklıyor. Güya öğrenme sürecinde cezanın etkisi araştırılmakta. Kura ile hangi kişinin “öğrenci” ve hangisinin “öğretmen” rolünü alacağı belirleniyor. Kura çekimi öyle tertip ediliyor ki, çağırılan hakiki denek öğretmen rolünü; diğer kişi “kukla adamı” öğrenci rolünü alıyor.

Kura çekilişinden sonra üçü bir yan odaya geçiyor. Orada öğrenci elektrik koltuğuna oturtuluyor. Sonra bileklerine elektrotlar takılıyor. Öğretmene bu elektrotların bir başka odadaki şok jeneratörü ile bağlantılı olduğu söyleniyor. Öğrenciye elektrotların çok sancı verebileceğini fakat dokuya zarar vermeyeceği söyleniyor.

Şimdi öğrenme deneyi izah ediliyor. Öğretmen bir mikrofon ile bir soru soracak. Öğrenci cevabı bir düğmeye basarak verecek. Cevap yanlış ise, öğretmen öğrenciye diğer odadaki şok jeneratörü yardımıyla şok vererek cezalandıracak. Jeneratörün üzerinde 15 volttan 450 volta kadar çıkan 30 kol bulunmakta. Dörder kol için bir de şok şiddetine ilişkin etiketler var: hafif şok – ölçülü şok – orta şok – şiddetli şok – ağır şok – Dikkat: tehlikeli şok. Son iki kolun altı sırf “XXX” yazılı. Öğrenme deneyi başlamadan önce, öğretmene bir 45 voltluk prova şok veriliyor, ki öğrenciye gerçekten şok veriliyor kanaati uyandırılınsın.

Ayrıca öğretmenin bir yanlış cevap olasılığında şok vermeden önce volt miktarını öğrenciye bildirmesi gerektiği söyleniyor. İlk ceza 15 volt ile başlamalı, ondan sonraki şoklar hep 15 volt yükseltilmelidir. Bu sıralama mutlaka takip edilmelidir. Şimdi deney başlıyor. Öğretmen, deneycinin talimatlarını tatbik ettiğinde,

öğrencisinden akustik tepkiler alıyor. 75 ve 150 volt arası şoklarda öğrenci inleme ahlama ile cevap veriyor. 165-230 arası şoklarda acı dolu bağırma, 245-300 arası şoklarda hırslı protesto duyuluyor. Ümitsiz çığlıklar ve ağlama 315-375 volt arasında işitiliyor, 375-450 volt arasında ortalığı birden ölüm sessizliği kaplıyor. Bu öğrencinin cevapları daha önce bir oyuncu tarafından teybe kaydedilmiş, ve öğretmenin jeneratörün her bir kolunu bastırıldığında, teyp açılıyor. Tabii öğretmen deneyci ile temasta. Emin olmadığında veya tereddüt ettiğinde deneyci onu dürtmeye çalışıyor.

- Uyarı 1: Lütfen devam edin.
- Uyarı 2: Deney için devam etmeniz gerekiyor.
- Uyarı 3: Mutlaka devam etmeniz gerekiyor.
- Uyarı 4: Seçeneğiniz yok, devam etmek zorundasınız.¹²

Dördüncü uyarı da öğretmenin devam etmesini sağlamıyorsa, deney bitiyor. Denek, öğrenciye organik zarar verip vermediğini sorduğunda, ancak dokunun hasar görmeyeceği cevabı veriliyor.

Sonuçlar neyi gösteriyor? Öğretmenlerin yüzde kaçını itaat ediyor ya da etmiyor? İtaate hazır olma, başka bir deney düzeninde farklılık gösteriyor mu?

Deney düzeni yukarıda izah edildiği gibi ise, deneklerin yüzde 63'ü deneycinin isteğini en yüksek şoka kadar yerine getiriyor.

Akustik cevap gelmediğinde bu yüzdelik 65'e çıkıyor. Deney, öğretmenin öğrenciyi bir pencereden görebileceği bir şekilde düzenlendiğinde itaatçi deneklerin yüzdesi yüzde 40'a iniyor. Öğrencinin hemen öğretmenin yanında oturduğu deneyde, deneklerin yüzde 30'u itaat ediyor. Deneyci odada bulunmuyorsa itaate hazır olma yüzdesi 21'e iniyor. Deneyci kişi gittikten sonra herhangi biri emir verdiğinde itaatçi deneklerin yüzdesi yüzde 20'ye düşüyor. Şok şiddetine öğretmen kendisi karar verebildiğinde en fazla şoku ancak yüzde 3'ü verebiliyor. Öğrencinin kendisi şoku istediğinde, en fazla şoku veren hiç kimse olmuyor.

Milgram deneyinde deney durumuna bağımlı itaate hazır olma	
Deney durumu	İtaatçi denek yüzdesi
Denek yalnız asistanlık yapıyor	%93
Denek kurbanını duymuyor	%65
Denek kurbanını duyuyor	%63
Denek kurbanını görüyor	%40
Denek kurbanına dokunuyor	%30
Deneyci odada bulunmuyor	%21
Denek herhangi birine itaat etmek zorunda	%20
Denek, başka deneklerin karşı koyduklarını görüyor	%10
Denek şok şiddetine kendisi karar veriyor	%3
Kurbanın kendisi şok istiyor	%0

Otorite etkisinden çok, gurup etkisini yansıtan iki sonuç daha sunuyorum: Biri (deneycinin yardımcısı) şokları veren ve diğeri (hakiki denek) yardım görevleri üstlenen kişi olmak üzere, şok jeneratöründe iki öğretmen oturuyorsa, itaatçi deneklerin sayısı yüzde 73'e çıkıyor. Deneycinin iki yardımcısı var ise ve bu kişiler 150 volttan 210 volta kadar yükselmeye karşı çıkıyorlarsa, üçüncü hakiki denek ancak yüzde 10'luk bir olasılıkla en fazla şok veriyor.

Milgram deneylerin sonuçları, başka insanlara acı çektirmeye hazır olmanın ancak bir küçük azınlığı içermediğini gösteriyor. Bu hazır olma önemli derecede sosyal ilişkilere ve somut olarak otorite kişilerle olan ilişkilere bağlıdır. Bir kişi bir hiyerarşik ilişkiye girdiği an, kendi ahlaki kurallarına karşı zıt eylem gösterme olasılığı büyüyor. İtaate hazır olma, özellikle kurbanla direkt ilişki olmadığında, yani teknik araçlarla işkence edildiğinde, daha yoğun. Ve işkence işi paylaştırıldığında, sadece asistanlık yapıldığında, daha da artıyor. Emir üzerine insanlara işkence yapmaya hazır olma, emir veren otoritelerin odadan çıkması halinde veya kurbanın acı çekmesi direkt algılandığında, bayağı azalıyor. Genelde Milgram deneylerinde bu değiştirilmiş koşullarda en fazla şok veren yüzde 20'yi buluyor. Ancak bir gurup, ahlak kurallarına aykırı emirlere karşı koyuyorsa, otoriteye boyun eğenler küçük bir

azınlığı oluşturuyor. Kurban veya işkenceci, işkencenin derecesini kendisi belirli-yorsa, işkence etmeye hazır olma sıfıra doğru iniyor. Fakat bu durum gerçek iş-kence pratiğinde mevcut değil.

Milgram deneylerinin gerçekten realiteye uyarlanabileceği bugün bile şüphe götü-rür. Bu şüpheler kısmen yerindedir. Çünkü bir laboratuvar durumu gerçek durum-dan farklıdır. Yine de laboratuvarda yapay işkence durumu ile gerçek işkence du-rumun arasındaki benzerlikler, Milgram sonuçlarını genelleştirmeye olanak tanır.

Önemli benzerlik, iki durumda bir hiyerarşik yapı ya da bir emir veren otorite kişi bulunmasıdır. Bu kişi deneyde beyaz önlüklü bilim adamıdır. Gerçek işkence duru-munda hiyerarşide daha yüksek pozisyonda olan rütbeli asker ya da polistir. Kendi kendine emir veren işkenceci yoktur herhalde. Çoğunlukla yakın amirinin emriyle şok, tekme ve dayak atan itaatçi işkenceci vardır. Bu amirler bile özerk değil de, polis şefleri, emniyet servisi şefleri gibi yüksek işkence otoritelerin talimatlarına bağlı hareket edenlerdir. Yüksek işkence otoriteleri de yüksek devlet güçlerinin bas-kısı altındadır.

Bu işkence kuruluşunun hiyerarşik-otoritatif yönlendirilen emir bünyesinin nasıl işlediğini, Yunanistan'ın ilk işkence davasında iki şahidin ifadeleriyle göstermek yerindedir. İlk ifade kötü şöhretli askeri polis kumandanlarından binbaşı Hajzisis'e aittir.

“Hem kanuni yönden hem de emir mekanizması yönünden tümüyle emniyet altın-daydık, Hiyerarşi Milli Savunma Bakanlığında başlayıp direkt aşağıya, EAT'taki komuta subaylarına kadar iniyordu... EAT/ESA'da yedi senelik alın terimin hiçe sayılmasını kimseye müsaade etmem. Bu ter oranın temelini nemlendirdi, toprak ve asfaltla bütünleşti. Bizim hedefimiz, o zamanın hükümetine karşı yürütülen hare-ketleri keşfetmekti. Theofiloyannakos Hajzisis'in¹³ veya hapisane müdürünün özel avcılığı değildi. Ordu yönetimine karşı bir görevdi bu.”¹⁴

İkinci ifade hiyerarşinin alt seviyelerinden bir görevliye aittir. Bu, basit işkenceci Lavranos'tur.

“... Yüksek mahkemeye ve Yunan halkına benim sizin, komşunuzun oğlu veya bir arkadaşınız gibi sıradan bir insan olduğumu söylemek istiyorum. Dövüyorduy sam, döven benim ellerim değildi, Spanosun, Hajzisis'in elleriydi.”¹⁵

Sosyal psikolojik koşulların morale aykırı, insanlık dışı davranışları ne kadar çabuk mümkün kıldığını, kişisel sorumluluğu hiyerarşide ne kadar kolayca bir aşağı bir yukarı ittiğini ve bir işkence durumunun ne kadar mekanik çalıştığını bu iki ifade çok açık gösteriyor. Buna ilişkin Milgram deneyinin ve gerçekte olan işkencenin arasında çok benzerlikler var. İçsel yönlendirilen, sadist bir kaç işkenceci bulunsada, çoğu işkenceciler Milgram'ın izah ettiği mekanizmalara sahip. İşkence bir otoritatif içtepiye dayanmaktadır. Bu içtepi hiyerarşik seviyede yukarıdan aşağıya uzanırken, bunu bir itaatçi işkencecide acı ve ıstırap verici eylemlere dönüştürüyor.

Acı vermedeki şekil benzerliği (şok), Milgram sonuçlarını genelleştirebileceğimizi gösterir. Çeşitli işkence şekilleri arasında en sık kullanılan elektrik metodudur. Elektrik verme, modern fizik işkencenin vazgeçilmez metodu oldu. Geriye hemen hemen hiç iz bırakmadığı ve işkenceci tarafından "rahat" kullanıldığı için sık sık uygulanıyor.

Fakat durum benzerliğine ilişkin önemli bir sınırlama yapmamız gerekiyor. Çeşitli Milgram deney durumlarından sadece, denek ve kurbanın aynı odada veya birbirlerine dokunabilecek mesafede oldukları deney şeklini, gerçek işkence durumuna aktarabiliriz ya da genelleştirebiliriz. Çünkü hakiki işkencede işkenceci ve kurban birbirlerine çok yakın bulunuyorlar. En fazla sözü edilen Milgram deneyi, deney kişilerinin kurbanla ancak akustik temasta buldukları ve üçte iki oranla en fazla şok verdikleri deneydir ki, tipik işkence durumunun aynısı değildir. Genelleştirebileceğimiz Milgram'ın diğer iki deneyinde, itaatçi en fazla şok veren deneklerin yüzdesi daha az. Aynı odada bulunma durumunda %40 ve dokunabilme mesafesi durumunda ise %30'dur. Yine de sonuçlar ürkütücüdür, çünkü insanları elektrik vererek cezalandırmaya hazır olma, kurbanı çok yakın mesafede olunmasına rağmen, hala şaşırılacak kadar yüksek orandadır. Milgram durumunu işkence durumuna aktarmaya müsaade eden bir diğer benzerlik, işkence maksadının gizlenmesidir. Milgram deneyine, kişiler bir bilimsel araştırma için çağırılıyorlardı. Araştırmanın gerçek sebebi açıklanmıyordu.

Bilimselliğin sıfatı, çoğu katılanları en azından şok jeneratörüne oturtmaya yeterliydi. Durum, hakiki işkence durumunda farklı mı ki? İşkencede emreden hiçbir zaman itaat edene işkence amacının, kurbanı sırf acı çektirmek veya tedhiş etmek olduğunu direkt belirtmez. Amaç, Devleti veya ulusu korumak, dış ve iç düşmanlara karşı koymaktır. Amaç her seferinde öyle izah ediliyor ki, işkenceci, itaate hazır

olmayı mümkün olduğu kadar çabuk ve engel tanımadan harekete geçirebilsin. Bu hareketi, yüksek bilimsel amaç olduğu kadar yüksek devlet amacı da teşvik ediyor. İtaate hazır olmaya, “yukarıdan” gelen uyarım bir kez katıldı mı, çeşitli agresyonlar ortaya çıkabilir.

Stanley Milgram anormal ve ancak psikopatolojinin kategorileri ile açıklanabilecek işkenceci ideolojisini yıktı. Ortalama insanlarda bulunan itaate hazır olma, uygun sosyal baskı altında emir üzerine morale aykırı ve insanlık dışı hareket etmeye veya işkence etmeye yeterli olduğunu gösterdi. Kötülük, çoğu insanların tahmin edemeyeceğinden ve açıklayamayacağından fazla normal ve basittir. Milgram’e göre işkence, bir yıkıcı içgüdü yapısı sonucu değil, daha ziyade yoğun otorite farklılığı içeren sosyal yapı sonucudur.

Milgram deneyleri, David Mantell tarafından 1970 yazında, Batı Almanya’nın Münih şehrinde tekrarlandı. Denekler Milgram deneydeki deneklerden sosyodemografik olarak farklı değillerdi. Münih deneyin sonucu aynı itaat eylemi ve aynı itaat yüzdelerini gösteriyordu.¹⁶

Kendilerine verilen sosyal rolün baskısı altında, insanların ne derece şiddet kullanabildiklerini Sosyal Psikolog Philip Zimbardo’nun hapisane deneyleri de aydınlattı. Bu deneyde üniversite öğrencilerinden iki grup oluşturuldu. İlk grup (10 kişi) mahkum rolüne, ikinci grup (11 kişi) gardiyan rolüne girdi. Deney esnasında, gardiyanların “hapisane kurulunun” rol beklentilerinden zamanla daha fazlaya kendilerini kaptırdıkları takip edilebiliyordu. Direnç ve itaate karşı koyma durumlarında, mahkumlara hakaret etmeye, yıldırımaya ve fiziki cezalandırmaya hazırlardı. Deneyden sonraki görüşmede, gardiyanlar deneydeki baskı altında böyle agresif hareket edebildiklerine şaşırduklarını ve bundan rahatsız olduklarını belirttiler.¹⁷ [Çevirenin notu: Günümüzde deneyin manipüle edildiği ortaya çıkmıştır. Zimbardo gardiyanlara acımasız davranmaları için baskı yapmıştı.]

2.3 Politik Psikolojik Bakış Açısı

Stanley Milgram işkence etmeye hazır olmanın ve işkence eyleminin sosyal psikolojik ortama önemli derecede bağlı olduğunu gösterdi. Fakat araştırması, işkenceye götüren *itaate hazır olmanın* nasıl oluştuğunu parantez dışında bıraktı. Milgram’ın izah ettiği, işkence durumunun “burası” ve “şimdisi”; emir veren ve itaat edenlerin

arasındaki farkı, itaat etme mekanizmasının işleyiş şeklidir. Deneklerin deneyciyle mutabık ettiren olguyu, basit bir şekilde oldukça genel olan kategori “itaat” ile izah ediyor. Fakat itaate hazır olmanın nerden geldiği sorusunu ihmal ediyor.

İşkence etmeye hazır olmanın, aktüel olan sosyal baskı dışındaki şartlarını keşfetmek istiyorsak, özel olarak politik sosyalleşme biliminin bulgularını ve genelde politik psikolojisinin bulgularını ele almalıyız.

Bu iki bilim, bir politik sistemin yan koşullarının üyelerine yaptığı etkiyi daha detaylı aydınlatmaya uygundur. Milgram bu etki faktörlerine değiniyor, fakat pek önemsemiyor. Daha çok üzerinde durduğu nokta, emir veren ve itaat eden kişiler arasındaki ilişkidir.

Buna karşın politik psikoloji ve politik sosyalleşme bilimleri, işkencecinin politik bir sistemin çerçevesindeki öğrenme sürecinin üzerinde duruyor. Bu bilimlerin amacı, Milgram’ın izah ettiği itaat duygusunu uyandıran politik bir sistemin sıfatlarını keşfetmektir. Bundan başka, itaat duygusunun her politik sistemde bulunabilen bir basit sosyal psikolojik mekanizma olmadığını, daha çok itaat edenin politik ideolojisiyle ilgili olduğunu göstermeye çalışıyor.

İşkencecinin politik sosyalleşmesi, henüz polise veya orduya girmeden, aile içerisinde başlıyor. Bu erken çocukluk çağındaki sosyalleşme devresinde Adorno’nun başlattığı otoritarizm biliminde araştırılan “kökenli” davranışlara hazır olmanın temeli oluşuyor.²⁰ İşkencecinin oluşumundaki bu ilk devre, politik sosyalleşme biliminde “gizli” ya da “dolaylı” sosyalleşme olarak adlandırılıyor. İşkenceci olarak şahıs burada henüz işkence tekniklerini öğrenmiyorsa da, beraberinde işkence için gereken itaati oluşturan eylemleri öğreniyor:

- Otorite kişilerine karşı aşırı boyun eğme
- “Morale aykırı” duyguları aşırı derecede tedip etme ve inkar etme
- Azınlığa karşı önyargılı ve toleranssız olma
- Gurup normlarına fazla uyum sağlama
- İnsanlar arası ilişkilerde soğukluğa eğilimli olma

Böyle bir sıfat biçimi, çok sıkı ve disiplinli yetiştirme tarzının sonucudur.

Ana-babanın normları ve yönetimleri şüphesiz doğrudur. Emirlerin sebebini sormak yadırganır ve yasaktır. Ana-babanın normlarına uygun hareket etmeyen

çocuklar dayak ile cezalandırılır. Böyle bir yetiştirme tarzı itaate hazır, aşırı boyun eğici kişiliğin temel bünyesini oluşturuyor.

Rudolf Hess, Üçüncü Reich’de tanınmış bir işkenceci ve tecrit kampında kumandan, otobiyografisinde “gizli” politik sosyalleşmesini ayrıntılarıyla izah etti.²¹

Hayat hikayesinin analizi, onun yıkıcılık duygusunun kökeninde SS etkisinin olmadığını gösteriyor. SS Devleti’nin başındaki otoritelerden gelen emirlere, körü körüne itaat etmeyi ancak ailesel yetiştirmede öğrendiği ve bunları beynine yerleştirildiği için yerine getirebiliyordu.

“Anne-babamın, öğretmenlerin, papazın vs., evet, memuriyet personeline kadar tüm büyüklerin arzularını ve talimatlarını derhal engelsiz bir şekilde yerine getirmem özellikle isteniyordu. Onların söyledikleri daima doğru imiş. Bu yetiştirme prensibi etime ve kanıma işledi... Küçük yaşta sıkı eğitimle göreve sadık biri olarak yetiştirildim. Ailemde, tüm talimatların harfi harfine ve itinalı bir şekilde uygulanmasına özel çaba harcanıyordu. Herkesin kendine ait vazifeleri vardı. Babam tüm emirlerini ve isteklerini titizlikle yapmama çok dikkat ediyordu. Çaprağı emrettiği gibi samanlığa koymadığım için, beni bir gece yataktan çıkardığını hatırlıyorum.”²²

Sıkı, soğuk, tehditli ve fazla ceza verilen ortamlarda gelişen kişide düşmanlık duyguları oluşuyor. Ancak bu saldırgan duygular, işkencecinin “açık” ya da “direkt” sosyalleşmesinde çok büyük rol oynarlar. Okul çağını içeren bu ikinci sosyalleşme devresi, otoriter yetiştirme biçiminden kaynaklanan düşmanca duyguların ve agresyonların başka kişilere yönlendirilmesini sağlar.

Politik yetiştirme süreci tarafından zorlanma sonucu agresif davranışlara hazır olma, kişiyi iç ve dış düşmanlıklara şartlandırıyor. Yani fröstrasyon duygularına sahip olan kişiler, bu duygularının, içerisinde buldukları sistemden dolayı meydana geldiklerini akla getirmesinler. Daha çok, duygularının sebebini, sisteme karşı olanlarda görmeyi öğreniyorlar. Otorite devlette çok şey yasak olsa da, müsaade edilen tek şey, devlet tarafından belirlenen şamar oğlanlarına karşı agresyon duyguları beslemektir. Ve bu duygular, okulda, okul dışı eğitimde ve de gazete-radyo-televizyonda sistematik olarak uyarılıyor. “Gizli” sosyalleşmede meydana gelen önyargı yapıları, şimdi ideolojik olarak somutlaşıyor. Aslında propagandadan meydana gelen ırk, din ve politik yönden değişik düşünenlere karşı düşmanlık duyguları için basitleştirilmiş sebepler veriliyor. Yetişen kişi, daha sonra agresyonlarını

değişik düşünenlerde boşaltmayı kolaylaştıran tanımları öğreniyor. Tüm tanımlar şu tarzdadır: “Farklı düşünenlerden nefret edilebilir ve bu insanlar küçümsenebilir, çünkü...”

Buna ilişkin öğretilen düşmanlığa, kurumlaştırılmış agresyon²³ denebilir. Kişisel agresyona karşı bu agresyon şekli, devletin normlarıyla uyum içerisinde. Bu agresyon duygusunun ortaya çıkması ve açıkça gösterilmesi yalnız hoş görülüyor, direkt olarak isteniyor da. Agresyonun kurumlaştırılması, genel hümanist norm ve değerlere uyulup uyulmamasından bağımsızdır. Önemli olan, devletin bunları meşrulaştırmış olmasıdır.

Otorite devlet kendisinin kontrol ettiği eğitim ve medya yoluyla düşman imgeleri tedarik etmeye çalışıyor. Ancak bu sistem her zaman istenilen amaca ulaşmıyor. Ama bu açık, devletten direkt etkilenen sosyalleşme aşamasında, yeterli derecede düşman imgeleri içlendiren kişi, sosyalleşmenin amacı olan “işkenceye” yaklaşmış bulunuyor.

Bu gelişmede üçüncü ve sonuncu devre, işkencecinin profesyonel sosyalleşmesidir. Bu sosyalleşme formu, şiddet kullanan kurumlarda yer alıyor: Adliyede, poliste ve orduda. İşkenceci bu kuruma önemli psikolojik bir temel yapı ile giriyor: Gizli ve açık sosyalleşmede gelişen otoritarizm. Bu otoritarizm eğitim süresinde geliştiriliyor ve kurumlaştırılmış agresyonun gereksinimine uyarlanıyor.

İşkenceci, devletin emri üzerine düşmana karşı şiddet kullanmasını öğreniyor. Bunu öğrendiği kurum, şiddeti tasvip eden diğer genel kurumlardan ayrı bir kurumdur. Bunlar özel orduya, polise ve hapishanelere bağlı kurumlardır. Resmi olarak devlet emniyeti için, gayri resmi ise bu emniyeti korumak için gaddarca ve insanlık dışı metotlarla çalışıyorlar. Bu teknikleri fiziki veya psikolojik olarak uygulamak, işkencecinin profesyonel sosyalleşmesinin içeriği ve amacıdır. Şok vermeyi, “pağan askısını”, falakayı, duyumsal deprivasyonu, derin soruşturmayı ve başka işkence metotlarını öğreniyorlar.

Sadece somut agresyon eylemlerini değil, belki belirecek şüpheye, suçluluk duygusuna, acıma hissine karşı savunma mekanizmalarını geliştirmeyi de öğreniyorlar.

İşkencecinin kendi rolünü kaldırabilmesi için birçok şey kasıtlı olarak yapılıyor. İlk tedbir, işkenceci olacak kişilerin seçilmesi ile alınıyor. İçlerinde dayanıklı işkenceciyi çıkarabilmek için örneğin Şili’de modern²⁴ psikolojik teşhis metotları

kullanılıyor. İkinci olarak, saldırganlığın hedefi olacak olan insanlar insanlıktan çıkarılıyor, hayvanileştiriliyor. İşkencede kurban, insan toplumunda yeri olmayan varlık gibi gösteriliyor. Buna ilişkin bir Yunanlı Cunta üyesi General Stylianos Pattakos'un sözleri: "Komünistler canavardılar. Bizler, insanlar arasında bir fark gözetmiyoruz, ancak insan ve canavar arasında bir fark var."²⁵

Kişiyi aşağılamak, insanlık dışı bir biçime sokmak, agresif eylemlerini kolaylaştırıyor. Bunu Stanley Milgram da vurgulamakta. Bu yüzden şu hipotezi kuruyor: "Bizim deneylerde kurbanlar gaddar, cani ya da iğrenç insanlar olarak gösterilseydi, bizim denekler kurbanlara daha rahat şok verirlerdi."²⁶

Bunun dışında işkencecinin alt kültürü de, duygusal yükü başa çıkabilmeye veya şiddetin sosyalleşmesine yardım ediyor. Bu alt kültür duygusal yükü başa çıkabilme teknikleri ve ritüelleri tedarik ediyor.²⁷ İşkence aletleri "yumuşak" bir şekilde adlandırılıyor (papağan askısı, telefon, kulaklık), ve işkence eylemine bu alt kültür dilinde "spiritüel toplantı" deniliyor. İşkenceciler kendilerine "doktor" adını takıyorlar. Böylece işkenceci alt kültürü, işkencecinin pratik seviyede gaddarca ve insanlık dışı davranışlarını, dilsel sembolik seviyede kafaca deforme etmesine ve örtmesine yardımcı oluyor. İşkence otoritelerinin işkence eylemini haklı göstermeleri, işkencecinin suçluluk hissini yok etmeye yeterli olmadığı görülmekte.

İşkencecinin profesyonel sosyalleşmesi içsel olarak çok farklı olabilir. Bir devlet, işkencecilerin kurbanı delirtebilme yetisine, diğer bir devlet ise fizik-ışkence öğretmeye ağırlık verebilir. Fakat önemli bir noktada hep aynı kalan olgu, işkenceci kalıbına girmiş kişilik yapısının otorite devlet yapısıyla koordine edilmesidir. Bu koordinasyon başarıya ulaştığında, işkenceci uzun süreli yetiştirme ve sosyalleşme prosedürlerinden geçmiş durumdadır. Şimdi rolüne hazırdır. Kurumlaştırılmış agresyon, resmi biçimde ve norm olarak halledilmiş ve kendi moraline uygun hale getirilmiştir. Bu sosyalleştirilmiş işkenceci bir psikopat değildir. O, ortalama kişiye, maalesef insanı ürkütecek kadar benzer. İşini kolektif ve iş paylaşımına bir sistem içerisinde uygular ve "özel" hayatında çoğu zaman duygusal ve düzenli bir aile babası gibi görünür.

Politik psikolojik bakış açısından, işkenceci kişiliği otorite sosyalleşmenin meydana getirdiği bir üründür. Bu sosyalleşme aile içerisinde otorite kişilik sıfatlarının öğretilmesiyle başlamakta ve "düşmana" karşı agresif hareket etmenin özellikle okulda ve medyalarda gösterilmesiyle sürdürülmektedir. Sosyalleşmenin sonunda

ise otorite devletin, şiddet kullanılan kurumlarında mesleki yönden yetiştirilmesi yer almaktadır.

Aslında politik psikolojik bakış açısı, psikolojik, sosyolojik ve politik bakış açısının entegrasyonudur. Bu bakış açısı, işkencecinin hiçbir bakış açısından yeterli derecede aydınlatılamayacağını ve açıklanamayacağını gösteriyor. İşkenceci, sosyal kurulum ve politik sistemin beraberliğidir.

3 Psikolojik İşkence Metotları

“Biz, soruşturmada bilimsel metotlarla itiraf eden kişileri karşılaştırma, his dünyalarını araştırma gibi daha başarılı, daha ince ve yeni metotlarla çalışıyoruz.” (Rıza Pehlevi, eski İran Şah’ı)

“Beyinleri direkt olarak etkilemek varken, neden fiziksel işkenceyle zaman kaybedelim? Bilimin sayesinde kanlı bedensel girişimlere gerek kalmıyor.” (Lauret ve Lasierra, La torture prope)

“Biz, ilgili organların emri altındayız, ve bu organlardan direktifler geldiğinde bunları yerine getirmek zorundayız... Soljenitzin kadar tanınmış olmadığınızı görüyorsunuz. O, beyanları yüzünden ülkeden uzaklaştırıldı. Fakat sizi beyanlarınız ve hayat görüşünüz için psikiyatrik sanatoryuma kapayacaklar.” (Psikiyatrist Dimitriewsk, muhalif Nikolajew’e)

“Farmakoloji ve psikoloji de kullanılıyor. Duygusal deprivasyon ve yeni uyuşturucular o kadar geliştirildi ki, psikolojik yönden etkili oldukları görülüyor. Çünkü işkencenin gizli tutulması ve uygulandığı halde kanıtlanamayacak biçimde yapılması gerekiyor.” (Silvia Amati, “İşkence Üzerine Düşünceler”)

İşkence deyince genelde, aklımıza vücuda fiziksel ve akut sancı veren metot uygulanması geliyor. Şok vermeyi, dövmeyi, neredeyse boğmayı, yakmayı ve insanın yıkıcı fantezisinin icat ettiği başka fiziksel eziyetleri düşünüyoruz. Bu anlayışta, psikolojik işkence metotlarının aynı hedefe ulaştığı -yani zorla itiraf ettirme ve istenilen bilgileri çıkarma- gerçeğini ihmal ediyoruz.

Bir kişiye saçının teline dokunmadan gaddarca, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele edilebilir. Bunları, psikoteknikler başarıyor. Özellikle şimdi, İnsan Hakları Hareketi’nin hızlandığı dönemde, psikoteknikler yoğun bir şekilde uygulanmaya başlandı. Bir devletin işkence uygulaması dış politikada imaj yıpratıcı olduğu için, işkence pratiğinde bir değişme görülmekte. “Beyin yıkama” artık Kore Savaşının bir kalıntısı değildir. Bu metot, birçok fiziksel işkencede belirgin olan ve işkence edildiğini kanıtlayan izlerden kaçınıldığı için, aktüel oldu: Örneğin Amnesty International tarafından yapılan muayenelerde mümkün olduğu kadar fiziksel işkence yapıldığına dair objektif kanıt bulunamasın.

Fransız olan Lauret ve Lassiera “La torture propre” (temiz işkence) adlı kitapta psiko-işkencenin gelişimine birkaç sebep daha sunuyorlar. Psiko-işkencenin uygulanmasının bir sebebi, işkenceyi daha tasarruflu kılmasıdır. “Beyinleri direkt olarak etkilemek varken, neden fiziksel işkenceyle zaman kaybedilsin?”² Bir başka sebep ise, işkencecilerin çalışma şartlarının kolaylaşmasıdır. “Artık elleri kirletmeye gerek kalmadı. Yeni engizisyonda kan, ter, idrar, dışkı, yaşlar ve çığlıklar kaldırıldı.”³ Hakları alınmış insanları uysallaştırmak ya da sisteme aykırı görüşlerini yıkmak için psikoloji bilimin artık birçok değişik metotları, buluşları ve kurumları var. Temiz işkenceye, “klasik beyin yıkama”, modern psiko-teknikler, muhalifleri çıldırtma ve farmakolojiyi kötüye kullanma da giriyor.

3.1 Klasik Beyin Yıkama

Klasik beyin yıkama, Kore Savaşında Çinlilerin Amerikan tutuklularına yanlış ifade vermeleri, sır vermeleri, kişileri ele vermeleri ve itaat etmeleri için uyguladıkları metottur. Bu klasik beyin yıkamanın özelliği, ağırlığının fiziksel etkenliğine değil, ideolojiye ve davranışa olan etkenliğe verilmesidir. Beyin yıkama metodunun açıklanmasında Kore Savaşı ve Çinlilerin örnek alınması, bu tür psikolojik işkencenin yalnız o devirde görüldüğü anlamına gelmez. Beyin yıkama, engizisyonda olsun veya Stalin zamanında olsun, daha önce de uygulandı.

Kore Savaşında uygulanan beyin yıkamanın tekniklerinde pek yenilik yoktu. Fakat yeni olan, tekniklerin kombinasyonu ve uygulamanın sistemiydi. Ve yeni olan, Kore Savaşı’ndan sonra bilimin, özellikle psikolojinin Çin beyin yıkama metoduyla ilgilenmesiydi: Ülkelerine geri dönen tutuklulardan ayrıntılı bilgiler alındı ve muayene edildiler. Beyin yıkama üzerine beyanların, medyalarda açıklandığı gibi olup olmadıkları keşfedilmek isteniyordu. Bunun dışında, Çinlilerin bu yöntemle yalnız bilgi çıkarmayı değil, tutukluların ideolojisini değiştirmeyi başarıp başaramadıkları da merak ediliyordu.

Savaş esirleriyle yapılan incelemeler, Çin beyin yıkama yönteminin bir özgül stratejiyle uygulandığını gösterdi. Amerikan psikologlar Farber, Harlow ve West bu stratejiye DDD adını taktılar. Bu üç harf *debility* (yorgunluk), *dependency* (bağımlılık) ve *dread* (korku) belirtiyor. Esir, bu üç stadyumlardan geçtikten sonra -şayet daha önce yılmadıysa-, istenilen itaatçilik ve boyun eğme derecesine geliyor.

Yorgunluk denilen ilk aşamada önemli olan, kişinin fiziksel bünyesini zayıflatmaktır. Hapis ortamı açlık, aşırı uykusuzluk ve hastalık yaratacak şekilde hazırlanmıştı. Esirlerin öğrenmesi gereken şey, temel ihtiyaçlarını -yani yemek, içmek, uyunmak vs.- iyice hissetmeleriydi. Temel ihtiyaçların karşılanmamasının verdiği gerginliği azaltmak için bir teşvik geliştirmeleri gerekiyordu. Ama gardiyanlar bu gereksinimleri ancak boyun eğdiklerinde karşılıyorlardı. Esirlere örneğin yanlış ifadeler imzaladıklarında daha fazla yemek, uyumaya veya hareket etmeye ve tuvalete gitmeye daha fazla imkan tanınıyordu. Bakteriyolojik silahlar kullandıklarına dair bir itiraf çok önemseniyordu. Böyle itiraflar Çinlilerin savaş propagandalarına yarlıyordu. İhtiyaçları tatmin etmek, gardiyanlar tarafından tamamıyla kontrol edildiği için, tutukluların bu ikinci stadyumu bağımlılık geliştirmeden atlatmaları hemen hemen olanaksızdı. Aslında Çinlilerin uysallığı yaratma şekli, öğrenme psikolojisinin uygulandığı hayvan deneylerine benziyor. Yem, su, temas gibi güçlendirici (Verstärker) ancak istenilen hareket gösterildiğinde veriliyor ve böylece hayvanın eylemleri uyarıcı (Reiz) ve çevre kontrolü altına alınmış oluyor. Bu yüzden dünya kamuoyunda, Çin beyin yıkama yönteminin psikologlar tarafından öğrenme psikolojisi yardımıyla özellikle planlanmış olduğu şüphesi ortaya çıktı. Ama savaş esirlerini inceleyen uzmanlar bu düşünceye karşı çıktılar.⁵ Bu uzmanlar, koşullandırma prensiplerine dayanan insanı kontrol altına almada, güncel psikolojik bilgilerin yeterli olduğunu savundular.

Korku denilen üçüncü aşama, kendilerini kolay kolay koşullandırmayanlara yönelik bir yöntemdi. Burada aşırı korku uyarılıyordu. Esirleri fiziksel işkenceyle, hapse tutmakla ve tıbbi muayeneden mahrum bırakmakla tehdit ediyorlardı. Aile fertlerine işkence edileceği tehdidi de yapılıyordu. Sonunda kurşuna dizme tehdidi yapılıyordu. Bu tehditten sonra hayali kurşuna dizme uygulanıyordu. Fazla direnç gösterenlere, özel muamele ediliyordu. Uzun süre ayakta durma, kuvvetli ışıktatutma, soğukta tutma, parmak üstünde durma veya kafeste ya da mağarada bırakma, aşırı tek kişilik hücre hapsi gibi metotlar uygulanıyordu. Biederman⁶ beyin yıkama metodunda kullanılan en önemli teknikleri bir şemada topladı. Bütün bu tekniklerin içinde elektrik verme, yakma, nerdeyse boğma ve başka “kanlı” işkencede olan direkt fiziksel girişim bulunmuyor. Bu tekniklerin amacı, kansız psikofizik baskıyla ve davranış manipülasyonlarıyla tutukluyu uysallaştırmaktır.

Biderman’a göre “klasik beyin yıkama” metotları		
Genel metotlar	Etkileri (amaçları)	Çeşitleri
1. İzolasyon	<ul style="list-style-type: none"> • Kurbanın dayanma gücünü azaltmak için sosyal desteğini elinden alma • Kurbanı aşırı derecede kendine yöneltme. • Kurbanı, sorguya çekene bağlı kılma 	<ul style="list-style-type: none"> • Tek mahkumiyet • Tümüyle izolasyon • Yarı izolasyon • Grup izolasyonu
2. Algıyı monopol etme	<ul style="list-style-type: none"> • Dikkati içinde bulunduğu duruma çekme • Kendi kendini izlemeye yöneltme • Gardiyanların kontrol edemediği uyarıları da yok etme • İtaati engelleyebilecek eylemleri yok etme 	<ul style="list-style-type: none"> • Fiziksel izolasyon • Karanlık veya aşırı aydınlık • Soğuk çevre • Hareket etmenin kısıtlanması • Aynı tür besin
3. Kuvvetten düşürme ve yorma	<ul style="list-style-type: none"> • Psikolojik ve fiziksel dayanma gücünü azaltma 	<ul style="list-style-type: none"> • Yetersiz besin • Çıplak bırakma • Soğuk hava • Yaraların tedavi edilmeyişi • Uykusuz bırakma • Uzun süreli hapis • Zorla yazdırma • Aşırı derecede yorma
4. Tehdit etme	<ul style="list-style-type: none"> • Korku ve çaresizliğe teşvik 	<ul style="list-style-type: none"> • Öldürme tehditleri • Bir daha eve dönmeyeceğine dair tehdit • Sorgulamanın ve izolasyonun bitmeyeceği tehdidi • Çelişki uyandıracak muamele değiştirmeleri
5. Ara sıra iyimserlik	<ul style="list-style-type: none"> • İtaat etmeye pozitif motivasyon • Deprivasyona uyum sağlamayı önleme 	<ul style="list-style-type: none"> • Sorgucunun sürekli tavır değiştirmesi • Söz vermeler • Yarı itaati mükafatlandırma • Mükafatları geciktirme • Sınırsız güçle karşı karşıya bırakma

6. Gücün sınırsızlığını gösterme	<ul style="list-style-type: none"> • Karşı koymanın anlamsızlığını hissettirme 	<ul style="list-style-type: none"> • Sınırsız güçle karşı karşıya bırakma • Beraber çalışmayı normal gibi gösterme • Kurbanın kaderi üzerinde kontrol gösterme
7. Aşağılama	<ul style="list-style-type: none"> • Karşı koymayı, itaat etmekten daha gurur kırıcı gibi gösterme • Kurbanı “hayvan seviyesine” kadar düşürme 	<ul style="list-style-type: none"> • Kendini temizlemeyi engelleme • Pis çevre • Aşağılayıcı cezalar verme • Hakaret ve alay etme • Kişinin kendine özel hiçbir alan bırakmama
8. Anlamsız ve basit emirleri zorla yaptırma	<ul style="list-style-type: none"> • İtaat geliştirmeye alıştıрма 	<ul style="list-style-type: none"> • Zorla yazdırma • Anlamsız işleri zorla yaptırma

Beyin yıkama metodu, tutukludan saf bilgi çıkarmak veya yanlış itiraf ettirmek için uygulanmıyordu. Amerikan harp esirini zorla etkileme yoluyla bir komüniste dönüştürmek için de yapılıyordu. Esirin şimdiye kadar benimsediği değer ve ideoloji sisteminin yerine, yeni değer ve ideoloji sistemini benimsemesi isteniyordu. Bunun için Amerikan psikolog Schein’in⁷ açıkladığı ve analize ettiği bir “endoktrinasyon” programı, yani beyin yıkama programı kullanılıyordu. Endoktrinasyon programının aşamalarından ilki, şimdiye kadar benimsenen düşünceleri, ideolojileri ve değerleri destekleyen tüm bilgileri yok etmektir. Onlara, şehir içi, ulusal veya uluslararası olaylara ilişkin hiçbir haber ulaşmıyordu. Herhangi bir dünya haberi içeren mektuplar, tutuklulara verilmiyordu. Komünist gazetecilerden ziyade, kamp dışı şahıslarla temas kurmak yasaklanıyordu. Benimsenen düşünceler üzerine konuşma ve böylece ideoloji ve değer sistemini deşteleyecek samimi ilişkilere girmek pek kolay olmuyordu. Çünkü Çinlilerin aralarına gizli ajan sızdırdıkları korkusunu yaşıyorlardı.

Endoktrinasyon sistemin diğer aşaması da, tutuklunun düşünme, ideoloji ve değer sistemine direkt bir girişimi içeriyordu. Yoğun propaganda dersi veriliyordu. İçerikler Mao Tsetung’un düşünceleriydi. El ilanları dağıtılıyor ve filmler gösteriliyordu. Fakat asıl saldırı, diğer tutukluların “yıkılmış” ya da zorlanmış ifadelerini

kendilerine okumaktan oluşuyordu. Üçüncü aşama, düşünce, ideoloji ve değer sistemine dolaylı girişim sayılıyordu. Propaganda dersinden sonra grup tartışmaları düzenleniyordu. Başlangıçta tartışma yöneticisi bir Çinli idi. Bir tutuklu, istenilen bir düşünceyi ortaya koyduğunda, tartışma yöneticisi rolüne girmesi gerekiyordu. Genelde yalnız uygun cevaplar kabul ediliyordu. Tutuklu “yanlış” konuştuğunda, tüm grup konuya ilişkin propaganda dersini tekrar dinlemek ve grup tartışmasını yeniden başlatmak zorunda kalıyordu. Tutuklunun daha önceki ifadesi ve diğer tutukluların ifadeleriyle karşılaştırılıyordu. İfadelerde farklılık çıktığında, bu farklılığın sebebi soruluyordu. Tutukluya, ifade vermeye karşı çıktığında, kendisini şaşırtan başka ifadeler dinletiliyordu. İfadeleri öne çekmek, başkalarının ifadelerinden kazandıkları tecrübe sayesinde mümkün oluyordu.

Başka bir varyant, ifade vermeye karşı çıkan kişilere önceden hazırlanmış cevaplar yazdırmak oluyordu. Sonra bu yazılmış ifadeler başka tutukluların beyin yıkamasında kullanılıyordu. Endoktrinasyon sistemin dördüncü aşaması, mükafat ve ceza vermekle işbirliğini öğretmektir. Esirler Çin lehine olan radyo yayınları, propaganda mektupları ve barış çağırıları yazmaya veya imzalamaya hazır olduklarında, bu davranışlar ödülleri (sabun, şeker, çay, meyve...) ve söz vermeye (erken yurda dönüş) mükafatlandırılıyorlardı. İşbirliği yapmaya karşı çıkan tutuklular, temel gereksinimleri kısıtlamaktan, hapisten çıkarmama veya kurşuna dizme ile tehdit etmeye kadar, DDD-prosedüründen geçiriliyorlardı.

Peki, Çin beyin yıkama metodu beklenen başarıya ulaştı mı? Kısa süreli amacı ele alırsak, bu metod yeterli derecede yanlış ifade almayı, sır ve kişi ele verilmeyi başardığı için “evet” diyebiliriz. Ama uzun süreli amacı, yani kişiyi ideolojik yönden değiştirme amacını ele alırsak, Çin deneyleri boşa çıktı. Yalnız yok denecek kadar az tutuklu, zorla beynine yerleştirilen fikirleri ve değerleri benimsedi. Tutukluların çoğunluğunda “beyin yıkama programı” tam ters etki yaptı. Çünkü beyin yıkama anti komünist fikirleri kuvvetlendirdi. Bu demektir ki, insan hayatını kurtarabilmek için kısa bir süre içerisinde ödün, işbirliği ve yanlış ifadeler vermeye hazır, fakat beyni kolay kolay yıkanamazdı.

Kore Savaşı sona erdiğinden beri, Biederman şemasında sunulan beyin yıkama metodu, daha az uygulanması yerine artıyor. Bunu Amnesty International’in yıllık raporları, tutuklular raporları ve uluslar raporları her zaman göstermekte. İki gazeteci Koch ve Oltmans,⁸ “Stern” dokümanının (Zamanımızda İşkence) yazarları, bu klasik

beyin yıkama metodunun, Doğu Almanya'nın siyasi hapishanelerinde bulunduğunu ortaya çıkardılar. Orada fiziksel işkence yapılmayıp, daha çok psikolojik girişim teknikleri kullanılıyormuş. “Bir mükafat ve ceza sistemi içerisinde tutuklu emniyet kumandanına boyun eğen bir alete dönüştürülüyor. Başka bir tutukluya ihanet etmek, televizyon seyrettirmeyle mükafatlandırılıyor; soruşturmada susmak ise sigara vermemekle cezalandırılıyor. Daha sonraki gün de uykusuz bırakılıp, sürekli soruşturuluyor.”¹²

3.2 Modern Psikoteknikler

Bu bölümdeki modern psikolojik işkence metotlarının sunuşu, somut olarak işkence eylemlerin sınıflandırmasını içeriyor. Bu tekniğin bilimsel adlandırılması, tekniğin yalnız akademisyen olan işkenceciler tarafından direkt uygulandığı akla getirmesin.

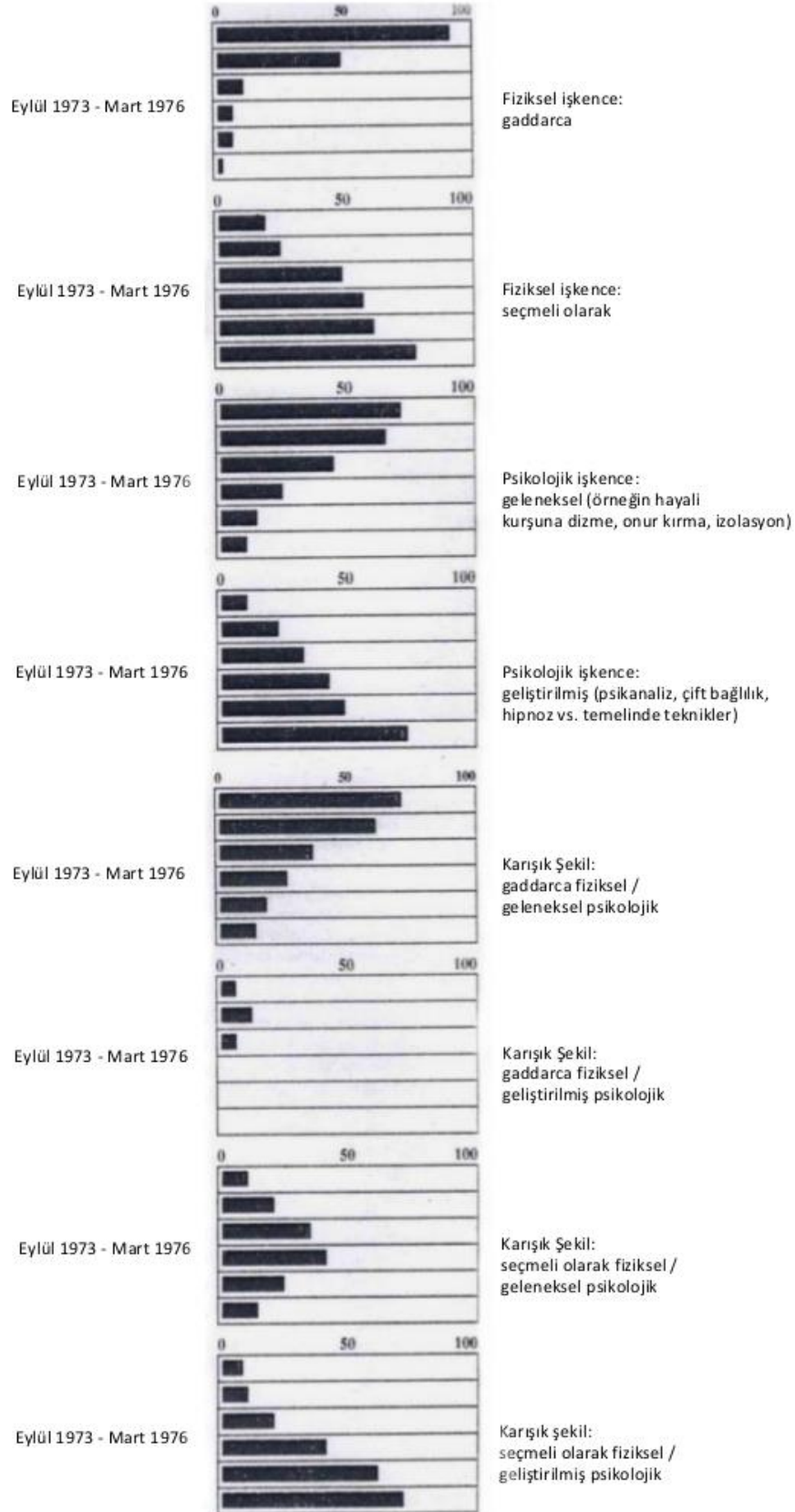
Yine de psiko-işkencenin “deseni”, mutlak yükseköğrenim görmüş kişilerdir. İşkence beyanlarından yola çıkarsak, doktorlar ve psikologlar direkt işkence olayının içerisinde. İşkence metotlarının geliştirilmesinde ve denenmelerinde yardım ediyor, psikolojik uygunluk testleriyle işkenceci şahısları seçiyor, işkence personelini idare ediyor işkence eylemlerini kontrol ediyor ve de bizzat işkence ediyorlar. Devlete, diktatör eylemlerin planlanmasında ve yürürlüğe geçmesinde, özellikle propandada danışman olarak yardımcı oluyorlar.

Psikolojinin işkence olayına karışması eski işkencenin (hem fiziksel hem de klasik beyin yıkama metodu ile işkence) Şili’de gittikçe daha az uygulanmasına sebep oldu. Modern psikoteknikler temelinde planlanmış ve uygulanmış psiko-işkence ise aynı oranda arttı.

Aşağıda sunulan tabela işkence metotlarının zamanla “geliştirildiğini” (Verfeinerung) açıkça gösteriyor. “Geliştirmek” burada, modern psikoteknik ve psikofarmaka kullanmak anlamına gelir.

İşkence metotlarının “geliştirilmesi”

Şili’de Ekim 1973’ten (Askeri Cunta) Mart 1976’ya kadar psiko-tekniklerin geliştirilmesi, 248 şahsın incelenmesine dayalıdır. Kaynak: Paris XXI. Psikoloji Kongresi, Etik üzerine seans, Yönetmen: Robert Pages, Fransız Psikoloji Topluluğun Genel Sekreteri

3.2.1 Deprivasyon Teknikleri

Deprivasyon teknikler, tutuklunun sistematik olarak hayati ve alışıl gelmiş sağlamlaşmış gereksinmelerinden (duyarlılığı uyarma, uyku, besin) yoksun bırakma metotlarıdır. Temel ihtiyaçların deprivasyonu bedensel ve ruhi acılar verir.

Bu olgunun, kısmen uzay biliminde yapılmış deprivasyon deneylerinde, deprivasyon görmüş şahıslar tarafından doğru olduğu izlenmiştir. Bunlar, gemi kazasına uğrayan, kömür ocaklarında hapis kalan, çölde kaybolan ve aşırı izolasyona bırakılan tutuklular veya şahıslardır.

En çok araştırılmış¹¹ ve en çok uygulanmış olan deprivasyon metodu, duygunluk deprivasyonudur, yani kişinin duygunluğunu aşırı ölçüde duyarsız bırakmadır. Kore Savaşı'nda bu metotla işkence görmüş kişiler üzerinde yapılan incelemelerden yola çıkarak, Bexton, Heron ve Scott¹² adlı psikologlar tarafından 1954 yılında ilk kez deprivasyon tekniğinin insanın psikofizik sistemini nasıl etkilediği etraflıca araştırılmıştır. Bunun dışında daha önce Stalin'in KGB kurbanlarına duygunluk deprivasyonu tatbik edildiği duyulmuştu.

Yukarda belirtilen psikologların deprivasyon deneyi Kanada'da Mc Gill Üniversitesinde yapılmıştır. Deney kişileri 22 üniversite öğrencisi idi. Günde 20 Dolar karşılığında, aydınlatılmış küçük bir odada kalmaları gerekiyordu. İçerde rahat bir yatak üzerinde yatmak ve bir mat gözlük takmak zorundaydılar. Odadan, yalnız karın doyurmak ve tuvalete gitmek için çıkabiliyorlardı. Denekler odada kaldıkları müddetçe, dokunma algısını engellemek amacıyla eldiven giymek zorundaydılar. Ses geçirmeyen duvarlar, lastik süngerden yastık ve havalandırma aletinden gelen sesler, akustik algının engellenmesi için düşünülmüştü. Deneyciler mümkün olduğu kadar deneklerle konuşmuyorlardı.

Bu deneye hiç kimse 48 saatten fazla dayanamadı. Deneyin başlangıcında uyumaya çalıştılar. Sonra bir çok olumsuz belirtiler ortaya çıkmaya başladı: Aşırı rahatsızlık, hassasiyet, konsantre kaybı... Deneklerin bir kısmında algı bozukluğu ve halüsinasyonlar ortaya çıktı. Bu demektir ki, psikofizik sistem, dışarıdan uyarı gelmediğinde kendi kendini uyarma işlevine geçiyor. Bunun yanında duygunluk deprivasyonun, deprivasyondan sonra şahsı telkinlere karşı hassas yaptığı keşfedildi.

Uyarsız bırakma tekniklerinin sistematik olarak uygulandığı, Amnesty İnternational'in beyanlarında sürekli gözetilmektedir. Bu teknikler algı ve düşünmeyi o denli

karıştırıyor ki, şahıstan bilgi çıkarmak ve zorla itiraf ettirmek kolaylaştırıyor. Bu esnada şahsın telkinlere karşı hassas olması da işkenceciye yardım ediyor. Diğer yandan bu psikoteknik genel olarak tutuklunun yılmmasını ve korkmasını sağlıyor.

Deprivasyon tekniğinin işkencede nasıl tatbik edildiğini, Uruguay'daki işkence üzerine Amnesty International haberi gösteriyor. Tutuklu, kafasına bir kapüşon geçirilmiş bir şekilde 100 saat ayakta durmaya zorlanıyor. Tuvaletini yapması, yemek yemesi ve içmesi yasak. Tutuklunun, üç, dört gün sonra halüsinasyonlara girmesi ve böylece işkenceciye teslim olması şaşılacak durum değildir. Çünkü aynı zaman çeşitli deprivasyonlardan da geçmiştir: Görmemek, uyumamak, hareket etmemek, besinsiz kalmak ve sosyal ilişkiden mahrum bırakılmak. Mc Gill Üniversitesindeki deneyde, denekler kat kat fazlasından mahrum bırakılmışlardır.

Deprivasyon teknikleri, 70'li yılların başında, Kuzey İrlanda'da Royal Ulster Constabulary (RUC) tarafından da uygulandı.¹⁴ Bu işkence pratikleri kamuoyuna yayılınca, buna ilişkin haberler IRA propagandası diye yalanlandı. Sonra Avrupa İnsan Hakları Komisyonu bu konu ile ilgilendi. Nitekim RUC'un İnsan haklarını çiğnediğini kanıtladı ve 1976'da Britanya hükümetini Kuzey İrlanda'da deprivasyon teknikleri ile tutuklulara işkence etmekle suçladı. Tutuklular, üstelik nefes alıp vermeyi zorlaştıran kapüşon içerisinde saatlerce kaldılar. Ayakta durmak zorundaydılar. Kendilerine ne yemek, ne de uyumak için fırsat verildi. Bir de aşırı gürültüye katlanmak zorundaydılar. Deprivasyon üzerine yapılan bilimsel araştırmada meydana çıkan semptomlar, onlarda da belirdi. Tutuklular bu vaziyette saatlerce sorguya çekildiler.

3.2.2 Hipnoz Teknikleri

Hipnoz yüksek ölçüde hassasiyet yaratan psikolojik bir durumdur. Bu psikolojik durum, dikkati bir cisme ya da bir sese yönelten emirle birleştirilmiş sözle, telkin yoluyla meydana gelir. Hipnotize edilecek şahıs uygun derecede bir hassasiyete sahip ise, onu uyku ve uyanıklık arasında bir halde tutmak mümkündür. Hipnoz, uyanık halde bilinçaltına bastırılmış bilgileri ve hadiseleri anlatmaya teşvik eder. Bu etki, hipnoz tekniğinin psiko-ışkencede yer almasında önemli bir etkendir.

Doktorlar ve psikologlardan oluşan Şilili bir çalışma grubu,¹⁵ bilimsel çalışmada hipnoz tekniğinin kötüye kullanılmasından söz etti. Çalışmada hipnoz tekniğinin Şili işkence kurullarında uygulandığını, ama bu metodun şimdiye kadar pek başarılı

olmadığını gösterdiler. Hipnoz tekniği uygulamasında, kurbanların çoğu hassasiyet haline girmemeyi başardılar. Bu olgu, klinik psikolojik bakış açısından pek şaşılacak bir durum değildir. Çünkü hipnotik telkin büyük ölçüde hipnotize edilecek şahsın motivasyonuna bağlıdır.

Şilili çalışma gurubu, hipnoz stratejisi yoluyla bilgi çıkarılan bir örneği anlatıyor. Söz konusu şahıs, hapsedilmiş ve daha sonra uluslararası baskı sebebiyle sınır dışına çıkarılacak olan bir avukattır. Hapisteyken “hipnoz-işkencesi” edilmiş. Hipnoz oturumunda kendisini sorguya çeken doktora, annesiyle çok yakın ilişkide bulunduğunu ve onun da ülkeden çıkabilmesini arzuladığını söylemiş. Soruşturan, bu önemli bilginin çıkmasını, hipnozda konuşmasına stratejik bir hile katarak başarmıştır. Hipnoz oturumunun başlangıcında birkaç önemsiz ve oyalayıcı politik soru sormuştur. Tutuklu bayan bunun farkına varmadan, arta kalan enerjisini bu soruların yanıtlarını kontrol etmeye harcamıştır. Doktor daha sonra hislerle ilgili hadiseler sormaya başlamış ve tutuklu istenilen tepkiyi göstermiştir. Hipnoz oturumunun amacı, yukarıda belirtilen bilgiyi çıkarıp, dış ülkelerde sürgün hareketlerine mani olabilmektir. Nitekim bayanın annesine ülkeden çıkma yasağı kondu. Böylece anneyi tehdit aracı olarak kullanıp, bayanı dış ülkede herhangi bir politik faaliyetten uzak tutmayı başardılar.

Hipnoz tekniğinin uygulandığı, Filipin’den bir tutuklunun beyanında da görülmekte.¹⁶ Tutuklu, zorla bir hastaneye götürülüp karanlık bir odaya kapatıldı. Orada kendisini psikanalist diye nitelendiren bir doktor, biyografisi üzerine sorular sordu: Tutukluyu, kendisini suçlu gösterecek cevaplar vermeye teşvik etti. Sonra onu bir hipnotik hale getirdi. Tutuklu, kısa süre sonra alt koluna iğne yapıldığını hissetti. Herhalde dikkat dağılmış halin süresi farmakolojik yardımla uzatmak isteniyordu. Böylece tahminen dört saatten fazla, iki teğmenin de bulunduğu odada sorguya çekildi.

3.2.3 İlişki Teknikleri

İşkence ortamında kullanılan ilişki teknikleri, sosyal ilişkileri kurnazca etkileme yoluyla istenilen bilgileri elde etmeye yönelik bir metottur. Bu metoda, özel sahnelenmiş bir düzenleme dahildir. Şilili sürgün Anna Vasquez¹⁷ bu düzenlemeyi 1976’da Paris 21. Uluslararası Psikologlar Kongresinde ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır.

İşkenceciler, kurbanlarına karşı her seferinde başka türlü davranıyorlar. Kurbanla olan ilişkiyi belirli bir senaryoya göre sahneye koyuyorlar. İşkence kadrosunun bir bölümü saldırgan işkenceci rolünü üstleniyor. Bilinçli olarak kurbanı fiziksel işkence ediyorlar ve onu bilinçli olarak şaşırtıyorlar. Böyle bir şaşırtma, örneğin gözleri bağlanmış tutukluya boş bir su bardağı vermektir. Bu muamele kurbanda korku yaratmayı amaçlıyor.

“Saldırgan işkenceci” tutukluyu yeterli ölçüde korkuttuktan sonra, başka bir işkenceci sahneye çıkıyor. Bu işkenceci, anlayışlı, babacan ve samimi kişi rolünde. Kurban, tutukluluğundan bu yana ilk defa “insancıl” bir sosyal ilişkiye girme imkânını buluyor.

Kurban, bu sahnelenirilmiş düzenlemeyi fark etmiyorsa, mutlaka tuzağa düşüyor. Anlayışlı, babacan kişi bu sosyal ilişkiyi işkence kurulu lehine kullanıyor. Kurbandan, fiziksel işkencede söylemediği bilgileri tek tek çıkarıyor. Anlayışlı işkenceci, kurban konuşmadığı sürece tekrar fiziksel işkence edileceği zaman, bunun kendi suçu olacağını da belirtiyor.

İşkence kadrosunun iş paylaşımı, işkence personelinin sosyal farklılığını da yansıtıyor. Saldırgan işkenceci rolünü basit askerler ve küçük memurlar oynuyor, “anlayışlı” kişi rolünü ise “white-collar” işkenceciler üstleniyor. Bunlar, doktorlardan ve tahminen psikologlardan oluşuyor. Kurbanların genelde yüksek sosyal sınıftan olmaları, “white-collar” işkencecilerin meslek ve sosyal sıfatlarından dolayı kurbanla daha kolay ilişkiye geçebileceği düşünülüyor: Korku ve şaşkınlık durumunda, tutuklu her özdeşleşme imkânını kullanmaya hazırdır. Aynı nesilden olmak, aynı dil ve aynı kültür seviyesini paylaşmak, özdeşleşmeyi kolaylaştırır.

Bu ilişki oyunun senaryosunu baştan beri anlayan bazı kurbanlar var olduğu gibi, “anlayışlı” işkencecinin sevimliliğine inanan ve özdeşleşme imkânını kullanan kurbanlar da var.

3.2.4 İfade Alma Teknikleri

Bu teknik yalnız korkutmak için uygulanan geleneksel sorguya çekme metodunu kastetmiyor. İfade alma teknikleri yukarıda açıklanan hipnoz teknikleriyle de karıştırılmamalı. Bu teknikler, daha çok klinik psikolojik pratikte görülen, hastadan daha yakın bilgiler edinebilmek için yapılan soruşturmaya benzer. Bu benzerlik özellikle

ifade alma tekniğinin başlangıcı için geçerlidir. Bu aşamada, işkence kurulunun elemanlarının kurbanın sosyolojik, sosyal psikolojik ve gelişim psikolojisi temelinden bilgiler toplamak için, üçüncü şahıslar (anne-baba, aile, arkadaşlar) üzerine yönelttikleri sorulardır. Kurban bu araştırmanın farkına varmaz. Alınan temel bilgiler, kurbanın asıl ifade verme durumunda istenilen bilgileri vermeye hazır olmasını sağlar. Bu tekniğin somut olarak nasıl işlediğini, Anna Vasquez'in¹⁸ raporunda (Paris Kongresi) bulabiliriz.

Bir kumandan, Güney Şilili yirmi yaşındaki, kendisinden bilgi çıkarılamayan genç bayanın ailesini arar. Ailesiyle, bayanın kişiliği ve biyografisi hakkında görüşür. Hatta kendisine babasının kızına çocukken taktığı lakap söylenir. Kumandan, baba ve kızın arasında yakın bağlantı olduğunu da keşfeder. Kumandan bu bilgiler temelinde ifade alma tekniğine başlar. Tutukluya, babasını görebileceğini, bunun başlangıçta yalnız gözleri bağlı olarak mümkün olduğunu söyler. Şayet ilk görüşmede dürüst davranırsa, ikinci bir görüşmede gözlerin açık olabileceğini belirtir. Aslında babası yerine önceden alınmış bilgiler sayesinde baba rolüne girebilmiş bir şahıs ziyarete gelir. Kız “yapay” babanın yanında hissi durumu sebebiyle önce konuşmaz. Yanlış baba, tekrar görüşebilmeleri için, dürüst hareket etmesini rica eder. O gittikten sonra, kumandan tekrar gelir ve istenilen bilgileri verirse babasıyla ikinci bir görüşmeye müsaade edeceğine söz verir. Bayan, komutanın istediğini yapar. Böylece uzman işkenceci, ön çalışmada hazırladığını asıl ifade alma tekniğinde başarmış olur.

Bayan bundan sonra tutuklu bir kadınlar hapisanesine götürülür. Orada ailesi onu gerçekten ziyaret eder. Tutuklu ancak şimdi babasının daha önce hiç gelmediğini öğrenir. Bunun üzerine şaşkına döner ve iki hafta süren bir şizofren-katatonik hale girer.

Bu örnek, işkence kurbanlarının klinik psikoloji bilimi yardımıyla nasıl kurnazca konuşmaya teşvik edildiklerini hissedilir bir şekilde gösteriyor.

3.2.5 İletişim Teknikleri

Bu teknikte işkenceci ve kurban arasındaki iletişim, bir “çift bağlanma” ya da “double bind” ile bilinçli olarak uygulanıyor. Çift bağlanma Bateson'a¹⁹ göre, şizofreninin meydana gelmesinde büyük ölçüde etken olan bir iletişim şeklidir. Bateson'un

çift bağlanma hipotezi, şizofren olmayanlara karşın, şizofrenlerin çocuklukta aile fertlerinin zıt istekleri ve emirleriyle karşılaşmış olduklarını savunuyor.

Beklentilerin birbirini tutmazlığını, özellikle anne-baba tarafından çoğunlukla dilsel ve yüz ifadesi iletişimi arasındaki farklılık ya da söz ve hareket arasındaki farklılık gösterir. Örneğin anne, çocuğa dışarı çıkması için müsaade veriyor, fakat aynı anda yüz ifadesiyle ve ses tonuyla bunun yasak olduğunu ifade ediyor. Çocuk o an çift yönlü bağlıdır: Bir yandan yasaya, diğer yandan da yasağa. Çocuk bu çift bağlılığı yoğun bir şekilde yaşıyorsa, onda şizofreni ile sonuçlanan bir şaşkınlık doğar.

Sistematik olarak tatbik edilen çift bağlılık veya bilinçli yürütülen yorumu açık iletişim şekli, işkence anlatımlarında da bulunmaktadır. Bu metot, işkence kurbanını “double bind” ortamında bulunan çocuk gibi şaşkırtıp tereddüt etmesini amaçlar. Kurbanın sürekli durumu hakkında kuşkulu kalmasını sağlar. Sonuçta tutuklunun psikotik hale girmesi ve benliğinin parçalanması beklenir. Benlik kontrolü kaybolduğunda, kurbandan bilgiler çıkarmak bir hayli kolaylaşır.

Double bind’in nasıl tatbik edildiğini ve hangi etkileri yarattığını, psikanalist Silvia Amati²⁰ Uruguay’dan gelen kurbanlarla görüşmeler sonucu analiz edip açıkladı. Amati, bir kadının nasıl tutuklandığını ve kafasına kapüşon geçirilip tinsel deprivasyona tabi edildiğini anlatıyor. Bu insanlık dışı muameleye karşın işkence kumandanları tarafından çok kibar bir tavırla sorguya çekiliyor. Eylem ve konuşma şekli arasındaki aşırı tutmazlık şaşkınlığı meydana getiriyor.

“Karşı koymaya hiç enerjin kalmadığını hissediyorsun. Böyle duruma katlanmak çok güç, çünkü bu ortam çift anlamlılıklarla doludur... İnsan suya batırılma metoduna bile daha iyi katlanabiliyor, çünkü nefret insana kuvvet verir. Bu sakın muamele, kuvveti azaltıyor ve seni politik işbirliği için kandırabileceklerini hissediyorsun. Böyle bir anda, henüz tam anlamıyla işkence görmeden çoğu kurbanlar konuşuyor.”²¹

Double bind işkencenin ne kadar acı dolu olduğunu, kişilerin fiziksel işkenceyi tercih ettiklerini gösteriyor. Kurban bu işkence ortamında en azından ne durumda olduğunu biliyor. Sistematik çift bağlılık iletişimde, tutuklunun savunma mekanizmaları geliştirmesi zorlaşıyor. Ne işkenceciden nefret etmesi gerektiğini ne de ondan korkması gerektiğini biliyor. Çift anlamlılığın karışıklığı içerisinde hapis kalıyor ve gittikçe kuvvetini yitiriyor.

3.2.6 Koşullandırma Teknikleri

Bu teknik şekli, tutuklunun klasik ve edimsel koşullandırma prensipleri temelinde, istenilen davranışları öğrenmesini amaçlıyor. Koşullandırma ya da şartlanma sayesinde, belirli bir tepki ya da davranış belirli bir şarta bağımlı kılınır; öyle ki, daha sonra aynı veya benzer şartlar bu tepkileri tekrar meydana getirir. Klasik koşullandırma Pawlow tarafından keşfedilmiştir. Klasik koşullandırma mekanizması şudur: Organizmaya bir nötr uyarıcı (örneğin ışık) sunulduktan hemen sonra tepki yaratan bir doğal uyarıcı (örneğin yem) sunulursa, ve bu sıralama çok kez tekrarlanırsa, nötr uyarıcı kendisi tepkiyi meydana getirebilir. Edimsel koşullandırma, Skinner'in araştırdığı öğrenme şeklidir. Belli bir tepkiden sonra bir olumlu uyarıcı (ödül) sunulduğunda, bu tepkinin tekrar gösterileceği olasılığı artar. Bu iki koşullandırma metodu, işkence kurbanını etkilemek için kullanılır. Edimsel koşullandırma Çin beyin yıkama metodunda bile önemli bir rol oynamıştır. Tutukluya, ancak ondan istenilen davranışları gösterdikten sonra, hayati ihtiyaçları karşılanıyordu (yemek, hareket edebilmek vs.; bk. bölüm 3.1). Ama bu pratikler bugünün Amnesty İnternati-onal haberlerinde de bulunabilir. Yalnız Kore Savaşı sırasında esir kampında uygulanmış metot değildir.

Klasik koşullama metodu da kurbanın şartlanmış uyarıcı üzerine istenilen tepkileri göstermesini sağlar. Bunu Şili'de yaşamış bir işkence örneği gösterir:

“Belirli uyarıcıların, uykuyu kaçırması gerekiyordu. Saatin tik tak etmesi, uykuyu kaçırın bir kokuyla birleştirilmişti. Kurban uyumak istediğinde, dayak, geri alınan bir yorganla birleştiriliyordu. Emirler, belirli bir melodi çalarak veriliyordu. Ve sorgulama esnasında cinsel uyarı kurbanın istenilen bilgileri vermesine kadar gardiyanlar tarafından sürekli istimna suretiyle uygulanıyordu.”

Bu son örnek, psikolojinin yalnız bir disiplinin kullanılmadığını gösterir. İfade alma tekniğinde derinlik psikolojisi kullanıldığı gibi, burada da öğrenme psikolojisi işkence metoduna dönüştürülüyor.

3.3 Psikiyatrik Kliniklerde Hapis Etme

Psikiyatri bir tıp dalı olduğu halde, burada “işkencenin psikolojisi” konusunda yer alması uygundur. Çünkü muhaliflerin zorla psikiyatrik tedavi edilmeleri, ister politik, ister din yönünden olsun ruhlarını modern psiko-ışkence gibi aynı ölçüde acı

dolu etkiler. Diğer yandan, psikoloji bilimi psikiyatrik araştırmalarda ve pratikte yer almaktadır. Bu yüzden psikolojiyi, yan dallarında ne şekilde suistimal edildiğinden haberdar etmek yerindedir.

Son dönemde psikiyatriyle insan hakları çığnenmesine ilişkin beyanlar Sovyetler Birliği'nden gelmektedir. Bu alanda Amnesty İnternational'den ve başka kaynaklardan gelen yoğun ve güvenilir evraklar vardır. Bu evraklar örneğın şunlardır:

Amnesty İnternational raporu “Sovyetler Birliğinde Siyasi Tutuklular”²³; Amnesty İnternational tarafından kısmen yayınlanan Sovyetli muhalif Alexander Podrabinek'in “Tıbbı Ceza” belgeseli²⁴ ; Sidney Bloch ve Peter Reddaway'in yazdıkları kitap “Muhalif mi, hasta mı? SB'de psikiyatrinin suistimali”²⁵

Özelikle SB'nin bu metodu tercih etmesinin iki önemli nedeni var sayılmaktadır. İlk neden tarihseldir. Sovyet devletinin kuruluşundan önce, Çar İmparatorluğu “başka” düşünöenleri ruhi hasta göstermekle eylemlerden engellemiş. ²⁶ İlk örnek 17. yüzyıla, en tanınmış olay ise 19. yüzyıla, filozof Tschaadajew'e dayanır. İkinci neden SB'deki “psikiyatrik hasta” anlayışıdır. Bu anlayışa göre, psikiyatrik hastalığın kökeni sosyalist devletin sosyal ortamı değil, organizma; yani merkezi sinir sistemidir. Bir şahısın sosyalist toplumu eleştirmesine neden, çevrenin etkisi değil, içten gelen bir nedendir. Muhaliflik, kendini sıhhatli toplumsal koşullarını hastaca eleştirmeyle gösterir ve bu, çeşitli endogen psikozlardan kaynaklanır. SB'de bir tanısıl terim olan “şizofreni” kelimesi yoğun kullanılır. Bu şizofrenin tanımı, psikiyatri dalında önemli yer alan Snesnewski tarafından yapılmıştır.

Snesnewski'nin şizofreni öğretisinin özü, kronik, yavaş yavaş ilerleyen bir şizofrenidir. şizofreni tanımının yorumu, özellikle muhalifleri hasta çıkarmaya ilişkin açık bırakılmıştır. Snesnewski'nin öğretisine göre şizofreni, amatörler tarafından anlaşılamaz, çünkü hasta dışarıya karşı çok normal görünebilir. Aslında pek semptomu olmayan şizofreniyi ancak uzman olan psikiyatrist keşfedebilir. Bu tanım, psikiyatride “rahat” hareket etmeyi sağlar.

Muhalif psikiyatriye nasıl ve neden girer? “Neden” sorusu çok kez şöyle cevaplanır: Tutuklu, Sovyet'e karşı eylemleri ve propagandası ya da Sovyet devletini bilinçli olarak kötöleme sebebiyle suçlanır. şahışların böyle “suçlar” sebebiyle psikiyatriye kapatılmaları, ya ceza hukuku ya da medeni hukuku yoluyla yapılır. Ceza hukuku yolu, ancak tahkikat bürolarının ruhsal hastalığın tahmini üzerine

psikiyatrik muayenenin gerektiği sonuca vardıklarında seçilebilir. Bu tahkikat büroları çoğunlukla Devlet Güvenlik Konseyi KGB'dir. Muayene, bir psikiyatrik uzman komisyon tarafından yapılır. Normalde bu uzmanlar, KGB yanlısı oldukları bilinen adli psikiyatrik Serbski Enstitüsünün (Moskova) elemanlarıdır. Psikiyatrik uzman kadrosu mahkemeye bir rapor sunar. Bu raporda uzmanlar suçun tehlikesine, davalının ruhsal durumuna ve psikiyatrik tedbirlerin gerekip gerekmediğine ilişkin düşüncelerini belirtirler. Bu tedbirler çoğunlukla psikiyatrik özel kurumlara kapamak olur.

Medeni hukuk yoluyla psikiyatriye kapama, şahısın ruhsal hasta ve tehlikeli olduğu şüphesi üzerine mümkün olur. Şahısın hapsedilmesini herhangi bir psikiyatrist terapist edebilir. Daha sonra bir gün içerisinde, üç kişiden oluşan bir psikiyatrist komisyonu şahsı muayene etmesi gerekir. Bu komisyon hapsin devam etmesini onaylayabilir. Fakat bu medeni hukuksal hapsedme, psikiyatrik özel kurumlarda değil, "normal" psikiyatrik hastanelerde olur.

Yukarıda bahsedilen psikiyatrik özel kurumlar, aşağılayıcı ve insanlık dışı davranışlarla tanınır.²⁷ SB'de böyle psikiyatrik özel kurumların sayısı, 12'den fazladır. Hastaneden çok hapishaneye benzerler. İçerdekiler halk için tehlikeli ruh hastalarıdır ve onlar gibi sıfatlandırılan muhaliflerdir. Bilinen örnekler Bukowski, Pljuschtsch, Fainberg, Grigorenko ve başka tanınmış kişiler ceza psikiyatrinin kurbanlarıdır. Çoğunluğu ismen bilinmiyor. Bloch ve Reddaway psikiyatrik özel kurumlarda hapsedilen muhaliflerin sayısının 200'ü geçtiğini tahmin ediyorlar. İltica eden, bir zamanlar adli psikiyatrik Serbski Enstitüsünde eleman olan psikiyatrist Novikov'un²⁹ tahmini ise 350'yi buluyor.

Psikiyatrik özel kurumlar sağlık dairesinin değil, işleri bakanlığının emri altındadır. İdareciler, doktorlar ve kumandanlardan oluşur. Hastabakıcılar ıslahhaneden götürülen ceza hükümlüleridir. Bunlar saldırganlıkla ve kötülükle disiplin yaratmayı sağlarlar. "Onlar, içerdekileri zevklerinden, sadist içgüdülerinden dolayı ya da işlerini kolaylaştırmak için dövüyorlar. Diğer personel de dövmekten geri kalmaz."³⁰

"Hastalar, tuvaletini yapamazlar, çünkü hastabakıcılar ilk çağırma hemer gelmezler. Yalnız başına tuvalete gitmek yasak olduğu için, böyle saatlerce beklemek zorunda kalırlar."³¹

“Tutukluların ziyaretçilere muayeneden ve içerdeki koşullardan bahsetmeleri yasaktır. Anlatmaya kalkarlarsa, bu hareket hastalığın devam ettiğine bir kanıt sayılır.”³²

İnsanlık dışı ve gaddarca muamelelere karşı itiraz etmeye hukuki yönden hakları yoktur. Psiko-tutuklu büsbütün bir kontrol içerisinde ve haklarından mahrum kalmış bir vaziyettedir. Ne zaman salıverileceği belli değildir. Altı ayda bir psikiyatrist komisyonunda muayene edilir. Komisyon, tutuklunun çıkarılacağına, “normal” psikiyatrik hastaneye yatırılacağına ya da psikiyatrik özel kurumda kalacağına karar verir. Çıkarılma şansı, anti-sovyet düşüncelerinden vazgeçtiğinde, bundan sonra anti-sovyet propaganda yapmayacağına söz verdiğiğinde büyüktür. Bunları yapmazsa, “ruh hastası” teşhisi sürdürülür.

Psikiyatriyi kötüye kullanma suçunda başta gelen davalı Sovyetler Birliğidir. Bu yüzden 1977’de Honolulu’da yapılan Psikiyatri Dünya Kongresinde bir karar sonucu yargılanmıştır. Fakat SB, psikiyatrinin kötüye kullanıldığı tek ülke değildir. Romanya 70’li yıllarda bu şekilde insan haklarını az çiğnememiştir.³³ Politik muhalifler emniyet müdürlüğünden hemen psikiyatrik kliniklere götürülüp hapsedilmiştir. Şahısların uzun süreli içerde tutulmaları, psikiyatrik teşhisle hukuki yönden kabul edilmiştir. Batıya ulaşan bir evrakta, söz konusu olan muhalife paranoid şizofren teşhisi konulduğu görülmekte.³⁴ Muhalifin ne zaman çıkarılacağı, aralarında kliniğin yöneticileri bulunan emniyet müdürlüğüne bağlıdır. Çekoslovakya Halklar Birliği Topluluğunun bir açıklamasında, Çekoslovakya’da muhaliflerin psikiyatriye kapatıldıkları belirtiliyor. Topluluk, ellerine geçen evraklara dayanmakta ve dikkati Augustin Navratil meselesine çekmekte. Bu muhalife, kamuoyunda dini özgürlüğü talep ettiği için, “paranoid ters huylu” teşhisi konulmuş ve Kromeriz şehrinde psikiyatrik hastanede zorla tutulmuştur.

Psikiyatri metodu Güney Afrika’da da uygulanır. Muhalifler, yukarda söz konusu olan Doğu Blok Ülkelerindeki gibi burada da psikiyatriye kapatılırlar. Bu yüzden 1977’de Honolulu Psikiyatri Dünya Kongresi Güney Afrika’yı da yargılamıştır.³⁶

Bilgilere göre, içinde özellikle zencilerin tutulduğu ve şok verilip psikofarmaka kullanıldığı çalışma kampları olan 14 psikiyatrik klinik bulunmakta.³⁷

Psikiyatriyi kötüye kullanan devletlerin ideolojisi ve hukuk anlayışına göre, muhalif düşünceleri ve inançları beyan etmek anormaldir. İnsanları psikopatolojik

kategorilerle göstermek ve psikiyatrik kurullarla hapsetmek, en azından sistem içerisinde hukuka uygun görülüyor. Fakat bu muamelelere sistemin dışından, insan hakları açısından bakılırsa, bu durumda muhaliflerin düşünme ve fikir özgürlüklerinin ellerinden alındığı görülür. Bu insanları psikiyatrik özel kuruma kapamak, gaddarca, insanlık dışı ve aşağılayıcıdır. Bu bir işkenceden başka bir şey değildir.

3.4 Psikofarmaka ile işkence

Bu işkence metodu, kurbanın psikolojik yapısını zorla etkilemektir. Bir yandan örneğin nöroleptika kullanılır, diğer yandan kişinin zihnini, hissini ve davranışını etkileyen psikotrop maddeler de kullanılır. Buna örnek, halüsinojenlerdir. Burada konu edilen, psikiyatrideki gibi saf psikolojik metotlar değildir, çünkü psikofarmakoloji tıbbın dalıdır. Fakat yine bu bilimde psikologlar da çalışmaktadırlar. Direkt psikolojik yönden olmasa da, algılamayı ve davranışları endirekt olarak etkilemek söz konusudur. Ve bu kötüye kullanımın tıpçılar gibi psikologları da ilgilendirmesi gerekir.

Psikofarmaka ile işkencenin hedefleri, tutukluyu hareketsizleştirmek, soruşturmalarda konuşmaktan korku duygusunu uyandırmak ve ruhu yıkmak, özellikle muhalefet etmeye götüren düşünme sistemini yıkmaktır. Tutukluyu ruhsal yönden zorla etkileme metodu yoğun olarak tutukluların psikiyatrik özel kuruma kapatıldıkları yerlerde bulunur, yani özellikle SB’de. Muhalif kapatılmaya karşı çıkarsa disiplin muamelesi görür. Bu muamele, örneğin “tıbbi muayene”dir.³⁹ Tıbbi muayenede tutukluya nöroleptika verilir. Nöroleptika normalde aşırı heyecanı azaltan ve algıyı sınırlayan bir psikofarmakadır. Karşı çıkma eylemini büyük ölçüde azaltır. Psikiyatrik özel kurumlarda nöroleptik ilaç Haloperidol yoğun kullanılır. Nöroleptiklerin birçok organik ve psikolojik yan etkileri olduğu için, verilmeden önce ters etkilere dikkat edilmeli veya verildikten sonra yan etkileri telafi eden ilaçlar da verilmelidir. Fakat bu olgu pek göze alınmaz.⁴⁰

Psikofarmakalar şahısları zararsız ve hareketsiz kılmak için Güney Amerika’da da kullanılır. Hapis, nevrozları ve hapis psikozları kontrol altına alabilmek için kullanılır. Bunun için askeri doktorlar, psikiyatristler ve psikologlar atanmıştır. Bunu Uruguay’da işkence merkezinin kumandanı, Alman gazetecilerine kendisi söyledi ve sakinleştiricilerin en çok kullanılan ilaç olduğunu belirtti.⁴¹

Psikofarmakalar soruşturma teknikleri için de kullanılıyor. Soruşturmada, tutuklu istenilen ifade ve bilgiler vermediğinde, kendisine psikofarmaka verilir. Kullanılan psikofarmakalara bu yüzden “gerçeği söyllettiren ilaç” ya da “konuşturma ilacı” denir.

Bu psikofarmakalar psikiyatride narkoanalizde kullanılan ilaçlardır. Hipnotik etki yapan ilaç yardımıyla, hastalara acı dolu ve bilinçaltına atılmış olayları hatırlamasına ve yeniden yaşamayla boşalma fırsatı verilir. İlaç olarak en çok Pentothal ya da Amytal iğnesi yapılır. Narkoanalizi, harp nevrozlu hastaların tedavisinde başarılı çıktı.⁴² Frantz Fanon’un⁴³ beyanlarına göre, narkoanalizi Cezayir Savaşında Fransız askeri doktorlarınca, özgürlük savaşçılarından bilgi çıkarmak için kötüye kullanıldı. Bunun sonucu ise, narkoanalize edilmiş kişilerin değişik psikopatolojik tepkiler göstermeleri oldu. Benzeri psikofarmaka kullanımı Şili’den de anlatılıyor: “Pentothal, tutukluyu öforize etmek için kullanılır, çünkü bu ilaç onu geveze eder. Skopolamin normal beyin aktiviteyi ve hatırlamayı engeller, iradeyi azaltır ve böylece kurban yalan söylemez.”⁴⁴ Amnesty International’in beyanlarına göre psikofarmaka soruşturmalar Peru⁴⁵ ve Uruguay’da da⁴⁶ yapılıyor.

Bu psikofarmaka soruşturmalar her zaman işkencecilerin istedikleri gibi sonuçlanmayabilir. Bukowski ve Glusman’ın⁴⁷ “Muhlifler için psikiyatri el kitabı” adlı yapıtında, SB’de psikofarmakolojik soruşturma metotlarını ele alıyorlar. Onlar, iradeyi tamamıyla yok edemeyen bir “Amytal-görüşme”den bahsediyorlar. “Uzman olarak bu yöntemin pek başarılı olmadığını söyleyebiliriz. Bu yöntemden korkmanız, bedensel durumunuzu kontrol ediniz, diliniz çözülmeyecektir.”

İlaçların rolü, kurbanda korku, ürkeklik ve şaşkınlık yaratma ve sonuçta onu uzun vadeli boyun eğici yapması da olabilir. Şilili kaçakçıların anlatımına göre orada korku uyarmak için örneğin Curare kullanılır.⁴⁸ Curare, adale ve nefes alma organlarının kasınmasına yol açar. Bunun üzerine şiddetli korku doğar. Kişiyeye, nefes alamama dolayısıyla tam ölüme yakın hava verilir. Uruguaylı tutukluların beyanlarına göre, orada halüsinojen ilaçlarla kurbanlar sistematik olarak şaşırılmaya çalışılıyor. Buna ilişkin bir beyan şöyle: “Ülkenin tüm tutuklu kamplarında halüsinasyon yaratan uyuşturucu kullanılır. Şahıslar buna değişik tepki gösterir, ama gözlemlerimizi karşılaştırdığımızda, hiç kimsenin tamamıyla realiteden uzaklaşmadığını keşfettik.”¹⁹

Psikofarmaka işkencesi, bir de karşıt ideoloji ve fikirleri yıkma amacıyla uygulanır. Yüksek dozda ve uzun süreli verilmiş ilaçlar, aslında sıhhatli şahsın motivasyonel ve entelektüel bünyesini yıkabilir. Psikofarmaka işkencesi gören kişi, yaşama isteği için ruh özgürlüğünü kaybetmesi tehlikesindedir. Pordabinek bu çelişkiyi şöyle sunuyor:

“Bazı tutuklular gerçekten düşüncelerinden vazgeçtiklerini, ruhen hasta olduklarını kabul ettiklerini söylüyorlar ve bir daha yaptıkları ‘hataları’ tekrarlamayacaklarına dair söz veriyorlar, yeter ki bu ‘tedaviden’ kurtulabilsinler.”⁵⁰

4 İşkencenin Psikolojik Etkileri

“Elektroşoklar uygun dozda verilirse, düşmanın kişiliği zedelenemez. Elbette insanı sarsar ve hiç hoş değildir, fakat uzun süre için bir zararı yoktur. Bu işkenceyi gören ve şikayet eden birçok kişiyi daha sonra çok sıhhatli gördük. Demek ki o kadar acı çekmemişler.” (General Massu, Fransa)

“Ziyaretçiler, birkaç işe yaramaz haylazları cezaevinde gördü. Ne kadar beslenmiş ve sağlıklıydılar. Ama ülkeden uzaklaştıktan sonra, hemen işkence ve başka saçmalıklardan konuşuyorlar.” (Dona Lucia Pinochet, Şili)

Örneğin kurban, akut psikotik hali yaşamış biri gibi çok büyük çaba sarf etmesi gerekiyor. Çünkü travma şokunu entegre etmeyle kişiliğini yeniden organize etmek zorunda. Birçok işkence görmüşlerin hasta, psikolojik ve fiziksel yaralanmış kalmaları veya yaşayan bir ölüye dönüşmeleri şüphesizdir.” (Silvia Amati, İşkence üzerine düşünceler)

“Daha sonra toplama kampı tutukluların psikolojik halleri üç farklı temel bozukluklar şeklinde faktör analizi ile karakterize edilebildi. En ağır bozukluk, ‘teslimiyet ve çıldırma’ olarak tanımlanabilir. Bu faktör, geleceği mücadeleye değmez gören, anlamsız bir yaşam hissidir. Literatürde açıklanan depresyon şekline benzer.” (Paul Matussek, Tecrit kampı mahkumiyeti ve etkileri)

İşkencenin, ister psikolojik ister fiziksel olsun, kurbanı aşağıladığını, ona acı verdiğini ve eziyet ettiğini biliyor ve hissedebiliyoruz. Burada bilimsel kanıt gerek yoktur; insanın güncel anlayışı ve duyarlılığı işkence kurbanının o anki iç dünyasını kavrayabilmesine yeterlidir. Ama kurbanın işkenceden sonra hala eziyet içerisinde olması herkesin düşüneceği ve kavrayacağı bir konu değildir. Acı çektiren koşullardan uzakken, neden hala acı çekilsin?

Kurbanın tutukluluğundan sonraki psikolojik durumu üzerine İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra birçok bilimsel araştırma yapıldı. En güvenilir ve yoğun olan bilgiler, Nazi tecrit kampı mahkumlarının psikolojik etkileri üzerine yapılan incelemeden elde edilen bilgilerdir. Araştırma sonuçlarının bir bölümü de Kore Savaşında uygulanan “beyin yıkama”nın psikolojik etkileridir. Altmışlı ve yetmişli yıllardaki işkence kurbanlarının psikolojik durumları üzerine araştırmalar az bir oranda mevcuttur.

Aşağıda, kurbanın psikolojik durumuna ilişkin tüm bilgilerin bir araya getirilmesine çalışılacak.

Kısa ve uzun vadeli psikolojik etkiler ayrı ayrı ele alınacak. İşkence sonucu sadece kurbanın değil, çocuklarının da acı çektikleri gösterilecek. Bu olguya “nesiller arası etkiler” denir. Tüm bunların dışında, işkencenin işkence edilmemiş şahıslara ne gibi psikolojik etki yaptığı sorusuna da değinilecek. Burada kastedilen şahıslar, insan haklarını çiğneyen devletlerin halkıdır.

4.1 İşkencenin Kısa Vadeli Etkileri

Kısa vadeli psikolojik etkiler, işkence kurumundan ayrıldıktan sonraki birkaç ay ve seneyi kapsar. Uzun vadeli psikolojik etkiler, işkence olayından 10, 20 sene sonra belirgin olan etkilerdir. Daha sonra da göreceğimiz gibi, kısa ve uzun vadeli etkilerin semptomları arasında önemli farklar vardır.

Şimdi ele alacağımız soru şudur: İşkence kurbanı, işkence kurumunu terk ettikten ve özgürlüğe kavuştuktan sonra neler hissediyor? Kendimizi kurbanla özdeşleştirirsek, insanlık dışı muameleler ve bağımlılık sona erdiğinde özgürlüğü bir katarsis (“temizlenme”, boşalma) gibi yaşayacağımızı tahmin ederiz.

Victor E. Frankl işkenceyi tecrit kampında bizzat yaşamış biri olarak, “...Yaşama Yine de ‘Evet’ Demek” adlı kitabında bu konuyu ele aldı.¹ Ruhi baskının sona ermesinin beraberinde getirdiği tehlikeleri vurguluyor.

Özgürlüğe kavuşan tutuklunun önemli bir tepkisi, kendi kişiliğini kaybetmeye yöneliktir. “Her şey hakiki değil, yalnız bir rüya gibi gözüküyor. İnsan kurtulduğuna henüz inanmıyor.”²

Frankl’a göre diğer bir tehlike, özgürlüğe kavuşanın, kurban rolünü saldırganın rolüyle değiştirmesidir. Senelerce yaşanan aşağılamalar ve iktidarsızlık, intikam hislerini meydana getiriyor. Üçüncü tehlike ise, kişide umutsuzluk duyguları doğmasıdır. Bu duygular çevrenin tavrı dolayısıyla meydana gelir. “Böyle bir insan evine döndüğünde etrafındakiler omuz silmekten veya boş laflar etmekten başka bir şey bilmiyorlarsa, kendisini bir ümitsizlik duygusu kaplıyor ve bunun sonucunda ‘Bu kadar eziyeti neden çektim?’ sorusuna saplanıyor.”³

Etken olarak bir de hayal kırıklığı tehlikesi vardır. Tutuklu ümitlerini yıllarca özgürlüğe ve yakınlarına bağlayıp, çıktığında ise bu amaçların yalnız birer kuruntu olduğunu fark edebilir. Bu hayal kırıklığı yeni acılar verebilir.

Hollandalı psikiyatrist Jan Bastiaans'ın⁴ bilgilerine göre “post toplama kampı sendromun” ilk iki devresi şöyle açıklanabilir: Hapisten çıkan, ilk önce kendini hem psikolojik hem de organik yönden belirten genel, özgül olmayan bir asabiyet yaşar. Daha sonra üç psikiyatrik semptom belirir: Aşırı derecede aktivite, depresyon ve travma şokuyla ilgili yorgunluk tepkileri. Bunların yanında “tüm organ sistemlerinin psikosomatik sendromları da”⁵ bulunur. Farber, Harlow ve West, Kore Savaşında uygulanan klasik beyin yıkama üzerine yaptıkları incelemede, evlerine dönenlerin psikolojik durumlarını da ele aldılar.⁶ Beyin yıkamanın çoğu kurbanlarda yüksek derecede korku, savunmacılık, cesaretsizlik, güvensizlik ve eminsizlik⁷ yarattığı görülüyor. Beyin yıkamada gösterilen tepkiler o denli bilinçaltına atılmış ki, hatırlanamıyor. Frantz Fanon, “Bu Dünyanın Lanetlenmişleri”⁸ adlı kitabında, işkence kurbanının psikiyatrik hastalığının işkence biçimine de bağlı olduğunu gösteriyor. Genel fiziksel işkence görmüş kişilerde asabi hareketlilik, iştahsızlık ve ajite depresyon belirir. Özellikle elektrikle işkence görmüş kişilerde ise duygunsuzluk, lokal veya genel duyarlılık bozukluğu ve elektriğe karşı fobik korkular görülür. Psikofarmakoloji ile işkence görmüş olanlarda da kelime stereotipler, zihinsel ve duygusal algılamada bozukluklar, sosyal korkular ve tutukluklar oluşur. Klasik beyin yıkama metodu uygulanan kurbanlarda ise grup tartışmalarda fobik tepkiler ve obsesyonlar baş gösterir.

Amnesty International’de üye olan bir doktorlar grubunun elemanları işkencenin etkileri üzerine geniş kapsamlı ve detaylı bir araştırma yaptı.⁹ İncelenen kişiler 17 Şilili ve 23 Yunanlı işkence kurbanlarıydı. Psikolojik semptom listesine¹⁰ bakılırsa, aşırı derecede hassasiyet, saldırganlık ve dengesizlik ilk başta gelen semptomlardır. Daha sonraki sıralamada korku nevrozları, depresyonlar ve sonunda iletişim bozuklukları ve fobiler yer alır.

Bu kitabın üçüncü bölümünde söz konusu olan Şilili Sürgünler Çalışma Grubu, yalnız işkence kurumundaki psikoloji ve psikiyatri kullanımını değil, bunun yanında sürgünlerin psikolojik etkilerini de analiz ettiler.¹¹ Şili’de askeri cunta tarafından ilk iki buçuk sene içerisinde, fiziksel ve psikolojik işkence edilmiş kişilerden, 75 siyasi tutukluyu incelediler. Bu 75 kişi, 15-62 yaşlar arasında olup, 29’u erkek ve

46'sı kadından oluşmaktaydı. İşkencenin gerçek tesirini belirleyebilmek için kurbanlara hapisten önceki sağlık durumları üzerine sorular yöneltildi. 46 kişi işkenceden önce ne fiziksel ne de psikolojik olarak rahatsızdı. Geri kalan 29 kişi, hapis olmadan önce herhangi bir hastalık geçirmiş: 8 kişi somatik, 8 kişi psikosomatik ve 13 kişi saf psikolojik yönden. Yani toplam olarak 75 politik tutukludan 54'ünde hapisten önce bir ruhsal hastalık yoktu.

Daha önce psikolojik yönden dayanıklı olan Şilili sürgünlerde hapisten sonra birçok etkiler belirdi. Bazılarında ağır depresyonlar oluştu ve bu depresyonların üzerine sürgün hayatın verdiği sıkıntılar eklendi. Bu da onları intihar düşüncesine yöneltti. Başkalarında ağır basan semptomlar korku nevrozlarıydı. Paranoid hale dönüşen işkence kurbanları da bulunuyordu. Bu kurbanlar, yine işkencenin eline düşme korkusu yaşıyorlardı. İncelenen kişilerin bir başka bölümünde genel duygusuzluk belirdi. Zeka ve konsantrasyon bozuklukları da belirtiler arasındaydı. Bazı kurbanlarda semptom sabitleşmesi görünüyordu: Bir stres durumunda, işkence olayında meydana gelen terleme, bedensel duygusuzluk bozuklukları, aşırı susama ve idrar boşalma gibi tepkiler, sürgünün hayatında sürekli beliren semptomlardı.

Hapisten daha önce ruhsal hastalık geçirmiş olanlarda şu belirtiler görüldü: Ruhsal hastalığı tamamıyla atlattığı kişiler, işkenceden sonra bu hastalığa tekrar yakalanmış ya da hapse girmeden az önce meydana gelen ruh hastalığı işkencede çoğalmış. Sürgünde bu kişilerin bazılarında semptomlar azaldı, bazılarında ise hiç değişmedi ve terapötik tedavi zorlaştı. Özellikle dikkat çeken intihar sorunuydu.

İşkence kurbanlarının, psikolojik problemleri, sadece korkuları, depresyonları, intihar düşüncelerini atlatmak değil, bir de nefret ve saldırganlık duygularını kontrol edebilmektir. Bu olguya hem yukarıda belirtilen Danimarkalı araştırma hem de Şilili doktor Barudy¹² ile yapılan söyleşi dikkat çekiyor.

İşkencenin kısa vadeli etkilerini bütünsel bir semptom şekli çizerek anlatmak mümkün değildir. Bunun sebebi ise, semptom terimlerinin, işkence metotlarının, ulusal ve kültürel kökenin ve hapisten sonraki çevre şartlarının farklılığıdır. Bir de işkence etkileri, kurbanın kişilik yapısına bağlıdır. Yine de incelemelerden semptom şeklinin bir özelliği çıkarılabilir. Göze çarpan şey, değişik tepkilerin aşırı derecede yoğun ve hemen fark edilecek biçimde olmasıdır. Depresyon ağır ve ajitedir, korku büyük ölçüde kendini göstermektedir, saldırganlık ve hassasiyet için de aynı şeyler

geçerlidir. Şahıs, işkence olayını henüz yeni atlatmış ve bu yaşanan olayı zihinsel düzenleme çabası içerisinde.

Değişik çalışmalar, serbest bırakılmanın ruhsal eziyetin sona ermeye yeterli olmadığını gösteriyor. İşkencenin uyarıcıları mevcut olmasa da, içselleştirildiklerinden dolayı sürmektedirler. İşkencenin içsel-psikolojik temsilcileri hala o kadar aktifler ki, kurbanın iç dünyasına yerleşebiliyorlar. Ve burada kendilerini korkular, depresyonlar, takip edilme düşünceleri, saldırganlık hisleri, konsantre bozuklukları ya da psikosomatik rahatsızlıklar şeklinde belirtiyor. Bu kurbanın işkence kurumunu terk ettiğinden sonraki ilk birkaç ay ve yıl içerisindeki psikolojik durumdur.

4.2 İşkencenin Uzun Vadeli Etkileri

İşkence kurbanının psikolojik durumu, işkence edildiğinden 10 veya daha fazla yıl sonra nasıldır? Bu soru üzerinde son iki yıldır yoğun olarak durulmuştur. İncelenen şahıslar çoğunlukla Nazi zamanında ırk, siyasi, din ve etnik kökeni sebebiyle gaddarca, insanlık dışı ve aşağılayıcı bir şekilde muamele edilmiş toplama kampı tutuklularını kapsıyor. Tazminat ve emeklilik işlemleri çerçevesinde bilimsel bilgiler gerekmesinden dolayı özellikle bu toplama kampı kurbanları incelendi. Bundan öte, toplama kampı kurbanlarıyla ilgilenen psikologların ve doktorların terapi metodlarını ilerletebilmek için bilgiye ihtiyaç vardı. Tecrit kampının yıllar sonraki etkileri üzerine çalışmaların bir başka sebebi de, bu korkunç zamanın hatırdan kalmasını sağlamaktı.

“İşkencenin yıllar sonraki etkileri” dediğimizde, bu işkence görmüş kişiler için geçerli demek değildir. Araştırmalara bakarsak, uzun vadeli etkileri toplama kampı kurbanlarının üç ile dörtte birinde görüyoruz. Ama çoğunlukta, kalite ve ağırlığı farklı psikolojik semptomlar bulunur. Tecrit kampı mahkumiyetinin uzun vadeli etkileri üzerine yürütülen çalışmaların ilk başlarda geleni Eitingers’in¹³ çalışmasıdır. Eitingers’e göre en çok beliren semptomlar asabiyet, zeka zayıflığı, disforik sıkıntılar, hissi zayıflık ve korku. Semptomların sıralanması şöyle devam ediyor: Korkular, çıplaklık hissi, motivasyon zayıflığı, baş ağrıları, vejetatif rahatsızlıklar, korkunç rüyalar, depresyonlar, titreme, alkol alışkanlığı ya da alkole tahammülsüzlük. Burada incelenen şahıslar, tecrit kampı, Norveç ve Japon kampları kurbanlarıdır.

Hermann ve Thygesen¹⁴ 1964’de tecrit kampında tutulmuş 225 partizanı inceledi. Bu partizanların kamptan ayrılışları 19 yılı geçmiş. Bu zaman aşımına rağmen yüzde 80’i duygusal yönden hala zayıf ve hassas olup, hemen ağlamaya eğilim gösteriyorlardı. Rahat uyku uyuyamıyor ve kötü rüyalar görüyorlardı. Zeka ve konsantrasyon bozuklukları da vardı. Hollandalı Bastiaans¹⁵ bir çalışmada, tecrit kampı mahkumlarının savaşın bitiminden 20 yıl sonra bile yaşadıkları olaylara karşı hassas kaldıklarını keşfetti. Eski uyarıcılar televizyon veya radyo yayınları gibi dış vesilelerle tekrar ortaya çıkabiliyordu. “Ve yine kötü rüyalar; uyku rahatsızlıkları, korku, krizler, depresif ve paranoid tepkiler ortaya çıkıyor.”¹⁶

Tuteur¹⁷ 100 toplama kampı mahkumun psikolojik durumunu teşhis etti. Bunların kamptan serbest bırakılmaları 20 yılı geçmişti. Yine de o zamanki acı olaylara depresyon ve korkularla tepki gösteriyorlardı. Hepsi yaşadıkları olayları rüyalarında görüyorlardı. Matussek¹⁸ 170 toplama kampı tutuklularının bilgilerini faktör analizinden geçirdi. Bulduğu dört boyut şunlardı: İletişim bozuklukları, hayati fonksiyonları bozuklukları (örneğin uyku bozukluğu), korku ve depresyon. Yalnız psikolojik sıfatlar temelinde yapılmış ikinci bir faktör analizi sonucu ise, psikolojik bozuklukları da üç ana boyutlarıdır: Teslimiyet ve çaresizlik, apati ve tutukluk, saldırgan-sinirli hal.

Yahudi tecrit kampı tutuklularının psikolojik durumlarını İsrail Sosyal İlimler Enstitüsü¹⁹ ele aldı. Kamptan kurtulma zamanı ile araştırma zamanının arası 25 yıllık bir süre vardı. İncelenen şahıslar 77 klimakterik sorunları olan 45 ve 54 yaş arası kadınlardı. Kadınlar, işkence edilmemiş bir kontrol grubuyla karşılaştırıldılar. Araştırma, toplama kampı tutukluların kontrol grubuna karşın klimakterik değişikliği kaldıramadıklarını gösterdi.

Hoppe²⁰ çoğunlukla tecrit kampında tutuklu olan 190 şahsın psikolojik semptom şeklini açıkladı. Bunların yüzde 70’inde kronik-reaktif depresyon oluşmuştu. Yüzde 23’ünde depresif ve saldırgan eğilim, yüzde 5’inde kronik-reaktif saldırganlık duygusu, geri kalan yüzde 2’sinde de paranoid şizofreni görüldü. Başka önemli bir araştırma, Eitingres’in²¹ 498 Norveçli tecrit kampı tutuklusuyla yaptığı araştırmadır. Bu grubun ölüm ve hastalık oranlarını eziyet edilmemiş bir kontrol grubuyla karşılaştırdı. Araştırma, toplama kampı tutukluların kesin olarak daha erken öldüklerini ve çok yüksek ölçüde psikolojik ve psikosomatik hastalıkları olduğunu gösterdi.

Keller²² 1977’de “işkencenin psikolojik etkileri” konusu temelinde tüm kaynakları analiz edip, ortak bir semptom şekli çizmeyi denedi. Analizin temeli 1967 ve 1977 arasında Psychological Abstracts’te toplanan ve “concentration camp” ve “persecution” maddelerinde bulunan dokümanlardan oluşuyordu. Bunlardan işkence kurbanının psikolojik durumuyla ilgili tüm bilimsel araştırmalar çıkarıldı. Ele alınan araştırmaların sayısı 64’dü. Bütün etkileri yansıtan terimler yazıldı ve sınıflandırıldı. Söz konusu olan şahısların yüzde 80’i tecrit kampını en az 20 yıl önce terk etmiş olmak üzere, analizi şu semptom kategorileri oluşturdu:

- Kronik, reaktif depresyonlar %27
- Travmaların sürekli gece ve gündüz rüyalarına girmesi %16
- Kendine güvenin, özbenlik değerinin azalması hissi %15
- Genel, nörotik korku %8
- Kontrol edilmesi güç saldırganlık ve nefret duyguları %7
- Çalışma bozuklukları %6
- Zeka bozuklukları %6
- Psikosomatik hastalıklar %5
- Paranoya %3

Semptom şekillerin tüm araştırmalarda aynı çıkmaması kısa vadeli etkileri üzerine yapılan araştırmalardaki gibi şaşıırılacak durum değil. Burada da yine işkence kurbanının içerisinde bulunduğu içsel ve çevresel değişik şartlar, değişik patolojileri meydana getiriyor. Hapisten önceki kişisel gelişim, etnik köken, ırk ve kişilik özelliği, semptom şekillerinin farklılığını beraberinde getiriyor. Yine de bu farklılıklar belirli bir sınır içerisinde kalıyor. Böylece işkencenin uzun ve kısa vadeli psikolojik etkilerinde bir ortaklık ya da farklılık çıkarmak mümkün. İlk birkaç ay ve yıl içerisinde aşırı ölçüde hassas olma hali, uzun süre içerisinde kronik ve gizli acı çekmeye dönüşüyor. Yaşanan olayların acısı şiddetini yitirmiş ama müzmin bir şekilde hatırlanmaya devam ediyor. Acı çekmenin biteceği ümidi kesiliyor ve depresyon artık sabitleşiyor. Psikiyatri, psikoloji ve sosyal bilimi bu konuda araştırıp çıkardıklarını Jean Amery kendi toplama kampı tecrübeleriyle detaylı bir şekilde açıkladı. “İşkence edilmiş insan, kendisini artık bu dünyada güvende hissedemez. Yok edilmenin yüzkarası silinmez. Kısmen ilk darbeyle, ama asıl işkencede tamamıyla zedelenen hayat güvenci bir daha kazanılamaz. Bir insanın başka insanın kendine karşı

olduğunu öğrenmesi, işkence görmüş kişinin içinde birikmiş bir yara olarak kalıyor. Artık hiçbiri, bünyesinde ümit prensibi taşıyan bir dünyaya bakmıyor.”²³

4.3 İşkencenin Nesiller Arası Etkisi

İşkenceden etki gören yalnız işkence kurbanı değildir. Etkiler kurbanın çocuklarını da kapsar. Çünkü yaşanan korkunç olaylardan meydana gelen reaksiyonlar kurban tarafından pek gizlenemez. Aile dinamiğinin bundan etkilenmesi ve insanlar arası ilişkilerin bozulması, ailenin genç fertlerine yansımaları olasıdır. Böylece işkencenin verdiği acılar nesilden nesile aktarılır. Bugüne kadar işkencenin nesiller arası etkilerini kanıtlayan bir çok araştırmalar yapılmıştır. Çoğu araştırmalarda, tecrit kampı kurbanlarının çocukları incelendi. Dikkati çeken olgu, çocukların anne-babalarına benzeyen semptomları olmasıdır.

Sigal’ın Montreal’de Jewish General Hospital’da yürüttüğü çalışmada, nesiller arası bir etkinin varlığını açıkça gösteriliyor. Anne-babaları toplama kampı tutukluları olan 70 çocuk, kontrol grubuna karşı daha fazla ruhsal hastaydılar.

Rustin ve Lipsig²⁵, toplama kampı kurbanların çocuklarının özellikle depresyon yaşadıklarını ve sosyal ilişkilerinin bozuk olduğunu keşfettiler. Barocas²⁶ gözlemlerini şöyle özetliyor: “Böyle çocuklarla yaptığım terapiler, semptomların ve psikiyatrik sıfatların uluslararası literatürde açıklanan toplama kampı sendromuna dikkati çekici bir şekilde benzediğini gösteriyor.”²⁷

Karr²⁸, nesiller arası etkiyi bir bilimsel deneyle kanıtlamaya çalıştı. 17 ve 29 yaşlar arasında olan 71 kişiyi üç gruba ayırdı. İlk grup, anne ve babaları toplama kampı tutukluları olan kişilerden oluşuyordu. İkinci grupta ya tek anne ya da tek baba tecrit kampı tutuklusuydu. Üçüncü grubun anne ve babaları Nazilerce yakalanmamış olanlardı. Daha sonraki test ve söyleşilerden çıkan sonuç, ilk grubun psikolojik durumlarının, diğer gruplardan çok farklı olduğunu gösterdi. Hem anne hem babanın toplama kampı kurbanı olması, çocuklarda yüksek derecede korku, depresyon ve insanlara yaklaşma zorlukları yaratmıştı. Bu çocuklar diğerlerine nazaran daha çok psikoterapi yardımı gereksinim duyuyorlardı.

Şilili sürgünlerden oluşan bir doktor-psikolog çalışma grubu, Şili işkence merkezlerine götürülen anne-babaların çocuklarında ağır psikolojik sorunlar meydana geldiğini keşfettiler.²⁹ Bu sorunlar geniş ölçüde çocuk psikiyatrik hastalıklarına, panik

tepkilerinden yatağı ıslatma ve dışkılamaya kadar varıyordu. Bu psikolojik etkiler, bir Danimarkalı doktorlar grubu tarafından da tasdik edildi.³⁰

İşkence kurbanının psikolojik bunalımı, kısa veya uzun vadeli çocuklarına da yansıyor. Bu demektir ki, yalnız direkt işkence değil, dolaylı işkence de mevcuttur. İşkence yalnızca tek şahsa yönelik değildir.

4.4 İşkencenin Politik Psikolojik Etkileri

İşkence, yalnız kurbanın ve çocuklarının ruhunda iz bırakmaz; işkence edilmemiş, ama işkence yapılan bir ülkede yaşayan insanların bilincine yerleşir. Özellikle politik motivasyonu ve politik bilinci etkiler. İşkencenin bu politik-psikolojik yayılma olgusu, işkencenin etkileri üzerine çoğu çalışmalarda ele alınmaz. Dikkat fazlasıyla işkence kurbanına yöneltilir. Bu arada birçok başka insanın da psikolojik olarak etkilendiği unutulur.

Silvia Amati³⁰ “İşkence Üzerine Düşünceler” adlı kitabında işkencenin politik-psikolojik sonuçlarına özellikle işaret etti. “Vurgulamak istediğim şey, işkencenin ve tecrit kamplarının yalnız söz konusu olan kurbanlara değil, o ülkenin tüm halkına yönelik olduğudur. İşkencenin amacının itiraf ettirme ve bilgi çıkarma olduğu söylenir, ama bu yalnızca bir ‘savunudur’. Asıl amaç, eleştirmeyi ve politik eylemleri cezalandırma ve terör yoluyla tüm halkı manipüle etmek ve korkutmaktır.”³²

Bir devletin, örneğin siyasi muhaliflere eziyet etmesi, hatta öldürmesi ile, insan haklarını çiğnemesi gerçeği kamuoyunda gizli kalmaz. Halk, işkence kurumlarının duvarları arkasındaki bazı olayları belki algılamaz, hatta kabul etmek istemez, ama çevresinde duyduğu ve gördüğü şey insanların kaybolmasıdır... Aynı zamanda insanların insan haklarından açıkça istifade edemediklerini biliyorlar. Orada burada işkence kurumundan çıkanların neye benzedikleri, fiziksel ve psikolojik mahvolmuş yaşayan ölümler oldukları görülüyor ve açıklanıyor.

Böyle devletlerin genelde bu haksızlıkları yansıtan medyaları olmadığı halde, insan iletişimi bu bilgileri değişik toplumsal gruplara götürüyor. Elbette ki resmi medyalarda her zaman yasalara uygun, haklı faaliyetlerden, davalardan ve hapsedmelerden bahsedilir. Buna rağmen işkenceyle ilgili bilgilerin halka yayılması, devlet otoritelerinin toplumsal psikolojik açısından işlerine geliyor denebilir. Çünkü resmi ideolojiden farklı düşünenlerin durumunu bilmek, itaatçi vatandaş sayısını çoğaltıyor.

Öğesel insan haklarını tanıma ve bunları açıkça söyleme riski, halk içerisinde tehlikeli olarak bilinir. Öyle bir spiral harekete geçirilir ki, bazıları gittikçe duygusuzlaşır, ilgisizleşir ve teslim olur; bazıları da o kadar korku geliştirir ki haksızlığın temsilcileriyle özdeşleşirler. Psikanalizde bu savunma mekanizmasına “saldırganıyla özdeşleşme” denir.

İşkence kurbanının fiziksel ve ruhsal acıları politik motivasyona, politik düşünmeye ve politik eyleme engel olan isteksizlik duyguları sembolüne dönüşür. İşkence devleti böylece büsbütün halk sadıqlığına kavuşmuş olmasa da halkın insan hakları bilincini azaltmış olur.

Bu toplumsal-psikolojik strateji insan haklarını çiğneyen güçlerin uzun zaman otorite olarak kalmalarını sağlıyor. Çünkü sistematik olarak uygulanan işkence terörü, aktüel politik sonuçları meydana getirmekten öte politik sosyalleşmeyi de etkiliyor. Bu demektir ki, gelişen insanın politik düşünmesi ve politik motivasyonu bir kez değişikliğe uğrarsa, resmi ve gayri resmi öğrenme prosedürlerinde bu değişme sürer. Bir işkence devleti bu etkenliği başardığında diktatörlüğün ömrü uzundur.

5 Sonuçlar

Daha nceki bölümlerde açıklanan işkencenin psikolojisi, yalnız bilgi eksikliğini doldurma amacıyla sunulmamıştır. Daha ziyade işkenceye ve burada özellikle psiko-işkenceye karşı neler yapılabileceği üzerinde düşündürmeyi amaçlıyor.

Fiziksel işkencenin daha fazla psikolojik ikenceyle tamamlandığı veya yalnız psikolojik işkencenin uygulandığı dönemde, dünya çapında bir kamuoyu oluşturarak bu gelişmeye karşı mücadele edilmelidir. Bu mücadele Amnesty İnternational'ın 1972'den beri yürüttüğü "İşkenceye Karşı Kampanya" şeklinde olabilir. İşkencenin Kaldırılması Kampanyası (Campaign for the Abolition of Torture – CAT) birçok ülkede beyan edilen insan haklarının çiğnenmesinin büyük lde kamuoyu ve eleştiri elde etmesine yol açtı. İşkenceye karşı kampanyanın arkasından gelen protesto eylemleri, belirli etkiler yarattı denebilir. SB'nin ceza psikiyatrisini iyi tanıyan Sidney Bloch ve Peter Reddaway, bunu şöyle açıklıyor: "1971'den beri batılı protestoların ve muhaliflerin bazılarının serbest bırakılmalarının veya hapis süreçlerinin kısaltılmasının arasında bir bağlantının olduğu açıkça görülüyor."

İşkenceye karşı kampanya yalnız genel ulusal ve uluslararası kamuoyunda yrtlmemeli. Kampanya, ikencede kullanılan bilimlere ve meslek gruplarına karşı da yürütülmelidir. Psiko-işkence konusunda, özellikle psikologların ve psikiyatrilerin ulusal ve uluslararası i disipline yönelik kamuoyunu insan hakları için mücadele etmeye çağırmalıdır. Bununla ilgili ilk adımlar atılmıştır.

1976'da Paris'te yapılan 21. Uluslararası Psikoloji Kongresi'nde şilili sürgün psikolog Anna Vasquez, şili'de uygulanan psikolojik psikiyatrik işkence üzerinde açıklamalarda bulundu. Bu açıklamaların sonucu, bir karar içerisinde etik talimatların çıkarılması oldu.² Uluslararası Psikologlar Birliği "İnsan Haklarına Aykırı her türlü Psikolojik alışmaları Reddetmeye ve Kamuoyunda Lekelemeye" ağırdı.

1977'de Honolulu'da yapılan Psikiyatri Dünya Birliği'nin 4. Kongresi'nde psikiyatrinin kötüye kullanımı tartışma konusu oldu.³ SB'de ve Güney Afrika'daki psikiyatrik hapsedmeleri ima ederek etik yönergeler içeren karar çıkarıldı. 10 ve 11 Mart 1978'de Atina'da dört kıtadan 100'den fazla doktor bir araya geldi.⁴ Bu buluşmayı düzenleyen Amnesty İnternational ve 1977'de kurulan Tıbbı Danışmanlar Meclisi'ydi. Meclisin yeleri ismen tanılan 17 doktor ve psikiyatrist, kendilerine yöneltilmiş işkence ithamlarına yanıt vermelerini mektupla talep ettiler. Bunun

dışında Dünya Sağlık Teşkilatı WHO'ya white-collar işkencecilerini disiplin edebilmek için etik yönergeler çıkarmasını talep etti.

Uluslararası disiplin için kamuoyu çalışmalarının yanında tıpçılar ve psikologlar insan hakları için somut çalışmalara da başladı. Halen Amnesty International'in bazı ulusal dairelerinde tıbbi-psikolojik çalışma grupları mevcuttur. En çok tecrübeyi ve sonuçları sunabilecek grup, Danimarkalı Çalışma Grubu'dur. Amnesty International'in bir tıbbi-psikolojik çalışma grubu ancak Mart 1979'da kuruldu.⁵ Çeşitli uluslararası tıbbi-psikolojik çalışma grupları şu faaliyetleri yürütüyor:

- İşkence edilen veya işkence edilme tehlikesinde bulunan tüm dünyadaki şahıslar için mektup kampanyası
- Doktorların ve psikologların işkencede birlikte çalışmalarına karşı protesto içeren mektup kampanyası
- Politik amaçlar için psikolojinin ve tıbbın kötüye kullanımı üzerine belgeler ve aydınlatmalar
- İşkenceyi kanıtlayabilecek metotlar geliştirmek için tıbbi-psikolojik araştırmalar
- Amnesty International ile işkence ithamlarını araştırmada ortak çalışma
- İşkenceye karşı kampanya çalışmalarına katılmaları amacıyla meslek teşkilatlarıyla ilişki kurma
- İnsanın neden işkence yaptığı ve buna nasıl karşı çalışılabilir sorusu üzerine (örneğin insan haklarına saygılı yetiştirmeyle) düşünme

Çok zor olan ve Amnesty International çalışma gruplarının çözemeyeceği sorun, işkence kurbanlarına psikolojik danışmanlık ve terapiler sunmaktır. İşkence etkilerinin semptomları için özel teşhis ve terapötik ustalık gerektiriyor ve bu ustalığı ancak ilgili uzmanlar gösterebilir. Başka bir sorun da, muayene veya terapi eden doktorlar ve psikologların ilticacıların ana dilini bilememelerinde yatıyor.

Bugüne kadar işkence kurbanlarının psikoterapik danışmanlığında uzmanlaşmış klinikler yoktur. Çoğu hallerde işkencenin psikolojik etkilerini yalnız ilaç ile tedavi etmek mümkün. Ama bu geleneksel metot, kurbanın işkence olaylarını kavramasında yardımcı olmuyor.

Kurbanın psikoterapik danışmanlığını üstlenen yalnız üç kurul vardır. Birincisi, tecrit kampı mahkumiyeti, savaş, mücadele ve ezilmenin etkilerini tedavi eden Hollandalı Leiden Üniversitesinde kurulmuş bir özel kuruldur. Bu kurul, psikiyatri profesörü olan Bastiaan⁶ tarafından tertip edilmiştir. Bastiaan'a göre, işkence kurbanlarının normal psiko-sosyal dairelerinde tedavi edilmeleri daha olumludur. "Ama çoğu kurulların gerekli tecrübeye sahip olan personeli yeterli değildir."⁷ İkinci terapötik kurul, Belçika Katolik Üniversitesi Leuven'dedir.⁸ Kurulun yöneticisi Şilili psikiyatrist Jorge Barudy'dir. Burada yalnız Latin Amerikalı ilticacılara danışmanlık yapılır. Burada psikoterapik çalışma, kurbanların yalnız psikolojik sorunlarını ele almaya yönelik değil; onların ulusal, kültürel ve politik benliğini korumalarına veya yeniden kazanmalarına da yardım edilir.

Aralık 1978'den beri Batı Almanya'da da Latin Amerikalı ilticacılar için terapi merkezi vardır. Merkez Frankfurt şehrinde (iki merkez de Köln ve Berlin'dedir) ve üç Şilili psikolog tarafından yönetilir. Orada hem büyüklerin hem de çocukların psiko-sosyal danışmanlığı yürütülür.⁹

İşkence kurbanlarının psikoterapötik yardım eksik olduğu için, iltica kabul eden ülkelerin böyle merkezler kurmaları gerekir. Ancak böyle kurullara parasal yardım oldukça yetersizdir.

Somut kamuoyu ve insan hakları çalışması ile, işkenceye ve psiko-ışkenceye karşı savaşın yürütülmesi gibi endişe verici olan şimdiki zamanın ötesine de bakmak gerekiyor. Sorulması ve araştırılması gereken, insanın işkence etmekten uzak kalması için nasıl yetiştirilmesi gerektiğidir. Uluslararası insan hakları sözleşmelerinde ve beyannamelerinde yazılanları artık pratik pedagojiye aktarmanın zamanı gelmiştir. Dünya çapında yürütülecek bu çalışma, kişiyi insan haklarına ve barışa saygılı yetiştirmeye önemli katkısı olur ve insan haklarını çiğneyen şiddet davranışlarını azaltır. İnsan haklarına saygılı yetiştirme, insan hakları çalışmasında önemli bir ek adım olur. Çünkü bu yetiştirme ancak insan hakları çiğnenmiş kurbanları iyileştirmeyi başarır, ama insan haklarının çiğnenmesini önleyemez. Bu yüzden Amnesty International Alman Dairesi'nin bir insan hakları yetiştirme projesini başlatmasını takdirle karşılamak gerekir.

"İnsan haklarına saygılı yetiştirme" projesi, pedagojik yolla insan haklarına saygı duymayı ve insan haklarının gerçekleşmesi için mücadeleye hazır olmayı amaçlıyor. Belirli bir süreç içerisinde çalışmayacak olan kurul, atılması gereken temeli

okulda görüyor. İnsan haklarını ve insan haklarının çiğnenmesi problemini, politika dersinde mecburi konu olarak işlenmesini talep ediyor.¹⁰

6 Belgeler

6.1 Psikolojik İşkence ve İşkencenin Psikolojik Etkileri Hakkında Güncel Haberler

Psikiyatride Siyasi Tutuklu

27 yaşındaki bir Yugoslav gazeteci, insan haklarını şiddetsiz bir şekilde kullandığından dolayı Şubat 1979'dan bu yana Belgrad'daki bir psikiyatri kliniğinde tutuklu bulunuyor.

1978'in ortalarında Vladimir Markovic, Yugoslavya içindeki ve dışındaki birçok kişi ve kuruma, tanınmış Yugoslav muhaliflerle yaptığı röportajlardan alıntılar yaptığı bir genelge göndermişti. Örneğin önemli tarihçi ve eski partizan doktor Tudjman'dan alıntılar almıştı. Doktor Tudjman, 2. Dünya Savaşı sırasında Hırvatistan'da işlenen savaş suçlarını kınadığı halde, Yugoslavya'nın resmi savaş suçları istatistiklerindeki rakamların abartıldığını iddia etmişti.

Genelgenin Ağustos 1978'de bir Hırvat göçmen dergisinde yayınlanmasının ardından Vladimir Markovic hakkında soruşturma başlatıldı. Yargıcının talebi üzerine psikiyatrik muayene için Belgrad polis hapisanesine götürüldü, burada kendisine paranoid psikoz teşhisi konuldu ve zorunlu psikiyatrik tedavi görmesi önerildi. Duruşmada Vladimir Markovic, suçun tekrarlanacağı gerekçesiyle Yugoslav Ceza Kanunu'nun 63. maddesi uyarınca psikiyatri kliniğinde zorunlu hastaneye yatırılma cezasına çarptırıldı.

63. maddeye göre, yalnızca çevresindekiler için tehlike oluşturan kişiler psikiyatrik hastanede zorunlu psikiyatrik tedavi cezasına çarptırılabilir. Vladimir Markovic ayaktan psikiyatrik tedavi görmüştü, ama duruşma dosyaları ve belgeleri onun kendisi veya başkaları için tehlikeli olabileceğini göstermiyor.

Kaynak: Amnesty International Bilgileri 3/80

Uruguay'daki Libertad Cezaevindeki İşkence Mağdurun Hayatı Tehlikede

Uruguay'ın siyasi mahkumlar için ana hapisanesi olan San José'deki Penal de Libertad'ın, siyasi mahkumların tasfiyesi için bahane sağlayacak bir plan hazırladığı söyleniyor; oradan işkence ve kötü muamelenin arttığı bildiriliyor.

Bundan daha önce mahkumların akrabalarından Amnesty International'e gönderilen mektuplarda, mahkumların sinirlerini sarsmayı amaçlayan sözde "acil durum tatbikatları" olarak adlandırılan planlı dayaklardan, gardiyanların antisemitik hakaretlerinden ve ölüm tehditlerinden bahsedilmişti; bu, özellikle en katı güvenlik düzenlemeleri altında en uzun cezaları çekmek zorunda olan ikinci kattaki tutuklular için geçerliydi. Ancak son raporlar, 1971'de New York Eyaleti Anica Hapishanesi'nde yaşanan kanlı ayaklanmaların ardından sözde "Attika Planı"nın hazırlıklarının sürdürdüğünü gösteriyor.

Gardiyanlar için bir eğitim programının üç aşamalı bir plan içerdiği söyleniyor. İlk aşamada, suçlu mahkumlar siyasi mahkumlarla aynı hücrelere konuluyor ve suçlu mahkumları rüşvet karşılığında siyasi mahkumlarla şiddetli kavga çıkarmaya ikna ediliyor.

Amnesty International'in aldığı raporlara göre, bu tür transferler çoktan başladı ve bu tür ilk olaylar da yaşandı. Söylenene göre, bu transferler aynı zamanda askeri veya polis ispiyoncuların sızdırıldığını gizlemeyi amaçlıyor: belirli siyasi tutukluların hücresine koyulan ispiyoncular kavga çıkartarak siyasi tutukluyu öldürüyor veya yaralıyor.

İkinci aşama suçlu mahkumların yardımıyla isyana kışkırtmayı içerir. Bu durumda gardiyanlar ve birlikler siyasi tutuklulara karşı son derece sert davranacaktır. Amaç, o kadar çok kişiyi öldürmek ki, sayıları büyük oranda azalsın. Aynı zaman işkence de artacaktır. Bu "planton" (= fedai, İspanyolca) metodunu da içerir, yani mahkumların yere yığılana kadar ayakta hareketsiz durmalarını zorlamayı. İşkencenin artırılmasının amacı, siyasi tutukluların suçlu tutukluların saldırılarından dolayı zaten büyümüş öfkelerini ayaklanma noktasına kadar artırma olduğu söyleniyor.

Kaynak: Amnesty International Bilgileri 3/80

Gheorghe Brasoveanu – Romanya

Resmi olmayan bir sendikanın kuruluşunda yer alan 60 yaşındaki ekonomist Gheorghe Brasoveanu, Mart 1979'da bir psikiyatri kliniğine yatırıldı. Bu onun beşinci psikiyatri kliniğine kapatılmasıydı. Bazıları birkaç ay süren önceki dört gözaltı, onun Romanya'da kilise ile devlet arasındaki ilişkiye yönelik eleştirilerinin ardından geldi.

Amnesty International'in bilgilerine göre, Brasoveanu'nun eşi, geçen yıl 7 Mart'ta Bükreş'teki devlet güvenlik karargahına götürüldü. Daha önce bir dış ülkenin kanalı, Brasoveanu ile 20 entelektüellerin ve işçilerin yer aldığı Özgür Romen İşçiler Birliği'nin kuruluş bildirgesini yayınlanmıştı.

Brasoveanu'nun eşi, daha sonra kocasının hasta olduğuna dair bir beyanname imzalamaya ikna edildiğini söyledi. Bu, uzun bir hapis cezasına çarptırılmak yerine bir süreliğine psikiyatri hastanesine yatırılacağı anlamına geliyordu.

Brasoveanu 10 Mart'ta tutuklandı ve "tehlikeli hasta" olarak Bükreş'teki Batistei Polikliniğine yatırıldı. Daha sonra Jilava Cezaevi Hastanesinin psikiyatri koğuşuna nakledildi, burada daha önceki yıllarda da siyasi tutuklular alıkonulmuştu.

Kendisinin mahkemeye çıkarılıp çıkarılmadığı ya da halen bir psikiyatri hastanesinde tutulup tutulmadığı henüz bilinmiyor. Şu anki gözaltı yeri hakkında da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Brasoveanus'un ailesi de muhtemelen bundan haberdar edilmemiştir.

Amnesty International'in elindeki bilgilere göre, Gheorghe Brasoveanu'nun "tehlikeli derecede hasta" olduğunu düşündürecek bir neden yoktur.

Kaynak: Amnesty International bilgileri 4/80

Sovyetler Birliği – İnsan Hakları Aktivisti yeniden Psikiyatri Hastanesine Yatırıldı

Litvanyalı 31 yaşındaki insan hakları aktivisti Arvidas Chekhanavichius, 9 Kasım 1979'da üçüncü kez tutuklandı ve yine zorla bir psikiyatri kliniğine yatırıldı – Sovyetler Birliği'ndeki en sert gözaltı şekli.

Arvidas Chekhanavichius ilk olarak 1973 yılında Kaunos'ta (Litvanya) evinin aranması sırasında şiirlerine ve yabancı radyo programlarının kaset kayıtlarına el konulmasının ardından tutuklanmıştır. "Sovyet karşıtı ajitasyon ve propaganda" suçlamasıyla psikiyatrik muayeneye tabi tutuldu, teşhis "paranoid karakterli şizofreni" idi. Daha sonra Ocak 1979'da serbest bırakılana kadar altı yıl boyunca zorla psikiyatri hastanelerinde tutuldu.

12 Haziran 1979'da Arvidas Qtekhanavichius, görünüşe göre daha önceki tutukluluğuyla ilgili bir raporu gayri resmi "SSCB'de Psikiyatrinin Askeri Amaçlarla

Kullanımının Açıklığa Kavuşturulması Çalışma Komisyonu”na (Moskova merkezli) gönderdiği için yeniden bir hastaneye kapatıldı.

Ağustos 1979’a kadar süren tutukluluğu sırasında kendisine zorla ağır psikiyatrik ilaçlar verildi.

Arvidas Chekhanavichius birkaç yıl önce dairesine yasadışı telefon bağıladığı iddiasıyla 9 Kasım’da tekrar tutuklandı. Tekrar psikiyatrik muayeneye tabi tutuldu ve akıl hastası ve “başkaları için tehlikeli” olarak sınıflandırıldı.

4 Ocak 1980’de mahkeme onun bir psikiyatri kliniğine zorunlu yatırılmasına karar verdi. Kazan’daki Clwrnyakhovsk Psikiyatri Hastanesine kaldırıldığı bildirildi.

Amnesty International’e göre Arvidas Chekhanavichius, tıbbi nedenlerle değil, siyasi nedenlerle bir psikiyatri kurumunda gözaltında tutuldu. Şiddetli ağrılara neden olan ve sağlığını tehlikeye sokan ilaçlarla tedavi edilme riski bulunmaktadır.

Kaynak: Amnesty International Bilgileri 6/80

Doğruluk İlacı (Gerçeği Söyleten İlaç)

Mwanza’daki Bugando Hili Hastanesi’nin baş psikiyatristi doktor Samuel Nkulila, mahkemede verdiği ifadede, bir güvenlik subayının talebi üzerine sorgulama sırasında iki erkek ve bir kadın mahkuma 1,5 ccm methedrine (“doğruluk ilacı”) verdiğini söyledi.

Bu eylemin etik tarafı sorulduğunda, doktor şunları söyledi: “Bunun doğru olduğunu düşündüm, çünkü işkencenin etkisini azaltmaya yardımcı olacaktı... Bu yöntemi kullanmamın doğru olduğunu düşündüm. Bilimsel olarak güvenilir ve uzmanlar tarafından güvenli olduğu kanıtlanmıştı. Tüm bunları, sorgucularla bu insanlar arasındaki iletişimi kolaylaştırmak için yaptım.” (18.6.80 tarihli “Tanzania Daily News” gazetesinden)

Doktor Nkulila tutuklulara ilaç enjekte etmeden önce onları muayene etti. Sorgulama onun yanında başladı, ancak bir vakada, “hala konuşmayı reddeden” mahkum Masanga Mazßgenuka’da sorgulama onsuz devam etti. Adam birkaç saat sonra öldü. Doktor Nkulila’ya göre, mahkumun cesedi üzerinde yapılan otopsi, kurbanın yetersiz beslenmeden öldüğünü ortaya koymuştur. Ancak otopsi raporu ortadan kaybolmuştur.

Amnesty International'in tıbbi danışmanları Tanzanya Sağlık Bakanı doktor Leader Stirling ve Tanzanya Ulusal Ruh Sağlığı Komitesi Direktörü doktor W. Nruyaha-liwe'ye Dünya Tabipler Birliği'nin doktorların işkenceye katılımına ilişkin kılavuz ilkelerine uymaları çağrısında bulundu.

Kaynak: Amnesty International Bilgileri 10/80

İsrail – Amnesty International İşgal altındaki Topraklardaki Cezaevi Koşullarına ilişkin Misyon Raporunu yayınladı

2 Eylül'de Londra'daki Uluslararası Amnesty International Sekreterliği, İsrail tarafından işgal edilen topraklara yapılan bir ziyaretin raporunu yayınladı. Ekim 1979'da İsrail hükümetine ayrıntılı bir memorandum gönderilmişti. Almanya şubesi tarafından yayınlanan basın bildirisinin metnini yayınlıyoruz:

İsrail'in işgal altındaki topraklarında (Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri) gözaltı prosedürleri ("idari gözaltı") hakkında 2 Eylül 1980 tarihinde yayınlanan bir raporda, Amnesty International (A.İ.) güvenlik yönetmeliklerini ihlal ettikleri şüphesiyle tutuklanan kişilere kötü muamele yapıldığına dair çok sayıda iddiadan duyduğu derin endişeyi dile getirmektedir.

Rapor, geçen yıl Haziran ayında İsrail'i ziyaret eden ve hükümet temsilcileri, avukatlar, gazeteciler ve eski mahkumlarla görüşen bir A.İ. heyetinin bulgularına dayanıyor.

A.İ., devletin güvenliğine karşı suç işlediğinden şüphelenilen kişilerin tutuklanmalarından yargılanmak üzere serbest bırakılmalarına kadar geçen süre zarfında tabi oldukları yasal ve idari usullerde köklü bir değişiklik yapılması gerektiği sonucuna varmıştır.

A.İ.'nin görüşüne göre, bu tür şüpheliler, avukatları veya yakınları ile görüşme veya kendi seçtikleri bağımsız bir doktora danışma fırsatı olmaksızın uzun süreler boyunca gözaltında tutulmaktadır.

Cezaevi doktorları tarafından yapılan incelemeler, itirafları zorla almak için çoğunlukla tutuklamadan hemen sonraki ilk birkaç gün içinde gerçekleştiği söylenen kötü muamele iddialarını genel olarak yalanlamıştır.

Bu tür itiraflar genellikle kişinin mahkum edilmesi için tek dayanaktır. Avukatlar A.İ.'ye iddianamelerin davanın açılmasından kısa bir süre önce, çoğu zaman da aynı gün ellerine geçtiğini söylediler. Sanıkların itirafta bulunmadan önce savunma avukatlarıyla konuşma fırsatı olmuyor.

A.İ., İsrail hükümetine kötü muamele iddialarına ilişkin kamuya açık ve bağımsız bir soruşturma başlatması çağrısında bulundu. A.İ.'ye göre İsraili yetkililer, kötü muamele şikayetlerine ikna edici bir yanıt veremedi.

A.İ.'nin İsrail'deki misyonu sırasında A.İ.'ye bildirilen kötü muamele biçimleri şunlardır: saç çekme, şiddetli sopa, zorla uzun süre ayakta tutma (48 saate kadar), uyku ve yiyecekten mahrum bırakma, borulara veya tellere zincirleme, zorla tuzlu su içirme, buz gibi soğuk suyla duş aldırma, tecavüz veya ölüm tehditleri ve sigarayla yakma.

A.İ. raporda ayrıca İsrail'de tutukluların uzun süre boyunca ortadan kaybolabildiği gizli sorgulama merkezleri bulunduğuna da dikkat çekiyor. Örneğin, iki Alman Brigitte Schull ve Thomas Reuter 14 ay boyunca (Ocak 1976'dan Mart 1977'ye kadar) gizli bir gözaltı merkezinde tutulmuşlardır. Bu süre zarfında, yoğun başvurulara rağmen ne akrabalar ne de İsrail'deki Alman Büyükelçiliği tutuklama veya gözaltı yeri hakkında bilgilendirilmemiştir.

İsrail hükümetinin 31 Aralık 1979 tarihinde verdiği yanıtta, Başsavcı Ytzhak Zamir kötü muamele iddialarına ilişkin bir soruşturma başlatmayı veya bu bölgelerdeki mahkumların bireysel haklarına getirilen kısıtlamaları kaldırmayı kategorik olarak reddetti.

Kaynak: Amnesty International Bilgileri 11/80

Arjantin – Cezaevi Koşulları Kötüleşti

Arjantin'de siyasi mahkumların cezaevi koşullarının kötüleştiği söyleniyor. Bu durum son aylarda intihar eden üç kişi tarafından Amnesty International'e bildirildi ve 1979'dan bu yana siyasi mahkumlar arasında intihar edenlerin sayısı beşe yükseldi.

- 19 Ağustos 1980 tarihinde, "idari tutuklu" siyasi bir mahkum olan Robert Cominano, bir özel ceza hücresinde bir ay geçirdikten sonra La Plata Cezaevinde kendini astı.

- Gabriel Francisco De Benetti 20 Haziran'da güneydeki Chubut eyaletinde bulunan Rawson Cezaevinde intihar etti. Kendisi 23 yıllık hapis cezasının yedi yılını çekmişti.
- Eduardo José Schiavone 10 Temmuz'da Buenos Aires'teki Caseros Cezaevinde kendini astı; dört yıla mahkum edilmişti, ama yedi yılını hapiste geçirdi.

Caseros Cezaevi 16. Blok'taki mahkumlara 9 Temmuz 1980 günü erken saatlerde hücrelerinden çıkmaları emredilmiş ve elleri arkalarında çıplak koşmaya zorlanmışlardır. Düşen herkes dövüldü ve ardından en az 30 gün boyunca ceza hücresine konuldu. Bu süre zarfında hiçbir ziyarete ya da gazeteye izin verilmedi. Yemekler çok kötüydü ve mahkumlara Arjantin kışının ortasında geceleri sadece bir battaniye veriliyordu.

Ayrıca 9 Temmuz'da bazı mahkumlar askeri uçaklarla Rawson Cezaevi'nden Caseros Cezaevi'ne nakledildi. Yolculuk sırasında zincire vurulmuşlar ve başları dizlerinin arasında olacak şekilde çöelmeye zorlanmışlardır. Sürekli olarak dövüldükleri söyleniyor. İndikten sonra gözleri bağlanmış ve iddialara göre bazıları saçlarından sürüklenerek cezaevine götürülmüştür.

Amnesty International, Caseros Cezaevi başta olmak üzere bazı cezaevlerinde uzun tutukluluk sürelerinin, tutukluların ruh ve beden sağlığını etkilemesinden endişe duymaktadır.

Mahkum yakınları, Caseros Cezaevi'ndeki sistemin mahkumlar arasında gerginliği ve güvensizliği artırmaya yol açtığını belirtiyor.

Ruh sağlığı kötü olan mahkumlar arasında bulunanlar: Carlos Echegoy (Eduardo Schiavone'nin intihar ettiği gün bileklerini kesmiştir), Eduardo Fotti, Argentino Cabral, Ricardo Enrique Kacjmahor, Tiburcio Padilla, Horacio Valentin Volpe, Luis Nocetto ve Carlos Alberto Sanjuesa.

Kaynak: Amnesty International Bilgileri 11/80

Arjantin – 14 Eski Mahkum Muayene edildi, Amnesty International'ın bir Doktorlar Grubu İşkence Araştırmasını yayınladı

Amnesty International'ın bir doktorlar grubu Kopenhag'da, Arjantin hapisanelerinde işkence gören ve şu anda Danimarka'da yaşayan 14 eski mahkumla ilgili bir

tıbbi araştırma raporu yayınladı. Raporun gösterdiği gibi, muayene edilen kişilerin tümü hâlâ maruz kaldıkları istismarlardan dolayı psikolojik hastadır.

İşkenceye uğrayanlardan bazıları fiziksel engelli de kaldı. Belirlenen işkence yöntemleri arasında dayak ve tekme, yakma, boğulacak kadar suya batırma, boğma, elektrik şoku, cinsel istismar ve sahte infaz yer alıyor.

1976'da Arjantin'in Neuquen kentinde tutuklanan ve daha sonra dövüldüğünü, boğazına ve ağzına defalarca elektrik verildiğini ve neredeyse boğulacağını ifade eden 30 yaşındaki bir öğretmene, ilerleyen işitme kaybı, ağrılı mide rahatsızlıkları ve çeşitli sinir bozuklukları teşhisi konuldu.

Buenos Aires'te 1976 yılında tutuklanan 31 yaşındaki iki çocuk annesi olan bir kadının kalp ve solunum sorunları olduğu tespit edilmiştir. Gözlerinin bağlandığını ve elektrotların şakaklarına ve vücudunun diğer hassas bölgelerine bağlandığı metal bir yatağa bağlandığını iddia etmiştir. Şakaklarındaki elektrotlar ağzını yarı açık bir şekilde felç etmiş. Bu geçici felç nedeniyle çılgın atamıyor ya da nefes alamıyordu; boğulduğunu hissediyor ve öleceğini düşünüyordu.

Bu yayınlanan çalışma, işkence mağdurları üzerinde bugüne kadar yapılan en kapsamlı inceleme olma özelliğini taşıyor. Araştırmaya katılan doktorlar, kendi geliştirdikleri araştırma yöntemlerini kullandıklarını belirttiler. Tüm mağdurların en önemli organ sistemleri incelenmiş ve duyarlı ruhsal bozukluklar açıklığa kavuşturulmuştur. Sonuçlar, dünya çapında işkence mağdurlarının tedavisi ve rehabilitasyonu için daha iyi teknikler geliştirmek amacıyla kullanılacaktır.

Soruşturma raporu yayınlandığında, Amnesty International'ın tıbbi danışmanı doktor Rasmussen, işkencenin bir tutukluya "kısa, acımasız bir saldırı" olduğu yönündeki yaygın görüşe dikkat çekti. "Ancak dehşetin kalıcı bir etkisi vardır." dedi. "Arjantinli işkence kurbanlarında görülen uzun vadeli etkiler, toplama kamplarından kurtulanlarda görülenlere benzemektedir."

Kaynak: Amnesty International Bilgileri 12/80

Uruguay'da Psikolojik İşkence

Amnesty International'ın Uruguay Yardımcı Grubu ve Londra'daki Uluslararası Sekreterliği, St. Lopez'deki Libertad Cezaevi'ndeki tutukluluk koşullarının

BM'nin mahkumlara yönelik muameleye ilişkin standart asgari kurallarını karşılamadığını bildirmektedir.

Libertad Cezaevi'nin eski bir mahkumunun çok somut ve ayrıntılı ifadesi, çok sayıda mahkumun ciddi ruhsal ve fiziksel hastalıklardan ve bozukluklardan mustarip olduğunu belirtmektedir. Hafıza kaybıyla birlikte uzun süreli deliryum vakaları, intihar eğilimi veya teşebbüsüyle birlikte akut ve tekrarlayan depresyon, bilinç kaybıyla birlikte belirgin psikoz ve ciddi davranış bozuklukları vardır. Söz konusu, Libertad Cezaevi'nin ikinci katındaki mahkumlardır.

153 mahkumdan 100'ü hasta olup, bunların 55'i ağır psikolojik veya fiziksel hastadır. "Tehlikeli" olarak adlandırılan mahkumlar, Amnesty International tarafından evlat edilen vicdan mahkumları da dahil olmak üzere ikinci katta tutulmaktadır.

Mahkumların çoğu vicdan mahkumu olmasa bile, bu vakalarda harekete geçmeliyiz, çünkü eldeki bilgilere göre mahkumlar insanlık dışı, aşağılayıcı muamele ve psikolojik işkence yoluyla sistematik olarak "tasfiye" ediliyor. Psikoz, intihar ve ölümün sistematik olarak teşvik edildiği iddia ediliyor.

Eski bir Libertad mahkumunun bize anlattığına göre, cezaevi psikoloğu Britos'un bu işte uğursuz bir rol oynadığı söyleniyor. Görünüşe göre onun görevi mahkumları mahvetmek. Örneğin cezaevi müdürleri her bir buçuk yılda bir değiştirilirken, o 1972'den beri cezaevinde çalışmaktadır. Libertad'daki en güçlü kişi olduğu söyleniyor ve görünüşe göre yönetimden ve diğer askeri görevlilerden daha fazla güç ve yetkiye sahip.

Libertad'ın eski tutuklularla yapılan bir söyleşiye ilişkin aşağıdaki rapor, Britos'un görevlerini nasıl yerine getirdiğini göstermektedir. Raporun yazarının güvenilirliği tartışılmaz. Özellikle Kuzey Ren Vestfalya'daki halk kolejleri (Volkshochschule) tarafından yürütülen ve bazı Alman politikacıların Uruguay hükümetine müdahale etmesine yol açan birkaç yıllık halkla ilişkiler çalışmasının ardından, nihayet 1980 yılının sonunda serbest bırakıldı.

Röportaj hakkındaki raporda, diğer hususların yanı sıra şu ifadeler yer alıyor:

"Britos tüm ipuçlarının bir araya geldiği kişidir. Mahkumlar ve ziyaretçileri arasındaki tüm konuşmaların kayıtlarına erişimi vardır. Bu konuşmalar, mahkumların ve ailelerinin karşılaştığı sorunlar açısından ayrıntılı olarak analiz edilir. Zayıf noktalar

görünür hale getirilir. Mahkumlar özellikle depresif ve moralsiz olduklarında Britos ile konuşmaya çağrılır.

Britos'un odası çok samimi bir şekilde döşenmiştir, penceresinde parmaklık yoktur: 'Kendinizi hapishanede gibi hissetmediğiniz tek oda.' Britos daha sonra mahkumlarla sorunları hakkında dostça ve babacan bir tavırla, ama aynı zamanda her şeyi bilen biri gibi konuşur.

Böyle bir görüşmeden kısa bir süre sonra cezalar başlar: Mahkumun kişiliğinin tam merkezine vurmak için tasarlanmış misillemeler ve tacizler. Bu yaptırımlar suçlara verilen cezalar değil, öngörülemeyen ve insanları sürekli iğneleyerek yok etmeye yönelik sistematik bir girişimdir. Bunun arkasında Britos'un olduğu bellidir, çünkü röportaj yapılan kişiye göre, tutukluya özellikle neyin acı vereceğini yalnızca Britos bilmektedir. Ne zaman yeni ve daha önce görülmemiş bir misilleme biçimi ortaya çıksa, bu her zaman tam olarak mahkumun kişiliğine ve onun sorunlarına göre uyarlanmıştır.”

Röportaj yapılan kişi şunları yaşamıştır: Ailesi Uruguay'dan ayrıldıktan sonra kendisini ziyaret eden sadece iki akrabası olmuş. Bunlardan biri 60 yaşındaki baldızıydı. Baldızı 1980 yılında üç kez çağrıldı ve 1978 yılında kayınbiraderini ziyareti sırasında yaptığı açıklamalar nedeniyle suçlandı. Bu, kadını korkuttu ve kayınbiraderini bir daha ziyaret etmedi, ancak aynı zamanda onu yalnız bırakmaktan da büyük acı çekti. Röportaj yapılan kişi için ise, onun artık gelmemesi gerçekten acı verici ve anlaşılmazdı.

Röportaj yapılan kişi şunu vurguluyor: Baldızı hapishaneye çağırıp korkutmalar, baldız ve kayınbiraderin daha fazla yakınlaştıkları, yani baldızın artık gelmemesi tutukluya daha yoğun acı vereceği zamanda yapıldı; yani baldızı korkutma, tutuklunun acısını büyütme için kullanıldı.

“Hayatın öngörülemezliği ve belirsizliği hapishanenin tipik bir özelliği. Uyabileceğiniz hiçbir kural yoktur. Neyle karşılaşacağınızı asla bilemezsiniz: Aşırı sertlik, alay etmeler ve eziyet, belli bir neden olmaksızın samimi davranışa ve aynı şekilde tekrar eziyete dönüşür.” Bazen avluda başka bir mahkumla konuşan (avluda buna izin verilir) ve ona bakan bir mahkum aşağılayıcı muamele ve bedensel ceza ile cezalandırılır; diğer zamanlarda (tutuklu diğer kurallara uyarsa) bu hoş görülür ve dostça davranılır.

Mahkumların acı çekmesi için özellikle uygun olan, yıllık ziyaret günüdür (bu ziyaret gününde mahkum üç akrabasını birden, 40 dakika boyunca ve bölme olmadan görebilir). Mahkum dışarıdaki bir park bankına götürülür, sağında ve solunda iki gardiyan bulunur, böylece ne kadar sessiz konuşulursa konuşulsun hiçbir kelime onlardan kaçamaz. “Ellerin her hareketine dikkat ediyorlar, ki hiç bir şey diğerine verilemesin.” Önceden üstleri iyice aranan ziyaretçilere parktaki banka oturmalarına izin veriliyor; bankaların pozisyonu, mahkum ile ziyaretçilerinin konuşmaları ve tüm hareketleri binadan filme alınabilecek şekildedir.

Tüm bu düzenlemeler o kadar büyük bir gerilim yaratıyor ki, bütün bir yıl boyunca bu günü dört gözle bekleyen mahkumlar, sonrasında tamamen hayal kırıklığına uğruyor. Bu gerilim, mahkumun ziyaretçi görebileceğine izin verilip verilmeyeceği ve ne zaman verileceği genellikle uzun süre karanlıkta tutulmasıyla daha da artıyor. Tutuklu bunu ancak birkaç gün öncesinden öğreniyor.

Ziyaretle ilgili tacizler, paket alma müsaadesinin son derece zor düzenlemelerle aynı bağlamda görülmelidir. Buna ek olarak konuşma yasağı, hareket kısıtlamaları, duruş kuralları ve çok daha fazlası vardır. Tüm bunlar, diğer şeylerin yanı sıra, aileyi de yıpratmaya yol açıyor, böylece sonunda onlar mahkumu ziyaret etmekten vazgeçiyorlar. “Bunlara 5 yıldan fazla katlanabilen çok az kişi var.” Sonuç: Aile dağılıyor, mahkum son desteğini de kaybediyor.

Kaynak: Amnesty International Doktorlar ve Psikologlar Çalışma Grubu’nun mektup kampanyası. Haziran 1981

6.2 BM’nin 09.12.1975 tarihli Her İnsanı İşkenceden ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ve Onur Kırıcı Davranış ya da Cezadan Koruma Bildirgesi

Madde 1

1. Bu bildiriye göre işkence, bir kimseyi kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bilgi ya da itiraf sağlamak, kendisini ya da üçüncü bir kişinin işlediği ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü, onu cezalandırmak, kendisine ya da üçüncü bir kişiye gözdağı vermek ya da onları zorlamak amacıyla ya da her hangi türden ayırım gözetmeye dayalı bir nedenle bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da izniyle bilerek maddi ya da manevi ağır ceza vermek ya da eziyette bulundurmaktır. Buna, kanunen

müsaadeli tedbirlerden kaynaklanan ya da tedbirlerin yan etkisi olarak beliren, tutuklulara karşı davranış kararnamesine uygun ölçüde acılar dahil değildir.

2. İşkence, bilinçli yapılan zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamelenin ya da cezanın vahimleştirilmiş bir şeklidir.

Madde 2

Her işkence ya da başka zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ya da ceza insan onuruna aykırıdır ve bu muamele ya da ceza Birleşmiş Milletlerin şartlarının amaçlarına aykırı olup ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde beyan edilen insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlali olarak reddedilmelidir.

Madde 3

Hiçbir devlet, işkence veya başka zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışı veya cezayı kabul edemez veya buna göz yumamaz, İster bir savaş, ister bir savaş tehdidi, isterse iç siyasal kargaşa durumu ya da başka bir olağanüstü durum söz konusu olsun, hiçbir olağan dışı koşul, işkenceyi ya da başka zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışı ya da cezayı haklı çıkaramaz.

Madde 4

Her devlet bu bildirgeye göre, kendi otoritesinin geçerli olduğu bölgede işkence veya başka zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamelenin ya da cezanın uygulanmasına karşı tedbir almalıdır.

Madde 5

Ceza kurulu, personelin ve tutuklular için sorumlu olan başka şahısların eğitiminde, işkencenin ya da başka zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamelenin ve ceza yasağını tatbik etmelidir.

Madde 6

Her devlet kendi otorite bölgesindeki işkenceyi ve başka zalimce veya onur kırıcı muamele veya cezayı önlemek için, soruşturma metotlarını ve soruşturma pratiklerini ve diğer muameleleri kontrol etmelidir.

Madde 7

Her devlet kendi ceza hukukunda Madde 1'in tanımına göre işkencenin bir ceza olduğunu göz önünde bulundurmalıdır. Bu kural işkenceye katılma ya da katılmaya teşebbüs için de geçerlidir.

Madde 8

Bir kamu görevlisi tarafından işkence etmeye ya da başka zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranışa zorlanan şahıs, devletin yetkili makamını haberdar etmeye ve bu makamdaki vakasının kontrol edilmesini talep etme hakkına sahiptir.

Madde 9

1. Maddenin tanımına göre işkence uygulandığına dair yeterli sebep mevcutsa, söz konusu devletin yetkili makamları vakayı derhal tarafsız bir şekilde kontrol etmelidirler.

Madde 10

Madde 8 veya 9'a gereğince, madde 1'e göre işkence yapıldığı şüphesi uyanırsa, ulusal kanunlar çerçevesinde işkenceyi yapan veya işkenceye teşvik eden şahıslar hakkında dava açılmalıdır.

Eğer insanlık dışı, acımasız ve aşağılayıcı bir muamele yapıldığı veya ceza verildiği şüphesi kuvvetlenirse, suçu işleyene veya şüpheli suçluya karşı ceza davası veya disiplin suçu davası veya bu yöndeki kanun ve nizamların uygun gördüğü dava açılmalıdır.

Madde 11

İşkence veya başka zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezanın, resmi görevli tarafından ya da onun kışkırtması üzerine uyguladığı kanıtlanırsa, ulusal haklara göre kurbanı tazminat verilmelidir.

Madde 12

İşkence veya başka zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza altında alınmış ifadeler, davada söz konusu şahsa karşı kullanılamaz.

Kaynak: Dünyada İnsan Hakları. Bonn 1978

6.3 21. Uluslararası Psikologlar Kongresi Kararnamesi, Paris 1976

Kongre, her psikoloğun, kişileri ayırt etmeden ve insan onuruna en yüce saygıyı göstererek, psikoloji biliminde bilimsel yönden kabullenmiş beden-ruh-ilişkisi bütünlüğünü vurgulayarak, bilgi ve yetisini insanlık hizmeti için kullanması gerektiğini göz önünde bulundurarak; psikolojik bilgi ve araştırmaların bilinçli ve sistematik olarak, özgürlüğü elinden alınmış insanlara bedensel ve ruhsal acı çektirmek ve bu acıları çektirebilmek için şahıslar yetiştirmek için kullanıldığı olgusuna üzgünlük duyarak;

“Hiç kimse, işkence ve diğer zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranış ya da cezalara tabi olamaz.” diye belirten İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 5. maddesine ilişkin; (BM Genel Kurulunun 09.12.1975’de oybirliğiyle kabul ettiği “Her İnsanı İşkenceden ve Diğer Zalimce Davranış ya da Cezalardan Koruma Bildirge”sine ilişkin) özellikle zihinsel-ruhsal sağlığın korunması ve ıslahı amacıyla, insan davranışı üzerine tahsil görmeye karar vermiş bir şahıs olmanın bilinciyle, insanların acı çektiği olgusu karşısında üzgünlük duyarak;

psikolojik teorilerin kötüye kullanılması karşısında, meslektaş ve akademik olarak ağır ve direkt sorumluluk hissederek, insanı hapsetmeye, psikiyatrik kuruluşlarda ve klinik durumlarda tutmaya ilişkin her çeşit işkence ve başka zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı davranışı reddederek, psikoloğun, işkencecinin ve başka zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı davranışın ve cezanın uygulanmasına teşvik etmeyeceğine, müsaade etmeyeceğine ve yardımcı olmayacağına karar verir.

Psikoloğun, işkenceyi ve başka zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı davranışı ve cezayı mümkün kılmak, kolaylaştırmak ve bu yolda başkalarını yetiştirmek için bilgisini ve yetisini kullanmayacağına karar verir. Psikoloğun, kendi araştırma neticelerinin asıl amaca zıt olan amaçlarla kullanılmamasına dikkat edeceğine de karar verir.

Kongre, tüm mesleksel ve akademik ulusal ve uluslararası organizasyonlardan, cemiyetlerden ve birliklerden bu sorunlara ilişkin düşüncelerini üyelerine açıkça belirtmelerini talep eder, organizasyonları ve organize olmamış psikologları, yukarıdaki prensipleri tatbik ettikleri için baskı altında veya baskı altına alınacağı tehlikesi olan meslektaşlara yardım etmeye teşvik eder.

22. Uluslararası Psikoloji Kongresine hazırlık olarak, psikolojinin kötüye kullanımının şekli ve boyutu üzerine araştırmalar yürütmeye ve daha geniş mesleki prensipleri hazırlamaya karar verir. Son olarak, Uluslararası Psikologlar Birliğinin, organize olmamış psikologların, ulusal ve uluslararası-psikologlar-organizasyonların ya da başka şahısların ya da organizasyonların, bu kararnamenin içeriğinin ve saygınlığının çiğnenmesine ilişkin şikayetlerini, Uluslararası Psikologlar Birliği'ne iletmeye yükümlü, belirlenmiş görevlere ve fonksiyonlara sahip bir kontrol dairesi oluşturacağına karar verir.

Kaynak: Amnesty İnternational Doktorlar ve Psikologlar alışma Grubu: "İşkence edilen bir gün bile çoktur." Bonn 1980

6.4 Psikiyatri Dünya Birliği 4. Kongre Kararnamesi, Honolulu 1977

Birçok kùltürlerin (ilk) ağında bile, hekimlikteki etiğin önemi biliniyordu; tıbbi eylemlerdeki etik sorunlar hakkında bilinç mevcuttu. Bu günün toplumunda yaşayan doktorun çeşitli ve kısmen zıt bağlılıkları, doktor-hasta ilişkisinin zamanla değişimi, insanlık prensiplerine karşın psikiyatrik bilginin ve yetinin kötüye kullanımına elveren imkanlar; işte bunların hepsi psikiyatristi -bilimi ve pratiği içerisinde etik prensiplerini korumasını görevlendiren zamanımızın gelişme şartları ve fenomenleridir. Hem doktor hem de vatandaş olarak, psikiyatrist kendi disiplinin etik içeriklerinin ve de genelde hekimin ahlaki görevlerini ve herkes için geçerli olan toplumda insancıl bir şekilde birlikte yaşamının kaidelerini göz önünde bulundurması gerekir.

Olumlu davranışların önkoşulları, belirgin fikirler ve bağımsız kanaatlardır. Yine de, veya bu yüzden, bazı kaideleri kaleme almak yerindedir. Kaideler psikiyatristin fikir oluşturmasına ve karar vermesine yardımcı olabilirler. Bu yüzden Psikiyatri Dünya Birliği Genel Kuruluşu, yönergeleri dünya çapında psikiyatristlere mecburi kıldı:

1. Psikiyatrinin görevi, ruhsal sıhhati ve insanı özgürlük içerisinde sorumluluğa ve otonomiye götüren kişisel gelişimi korumaktır. Psikiyatrist kendi biliminin ve mesleksel etiğini kabullenmiş prensiplere uygun bir şekilde, bilgisini ve yetisini olumlu yolda hastaların menfaati için kullanmalıdır. Psikiyatrist umumi sıhhat ve sağlık bakımı için para ve araçların adaletli bir

paylaşımını da göz önünde bulundurmalı. Bu görevleri yerine getirebilmek için, psikiyatri dallarında sürekli araştırmalar yürütülmeli, psikiyatrik bakıma dahil olan tüm meslek grupları sürekli bir çalışma içerisinde bilgilerini genişletmeli ve planlı olarak halkı aydınlatmalıdır.

2. Her hastaya, en büyük başarı şansı olan bir terapi sunulabilmelidir. Tedavi, itinalı bir şekilde ve insan onurunu ve otonomi hakkını göz önünde bulundurarak sürdürülmelidir. Psikiyatrist asistanlarının yapacağı görevler için sorumludur. Bu yüzden onları uygun bir şekilde eğitmelidir. Gerekliğinde ya da hastanın isteği üzerine kendisinden daha tecrübeli bir psikiyatristin fikirlerini ve yardımlarını almalıdır.
3. Psikiyatrist, mesleksi bilgisini ve yetisini kişilere ya da gruplara kötü muamele etmek için kullanamaz. Kendi kişisel arzularının, hislerinin ve önyargılarının mesleksi davranışını etkilemeyeceğine dikkat etmelidir. Psikiyatrist bir hastalık durumunda gerekmeden zorunlu tedaviye katılamaz. Hasta veya üçüncü bir şahıs tarafından bilimsel ya da etik prensipleri çiğneyen girişimler talep edildiğinde, psikiyatrist buna karşı çıkmalıdır. Herhangi bir sebepten dolayı hastanın isteği yerine getirilemezse, bu ona açıklanmalıdır.
4. Muayene ve tedavi esnasında, hastanın psikiyatriste verdiği bilgiler gizli tutulmalıdır. Hasta bilgilerin açıklanmasına müsaade ederse hasta ya da kamu tarafından önemli bir sebep sırrın açıklanmasını gerektiriyorsa, bu geçerli değildir. Bu durumlarda hastaya meslek sırrı yasaının geçersizliği bildirilmelidir. Hasta üzerine psikiyatrik bilginin çoğaltılması ve dağıtılması, hastanın buna katılmasını gerektirir. Hastayı derste tanıtmak ya da onun hastalık hikayesini açıklamak, mümkünse hastanın rızasıyla olanaklıdır. Hastanın gizliliği ve prestiji korunmalıdır. Klinik ve özellikle terapötik araştırma projelerinde her hastaya en olumlu bir tedavi sunulabilmelidir. Hasta projeye katılmaya istekli olmalıdır. Hastanın, projelerin amaçları, yöntemleri ve hastanın taşıyacağı riskler üzerine bilgiler almaya hakkı vardır. Hasta için olabilecek riskler ve araştırmanın yararları arasındaki oran uygun olmalıdır.
5. Çocuklarda ya da rızasını veremeyecek durumda olan hastalarda hukuki temsilcinin ya da kanuni yetkili bir şahsın izni alınması gerekir.

6. Her hasta ya da denek, sebebini belirtmek zorunda olmadan, gönüllü tedavinin devam etmesine karşı çıkabilir ya da araştırma programına katıldıktan sonra bundan vazgeçebilir. Hasta veya deneğin, tedavi edilmeye veya araştırma programına katılmaya karşı çıkması, psikiyatristi hastaya veya deneğe yardım etme uğraşısında etkilememesi gerekir. Psikiyatristin, bu beyannamenin prensiplerine aykırı gelişen terapötik ve her araştırma programlarını sürdürmemesi gerekir.

6.5 Amnesty International Doktorlar ve Psikologlar Çalışma Grubu

Amnesty International için Doktorlar ve Psikologlar

Mart 1979'da Federal Almanya Cumhuriyeti'nde doktorlar ve psikologlar ilk kez Amnesty International Bonn Sekreterliğinde aşağıdaki hedefler doğrultusunda birlikte çalışmak için bir araya geldiler:

- Siyasi tutuklulara yönelik insanlık dışı muameleye, işkenceye ve masum insanların rastgele tutuklanmasına karşı çıkmak
- Psikolojik ve fiziksel olarak zarar görmüş sığınmacılar için tıbbi ve psikoterapötik yardım organize etmek
- Özellikle işkenceye katılmayı reddeden ve bu yüzden zulüm gören meslektaşlarını desteklemek
- Tıp mesleğinin ve psikoloji biliminin siyasi amaçlar için kötüye kullanılmasına karşı protesto etmek ve bu konuda eğitim vermek
- Mesleki kuruluşlar ve dergiler ile iletişim kurmak

Doktorlar ve psikologların konferansı, çeşitli ortak konuların var olduğundan dolayı yapıldı. İşkence mağdurlarının fiziksel ve psikolojik işkence ve uzun vadeli etkileri, yanı sıra her iki meslek grubunun meslektaşların sık sık zulme uğraması, işbirliğinin mantıklı görünmesini sağladı.

Bu benzerliklerin yanı sıra, her iki meslek grubunu da farklı şekilde etkileyen, mesleğe özgü sorunların olduğunun bilincindeydik.

Doktorlar için:

- Meslektaşları tutukluların ölmelerini önlemek için işkenceyi izlemekle görevlendirildiğinde. Polis, cezaevi ve askeri doktorlar bu konuda özellikle risk altındadır.
- Cerrahlar tutukluların el ve ayaklarını kesmekle yasal olarak yükümlü olacaklarsa. İslami yasaların yeniden yürürlüğe girmesiyle birlikte bu tehlike kaçınılmaz hale gelmiştir.
- Psikiyatri, devlet muhaliflerini “tedavi etmek” için siyasi amaçlarla kötüye kullanıldığında. Bu durum özellikle Sovyetler Birliği, Romanya ve Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti için geçerlidir,
- Ağır suçlulara ölüm cezası verilmesi, “vicdansız sosyopat” psikiyatrik tanısına bağlanırsa. Bu prosedür şu anda Teksas’ta kullanılmaktadır.

Psikologlar için:

- Psikanaliz, davranış terapisi ve iletişim psikolojisinden elde edilen bulgular psikolojik işkence yöntemlerine dönüştürüldüğünde.
- Psikolojik işkenceye ilişkin aydınlatma kampanyası yapılması ve karşı stratejiler geliştirilmesinin önemli olduğu durumlarda.

Amnesty International Doktorlar ve Psikologlar Çalışma Grubu, sponsorlar da dahil olmak üzere, şu anda Almanya’da yaklaşık 500 meslektaşımızdan oluşmaktadır. Bu kitlenin genişletilmesi bizim için çok önemli. İlgilenen tarafların adreslerini bize gönderebilirseniz çok minnettar oluruz.

Şu anda dünya çapında 4000’den fazla doktor Amnesty International’e katılmaktadır. Toplam 23 ülkede çalışma grupları bulunmaktadır.

Bize nasıl yardımcı olabilirsiniz?

Bizimle çalışmak için zaman faktörünün büyük önem taşıdığının farkındayız. Bu nedenle, fazla zaman ayırmak zorunda kalmadan çalışma grubumuz için aktif olmanıza olanaklar geliştirdik. Amnesty International üyeliği gerekli değildir.

Bu işbirliği aşağıdakilerden oluşmaktadır:

- İmzaya hazır, tarafsız kağıt üzerinde hazırlanmış mektup kampanyalarına katılım
- Özellikle acil durumlarda masrafları karşılanan telgrafların gönderilmesi; talebiniz üzerine bu telgrafları sizin için göndermeye hazırız
- Halkı bilgilendirmek için bekleme salonlarında bilgilendirme materyallerinin sergilenmesi
- Finansal destek yoluyla

Listelenen bu yardımlarla yılda sadece yaklaşık üç saatlik bir zaman dilimi ile önemli ölçüde yardım sağlayabilirsiniz.

Daha fazla zaman ayırmak isterseniz, bunu örneğin bir dağıtım işlevi üstlenerek ve mektup kampanyasında mektup kopyalarını tanıdığınız ilgili doktorlara ve psikologlara göndermeyle yapabilirsiniz.

Özellikle bu dağıtım işi, Almanya'daki çalışmalarımızın genişlemesi için son derece önemli. Bu işbirliği yılda yaklaşık 12 ila 15 saat gerektirecektir.

Doktorlar ve Psikologlar Çalışma Grubu'nda aktif olmak isteyenler ise, aşağıdaki görevlerde yer alabilir:

- İşkence mağdurlarına, mültecilere ve sığınmacılara yardım sağlamak (klinik psikologlar ve psikoterapistler)
- İşkence riski altındaki siyasi mahkumlar için psikolojik işkence yöntemleri ve karşı stratejiler konusunda eğitim materyallerinin geliştirilmesine katkıda bulunmak
- Meslektaşlar için dayanışma eylemlerine katılmak
- İkamet ettikleri yerdeki meslektaşlarından oluşan bir çalışma grubuna katılmak

Yılda birkaç kez hafta sonları bir araya gelerek daha fazla faaliyetler tartışıyoruz. Bu çalışmalar, Londra'daki Amnesty International Uluslararası Sekreterliği ve Tıbbi Danışma Kurulu ve şu anda 23 ülkede faaliyet gösteren ulusal tıbbi çalışma grupları ile koordinasyon içinde yürütülmektedir.

Amnesty International Doktorlar ve Psikologlar Çalışma Grubu'nun iletişim adresleri:

Wolfgang Schumann, Dipl.-Psych.

Friedenstraße 45

5600 Wuppertal 12

Dr. med. Dietmar Schmitz-Burchartz

Arzt für Allgemeinmedizin

Idastraße 65

4270 Dorsten 21

Dipnotlar

1 Giriş

1 Lauret, J.C./Lasierra, R: La torture propre. Paris 1975.

2 Erklärung der Vereinten Nationen über den Schutz aller Menschen vor Folter und anderer grausamer, unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Bestrafung, EntschlieÙung 3452 (XXX) vom 9. Dezember 1975. (Bk. 6. Bölüm)

3 Milgram itaatçilik deneyleri 22. bölümde detaylı olarak açıklanmıştır.

2 İşkencecinin Psikolojisi

1 Kogon, E.: Der SS-Staat. Das System der Konzertrationslager. München 1974, sayfa 344.

2 Burada kastedilen, örneğın Arjantin'deki "Arjantin Antikomünist İttifakı"nda (AAA) veya Brazilya'da "Brazilya Antikomünist İttifakı"nda (AAB) görünen "iş-ten sonra işkencecileridir".

3 ai (ed.): Torture in Greece. London 1977, sayfa 41.

4 Claudius, T./Stephan, F.: Amnesty International. Portrait einer Organisation. München und Wien 1977, sayfa 114.

5 Harrison, P.: The Sociology of Lower Hell. In: New Society, 2, December 1976, sayfa 456.

6 Fanon, F.: Die Verdammten dieser Erde. Reinbek bei Hamburg 1969, sayfa 202.

7 Adler, A: Über den nervösen Charakter. Frankfurt 1972.

8 Kogon, E.: aynısı, sayfa 361.

9 Dollard, J. et al.: Frustration und Aggression. Weinheim 1973

10 ai (ed): Torturi in Greece, aynısı, sayfa 38.

11 Milgram, S.: Das Milgram-Experiment. Zur Aufdeckung der Gehorsamsbereitschaft gegenüber Autorität. Rembek bei Hamburg 1974.

12 Aynısı, sayfa 38.

13 Theofiloyannakos 1970'ten 1972'ye kadar askeri polise komuta etti.

14 ai (ed): Torture in Greece, aynısı, sayfa 50 f.

15 Aynısı, sayfa 42

16 Mantell D.M.: Das Potential zur Gewalt in Deutschland. In: Schmidt-Mumme-
ney, A./Schmidt H. D. (Hg.): Aggressives Verhalten. München. Juventa 1972, sayfa
161–177.

17 Zimbardo, P.G.: The mind is a formidable jailer. A Pirandellian prison. In: New
York Times Magazine, 8. April 1973, Sektion 6, sayfa 38–60.

18 Streiffeler, F.: Politische Psychologie. Hamburg 1975.

19 Claußen, B. (Hg.): Materialien zur politischen Sozialisation. München 1976.

20 Adorno, T. el al.: The authoritarian personality, New York 1950. Otoriteryanizm
araştırmalarının mevcut durumuna genel bir bakış için bk.: Streiffeler in Auschwitz.
Autobiographische Aufzeichnungen des Rudolf Höss. München 1973.

22 Aynısı, sayfa 25 f.

23 Lindgren, H.C.: Einfürung in die Sozialpsychologie. Weinheim und Basel 1974,
sayfa 477 f.

24 Geuter, U.: Psychologische Folter in Chile und die psychosoziale Betreuung la-
teinamerikanischer Flüchtlinge. Ein Interview mit dem chilensichen Arzt Dr. Jorge
Barudy. In: Psychologie und Gesellschaftskritik, 6/7, 1978, sayfa 97.

25 Koch, P./Oltmanns, R.: die Würde des Menschen. Folter in unserer Zeit. Ham-
burg 1979, safa 263.

26 Milgram, S.: aynısı, safa 26.

27 ai (ed.): Kampagne zur Abschaffung der Folter. Informationsmappe. Bunun
içinde: Beruz tehrani: “Das Opfer”.

3 Psikolojik İşkence Metotları

1 Lauret, J.L./Lasierra, R.: La torture propre, aynısı.

2 Aynısı, sayfa 14.

3 Aynısı, sayfa 16.

4 Farber, I.E./Harlow, H.F./West, L.J.: Brainwashing, conditioning, and DDD. In:
Sociometry, 20, 4. Dezember 1957, safa 271-285.

5 Anastasi, A: Angewandte Psychologie. Weinheim und Basel 1973, safa 684.

- 6 ai (Hg.): Bericht über die Folter. Frankfurt 1975.
- 7 Schein, E.: The Chinese indoctrination program for prisoners of war: A study of attempted brainwashing. In: Sigel, R (ed.): Learning about politics. A reader in political socialization. New York 1970.
- 8 Koch, P./Oltmanns, R: Die Würde des Menschen, aynı.
- 9 Aynı, sayfa 131.
- 10 Equipe de médecins, psychiatres, neurologues et psychologues chiliens (Hg.): L'appareil répressif et le prisonnier politique. Paris 1977.
- 11 Zubek, J.P. (Hg.): Sensory deprivation. Fifteen years of research. New York 1969.
- 12 Bexton, W.H./Heron, W./Scott, T.H.: Effects of decreased variation in the sensory environment. In: Canadian Journal of Psychology, 8, 1954, safa 70-76.
- 13 ai (Hg.): Uruguay. Porträt der Folterkammer Nr. 1 Lateinamerikas. Bonn 1978, safa 114.
- 14 Wade, N.: Technology in Ulster: Rubber bullets hit home, brainwashing backfires. In: Science, Vol. 176, 1972, S. 1102–1106.
- 15 Equipe de médecins, psychiatres, neurologues et psychologues chiliens (Hg.), aynı, sayfa 15 ff.
- 16 ai (Hg.): Bericht einer Mission in die Philippinen. November/Dezember 1975. Hamburg 1976.
- 17 Rapor 2.8.1976'de Le Nouvel Observateurda yayımlanmıştır, safa 29 ff. Chile haberinde de bildirilmiştir: No 43, 1976, safa 3 ff.
- 18 Aynı.
- 19 Schizophrenie und Familie. Beiträge zu einer neuen Theorie von J. Bateson, D.D. Jakeson, Th. Lidz, H.F. Searles, L.C. Wynne. Frankfurt 1974.
- 20 Amati, S.: Reflexionen über die Folter. Zur Einleitung einer psychoanalytischen Diskussion. In: Psyche, 3, 1977, 228-245.
- 21 Aynı, sayfa 233.

- 22 Geuter, U.: Interview mit dem exilchilenischen Arzt Dr. Jorge Barudy. In: Psychologie und Gesellschaftskritik, 6/7, 1978, safa 94.
- 23 ai (Hg.): Politische Gefangene in der UdSSR. Ihre Behandlung und ihre Haftbedingungen. Frankfurt 1980.
- 24 Podrabinek, A.: Strafmedizin. Belgelerinin Almanca özeti, Freie Univesität Berlin'in "Medizinisches Literaturdienst des Osteuropa-Institutes" bildirgelerinde yayınlanmıştır, No. 8, 1977.
- 25 Bloch, S./Reddaway, P.: Dissident oder geisteskrank? Mißbrauch der Psychiatrie in der Sowjetunion. München und Zürich 1978.
- 26 Geuter, U.: Politische Psychiatrie in der UdSSR. Ein Gastvortrag der Freien Universität Berlin von Dr. Jouri Novikov. Sonderdruck: Die Berliner Ärztekammer, 16, 1979. Heft 2.
- 27 Özel psikiyatri kurumlarının ayrıntılı bir açıklaması ai'de: Politische Gefangene in der UdSSR, aynısı, ve Alexander Podrabinek'in yukarıda bahsedilen belgelerinde yer almaktadır.
- 28 Bloch, S./Reddawy, aynısı.
- 29 Novikov, J.: Kronzeuge gegen den KKB. In: Stern, Nr. 16, 1978, sayfa 138.
- 30 Podrabinek, A., aynısı, sayfa 92.
- 31 ai (Hg.): Politische Gefangene in der UdSSR, aynısı, sayfa 146.
- 32 Aynısı, sayfa 143.
- 33 ai (Hg.): Rumänien. Zur politischen Verfolgung seit 1970. Baden-Baden 1978.
- 34 Aynısı, sayfa 56 f.
- 35 Freie Gesellschaft zur Förderung der Freundschaft mit den Völkern der Tschecoslowakei e. V., Postfach 116, 8000 München 22.
- 36 Die Würde des Menschen in der Psychiatrie. Psychologie Heute, Heft 2, 1978, sayfa 12.
- 37 Koch, P./Oltmanns, R., aynısı, sayfa 238.

38. İnsan haklarının korunmasına ilişkin bu bildirme 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilmiştir ve bugün hala birçok ülke tarafından imzalanmıştır.

39 Podrabinek, A., aynısı, sayfa 92 f.

40 ai (Hg.): Politische Gefangene in der UdSSR, aynısı, sayfa 152 ff.

41 ai (Hg.): Uruguay, aynısı, sayfa 40.

42 Redlich, F.C./Freedman, D.X.: Theorie und Praxis der Psychiatrie. Frankfurt 1976, Band 1, sayfa 431 f.

43 Fanon, F.: Die Verdammten dieser Erde, aynısı, sayfa 218 f.

44 Geuter, U.: Interview mit dem exilchilenischen Arzt Dr. Barudy, aynısı, sayfa 95.

45 ai (Hg.): Peru. Berichte und Dokumente zur Lage der Menschenrechte. Bonn 1978.

46 ai (Hg.): Uruguay, aynısı, sayfa 107.

47 Bukowski, W./Glusman, S.: Psychiatrie-Handbuch für Dissidenten. Kitaptan alıntı: Psychologie Heute 9, 1977, sayfa 33.

48 Geuter, U.: Interview mit dem exilchilenischen Arzt Dr. Barudy. Aynısı, sayfa 95.

49 ai (Hg.): Uruguay, aynısı, sayfa 34.

50 Podrabinek, A., aynısı, sayfa 93.

4 İşkencenin Psikolojik Etkileri

1 Frankl, V.E.: ... trotzdem Ja zum Leben sagen. Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager. München 1978.

2 Aynısı, sayfa 141.

3 Aynısı, sayfa 147.

4 Bastiaans, J.: Das Phasensystem des KZ-Syndrom. In: Psychologie Heute, 1, 1978, sayfa 71.

5 Aynısı, sayfa 71.

- 6 Farber, I.E./Harlow, H.F./West, L.J.: Brainwashing, Conditioning and DDD, aynı, sayfa 271–285.
- 7 Aynı, sayfa 278.
- 8 Fanon, F.: Die Verdammten dieser Erde, aynı, sayfa 215 ff.
- 9 ai (ed.): Evidence of torture. Studies by the Amnesty International Danish Medical Group. London 1977.
- 10 Aynı, sayfa 19.
- 11 Equipe de médecins, psychiatres, neurologues et psychologues chiliens (Hg.): L'appareil repressif elle prisonniere politique, aynı, sayfa 21 ff.
- 12 Gauter, U.: Interview mit dem exilcilenischen Arzt Dr. Jorge Barudy, aynı, sayfa 99.
- 13 Eitenger, L.: Pathology the concentration camp syndrome, Preliminary report. In: Arch. gen. Psycchiat., 5, 1961, sayfa 371.
- 14 Hermann, K./Thygesen, P.: Die Wirkungen des KZ-Syndroms 19 Jahre danach – eine medico-soziale Analyse. Kongr. Budapest 1964.
- 15 Bastiaans, aynı, sayfa 71.
- 16 Aynı, sayfa 71.
- 17 Tuteur, W.: One hundred concentration camp survivors: Twenly years later. In: Israel Annuals of Psychiatry + Related Disciplines, 4, 1, 1966, sayfa 78–90.
- 18 Matussek, P. et al.: Die Konzentrationslagerhaft und ihre Folgen. Berlin Göttingen, Heidelberg 1971.
- 19 Antonovsky, A., et al.: Twenty-five year later: A limited study of sequelae of the concentration cam experience. In: Social Psychiatry, 6, 4, 1971, sayfa 186-193.
- 20 Hoppe, K.D.: Chronic reactive aggression in survivors of severe persecution. In: Comprehensive Psychiatry, 12, 3, 1971, sayfa 230-237.
- 21 Eitenger, L.: Mortality and morbidity after excessive stress. In: Ceskoslovenska Psychiatrie, 69, 4, 1973, sayfa 209-218.
- 22 Keller, G.: Die Psychologie der Folter. In: Psychologie Heute, 3, 1978, sayfa 44.

23 Améry, J.: Jenseits von Schuld und Sühne: Bewältigungsversuche eines Überwältigten. Stuttgart 1977, sayfa 73.

24 Sigal, J.J., et al.: Some second generation effects of survival o the Nasipersecution. In: American Journal of Orthopsychiatry, 43, 3, 1973, sayfa 320-327.

25 Rustin, S.L./Lipsig, F.S.: Psychotherapy with the adolescent children of concentration camp survivors. In: Journal of Contemporary Psychotherapy, 4, 2, 1972, sayfa 87-94.

26 Barocas, H.A.: Children of the purgatory: Reflection on the concentration camp survival syndrome. In: International Journal of Social Pschiatry, 21, 2, 1975, sayfa 87-92.

27 Aynısı, sayfa 87.

28 Karr, S.D.: Second generation effects of the Nazi holocaust. In: dissertation Abstracts International, 34, 1973, sayfa 2335–2936.

29 Equipe de médecins, psychiatres, neurologues et psychologues chiliens (Hg.), aynısı, sayfa 28 f.

30 Alman Amnesty İnternational Doktorlar ve Psikologlar Çalışma Grubunun Mart 1979'da Bonn'da yapılan kuruluş toplantısı vesilesiyle Danimarka Amnesty İnternational doktorları grubu temsilcileri tarafından hazırlanan sözlü rapor.

31 Amati, S.: Reflexionen über die Folter, aynısı.

32 Aynısı, sayfa 229.

5 Sonuçlar

1 Bloch, S./Reddaway, P.: Wie Abweichler zu Irren gestmpelt werden. In: Die Zeit, Nr. 35, 19. August 1977, sayfa 16.

2 Proposed draft for a resolution to be proposed at the XXIst International Congress of Psychology, Paris July 1976.

3 Die Würde des Meschen in der Psychiatrie. Psychologie Heute, 2, 1978, sayfa 12 f. (bk. 6. Bölüm)

4 Ärzte prangern Folter an. Bericht in der Frankfurter Rundschau (AP) vom 14. März 1978. Bk.: Weller C.: Bericht über ein ai-Medizinertreffen am 10./11.3.1978 in Athen. In: ai-İnformationen, 6, 1978, sayfa 21 f.

5 Arbeitskreis Mediziner und Psychologen gegründet. ai-informationen, 5, 1979, sayfa 17: Katılmak istiyorsanız, lütfen 98. sayfada listelenen adreslerle iletişime geçin.

6 Bastiaans, J.: Terror: Psychologie der Opfer, In: Psychologie Heute, 1, 1978, sayfa 66-72.

7 Aynısı, sayfa 72.

8 Geuter, U.: Psychiatrisch-psychologische Folter in Chile und die psychosoziale Betreuung Lateinamerikanischer Flüchtlinge. Ein Interview mit dem chilenischen Arzt Dr. Jorge Barudy, aynısı, sayfa 89-107.

9 Psychosoziales Therapiezentrum für Lateinamerikaner Westendplatz 30, 6000 Frankfurt/Main. Tel.: 0611/728197.

10 Hambrink, J.: Das Projekt "Menschenrechtserziehung". ai-informationen, 6, 1979, sayfa 13.